

XXVII. évfolyam, 6. szám

2020. december 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISÉ

PRIJATELSTVA

PRIATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsonös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:

Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:

Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:

Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:

Mayer Éva

Olvasószerkesztő:

Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:

Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége

1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsag@upcmail.hu

eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége

Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,

7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Terjeszti az ONÖSZ

és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatia Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató

www.croatia.hu

Online szerkesztő:

Domainsector Kft.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését

a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért

Felelős Államtitkársága,

a Közhasnú Hermann-Niermann Alapítvány,

az Országos Horvát Önkormányzat

és a Bethlen Gábor Alapkezelő

támogatta.

Szyksznian Wanda alkotásai

2020 Karácsonya 1-2 (30x30 cm, vegyes technika, montázs, print, 2019-2020)

Címlapunkon: Szyksznian Wanda: Törések és gyűrődések
(40x40, aranyfüstlap, montázs, print, 2020)

Karácsony...

Román ortodox templomok

Templombelső és Szent Miklós ikonja a békési templomban

Püspöki szentmise a gyulai román katedrálisban (Siluan püspök vezetésével)

Szent Miklós ikon a gyulai román ortodox püspöki katedrálisban. Ő a templom védőszentje.

Simon Éva képriportja

Ára: 300 Ft

9 771218 014004 2 0006

Nurok sã szãnãtãcsã ên Krisun
sã bukurijã ên ánu no!

Baxtalo Krechuno, Naj majbaxtalo
nyevo berhs te del Tumen o del!

Весела коледа
и честита нова година!

Καλα Χριστουγεννα και
Ευτυχιομενο το νεο ετος!

Sretan Božić i novu godinu!

Spokojnych, zdrowych Świąt Bożego
Narodzenia oraz wszelkiej pomysłności
w Nowym Roku!

Fröhliche Weihnachten
und ein gesegnetes, glückliches Neujahr!

Veselé Vianoce a šťastlivý nový rok!

Щасливого Нового Року
і беселих Різдвяних Свят!

Sãrbãtori fericite! La mulți ani!

Приятни Крачунни Шята
і Шастливый Новый Рик!

Желимо Вам срећне божићне
празнике и Нову годину!

Ζύνρησψηρη ύρη ησρη:

Vesele božične praznike
in srečno novo leto!

Kellemes karácsonyi ünnepeket
és boldog új esztendőt kívánunk!

BARÁTSÁG

XXVII. évfolyam, 6. szám

2020. december 15.

TARTALOM

NÉPEK KARÁCSONYJA

Hajdanvolt és mai karácsonyok 10204

KÖZÖS EURÓPÁNK

Interjú Soltész Miklóssal 10216
Nemzetiségi ösztöndíjasok listája 10218
Az Országos Szlovák Önkormányzat
díjazottai 10219
Újabb emlékhellyel gazdagodott
a magyarországi németek közössége
Országos tanösvényt avattak Baján 10222
Koch Valéria szoboravató 10225
Tutsek Anna örmény gyökerei 10226
Ahol a Google véget ér. . . 10230

2020-BAN TÖRTÉNT

Idén is találkoztunk! V. Nemzetiségi
Ifjúsági Találkozó Agárdon 10234
Nemzetiségi Nap díszvendéggel 10236

KÖNYV

A tér poétikája a magyarországi szlovákok
költészetében 10238
Tóth Ágnes – Eiler Ferenc:
Tanulmánykötet a magyarországi
németek elmúlt 100 évéről 10241

TÉLI ESTÉKRE

Milosevits Péter: Lerjano, perjano 10244
Varga Ilona: Joka II. 10245
Kalányos Mónika versei 10251

KIÁLLÍTÁS

800 év horvát-magyar hagyatéka 10252
Hetvenöt év után ismét áll a kisszebeni
főoltár 10254

HÁZAINK TÁJA

Karácsonyi, szilveszteri ízek 10256

INHALT, CONTENTS 10258

Hajdanvolt és mai karácsonyok

Szócikkek a Karácsonylexikonból

ABROSZHÚZÁS • A Nyitráról északra húzódó Tribecs-hegység déli nyúlványainál elterülő Zoborvidék lakói a karácsonyi asztal terítőjére különféle vetőmagot szórtak. Miután ezt megtették egy újabb díszes terítővel takarták le, majd két nő markolta meg innen is, onnan is a terítők összefogott sarkait. Kissé megemelték, elkezdték húzni, ki ki maga felé. Ahogy Méry Margit néprajzkutató lejegyezte, többször is a következőket mondták: „Mit húz kend, konkolyt, üszököt? Mindenféle gazot ki a gabonából.” Ténylegesen húzniuk kellett, de úgy, hogy semmiféle mag ne hulljon ki az óvatos rángatásakor, mert az rossz előjelnek számított a jövő évi termést illetően. A művelet végén a kettős abrosz a magokkal együtt visszakerült, s mindvégig azon zajlott a karácsonyi étkezés.

ALIO • Grúziában így nevezik azokat a népes felvonulásokat, amelyeket a városokban és tartományi székhelyeken tartanak. Az alleluja (hallelujah) grúz nyelvű megfelelője az alio. A karácsonyi jelképekkel a főútvonalakon vonuló tömeg ugyanis áhítatos dicsőítő éneket zeng.

ALMACSERE • Kínai nyelven, ha az almát emlegetik a „píngguő” hangsort használják a megnevezésére. Ha azt akarják mondani, hogy békés (például a hangulat, a légkör, a szándék), akkor viszont a „píngjing” jön a szájukra. Sokan ebből – a kiejtésben még a leírtánál is közebbi – hasonlóságból eredeztetik azt a sajtóságos kínai szokást, melyet azon kevesek, akik a hatalmas országban megü-

lik az ünnepet, szinte mindannyian tartanak. A náluk „fények fájának” nevezett karácsonyfa alatt elsőként színes papírba, mintás celofánba csomagolt almákat adnak egymásnak. Ünnepi látogatásukkor az ismerősök, barátok, távolabbi családtagok is azt hoznak magukkal, és azt is kapnak már a lakás bejáratánál.

BÁBUJÁRÁS • A XVIII. századtól kezdődően Angliában Jézust és Szűz Máriát jelképező bábukkal (sokszor egészen egyszerű fakanál- vagy csutkababa-figurákkal) zörgettek be a tehetősebb polgárok házáinak ablakán. Ezek felmutatásáért – amitől az ajtónyitók szerencsét reméltek – némi élelmiszer vagy csekélyke pénz volt a földi jutalom. (Az égi elszámolásról nincsen híradásunk.)

BÖGREJÓSLÁS • A XX. század első évtizedeiben Szepességben és Árva vármegyében is megszokott volt, hogy a lányos házakban esélylatolgató próbát tettek a szülők. Mielőtt a család éjfél misére indult, az anya titkon több bögrét borított az asztalra. Ha csak egyetlen eladó sorba került lánya volt, akkor mindössze kettőt, egyébként pedig eggyel többet, mint ahány konty alá szánt menyecskejelölt élt a házban. Az egyik alá odatette az ujjáról lehúzott jegygyűrűjét. Hazatérve kinek-kinek bögrét kellett választani. Ha a lány a jegygyűrűst választotta, bizonyosra vették, hogy a következő évben oltár elé kerül.

CIPŐ • Él egy olyan babona az Egyesült Államokban, mely szerint – bármily szépnek vagy hasznosnak tűnik is – nem szabad

cipőt ajándékozni karácsonykor. Ha ugyanis ezt tenné az ember, akkor pórul járna, mert akinek adná, rövid időn belül örökre kísétálna, eltűnne az életéből.

CSILLAGLÁMPÁS • Nagy szerencséje volt a napkeleti bölcseknek, hogy az újszülött, akinek látogatására indultak, Betlehemben és nem a mai Fülöp-szigeteken jött a világra. Arra felé könnyen követhették a csillagot, itt azonban menthetetlenül eltévedtek volna. Ebben a keresztény többségű ázsiai országban ugyanis a falvakban élők legkedveltebb ünnepi dekorációjának a minél magasabb bambuszrudak tetejére rögzített, éjszakára kivilágított csillag alakú lámpás számít.

CSODÁK • Mégiscsak méltatlanság lenne, ha a Megváltó születésekor a természet semmi feltűnő jelét nem adta, nem je-

lezte volna mindenki számára felfogható, egyben ámulatkeltő módon a rendkívüli eseményt. Az egyszerű emberekben az erről szóló tudósítás égető hiányként jelentkezhetett. Abraham a *Sancta Clara*, a nevezetes bécsi prédikátor felismerte ezt. Meg is kísérelte színes szóval kielégíteni az igényt. A XVII. század végén elmondott egyik templomi beszédében olyan csodáknak adott szárnyat, amik szerinte a legelső karácsonyon, Jézus születésének éjjelén történtek. „Fölöttébb nagy hó volt akkor este, de rögvest elolvadt, amikor Megváltónk a világra jött, és a fák is tüstént virágot bontottak, lombba öltöztek. Az egész föld virággal lett tele.” Kijelentése érvénye azonban csak Európára lehetett igaz, hiszen ha Betlehem környékét nagy hó lepi, arról az evangéliumok feltétlenül szót ejtettek volna, Másfelől pedig a születés körüli órákban a pásztorok sem legeltetettek és készülnek a szabad ég alatt éjszakázásra az egy hóborította környezetben.

CSOKOLÁDÉ • Belgium egyik legfőbb büszkesége csokoládéipara. Az egymással versengő manufaktúrák és gyárak minden télen külön vetélkedést folytatnak az ilyenkor – mint mindenütt, itt is – kimagasló fogyasztói vásárlási kedv megnyeréséért. Igazán különleges karácsonyi csokoládé táblásárúkkal és desszertkölteményekkel állnak elő. Mandula- és diókrémekkel, trüffellekkel, likőrökkel és tejszínes gyümölcsízekkel töltött, csakis ilyenkor kapható portékákat kínálnak. Régi hagyománya van ennek. Agatha Christie 1938-ban megjelent regényében (Poirot karácsonya) a nagyhírű magánnyomozó is ilyen édességet vásárol és majszol élvezettel.

DISZNÓLOVAGLÁS • Dániai karácsonyi móka. Már ha akad bakfis, aki próbát tenne vele! A XIX. században hírelték először, hogy akad vidék, ahol az a lány, aki egészen biztosan férjhez akar menni a következő karácsonyig, december 25-26-án (és csak

is akkor), megkísérelhet addig győzködni egy otthoni sertést, amíg ráveszi, hogy megülhessen a hátán. Ha legalább egy percen át nem veti le, a nem kikötött disznó, biztos lehet magában: ol-tárhoz fogják rövidesen vezetni. Van benne logika! Hiszen, ha egy ilyen izgó-mozgó haragos jószágot képes megszelídíteni, hogyan tudna egy valamirevaló legényt is az ujjá köré csavarni?

EDÉNY • A hagyományörző ukrán családoknál a karácsonyi vacsora legünnepibb fogásának tekintett, búzából, mákból, mézből – egyes helyeken dió, mazsola és más szárított gyümölcs hozzáadásával – készülő kutiát nagy becsben tartják. Ez abban is megmutatkozik, hogy számára saját külön edényt tartanak a konyhában vagy kamrában. Olyat, amit évente csakis egyszer, a karácsonyi főfogás elkészítésére használnak.

ERDŐBÉKÍTÉS • Topola és Krajojevac térségében (Szerbia) a XIX. század végétől él az a viselkedésnorma, hogy azoknak, akik karácsonyfának való fenyőt váganak, valamiféle ajándékkal kell kedveskedniük az erdőnek, az erdőlakóknak. Afféle áldozatot kell bemutatniuk. A legtöbben egy magukkal vitt cipót tépnek ketté, hogy egyik felét a fa csonkjához helyezték, mások zsömlét visznek, vagy olajos magvakat szórnak halomba.

ÉGNYÍLÁS • A bolgár néphagyomány szerint karácsony napján csakis az igaz emberek előtt és mindössze egyetlen szempillantatra megnyílik az ég. Egy pislantásra láthatóvá válik a mennyek országa. Aki kiérdemli ezt a kitüntető, lélekerősítő lehetőséget, annak jutalmul az a vágya is beteljesül, ami akkor a leginkább fűti.

FENYŐÜLTETVÉNY • Ahogy közeledik a karácsony újra és újra izzásig hevülnek az indulatok: szabad-e feláldozni anynyi fenyőt otthonaink ünnepivé tételére. A műfenyő, a gyökeres és az életétől fosztott fenyő hívei tusakodnak a lapok hasábjain. 1855-ben még fel sem merült a kivágott fenyők helyettesíthetősége, hiszen hazai elterjedésének csak a legelején jártak. Egy szakember (*Illés Nándor* királyi főerdőtanácsos) azonban már akkor így írt a karácsonyfának valókról az Erdészeti Lapokban: „Csak egy kissé számítani kell, és kiderül, hogy tisztán karácsony- vagy májusfa termelése is kifizeti magát. A sűrűbben ültetett luczosokból a 10-20. évek között a fölös fákat ki lehetne karácsonfáknak szedni, sőt ilyen turnusra alapítva erdőt is lehetne ültetni, a mely meghozná a befektetési költségeket. Mai napság, midőn az erdésznek figyelembe kell vennie minden legkisebb jövedelmi forrást, hogy az erdőből a lehető legnagyobb jövedelmet behozza:

a csekélységnek látszó május- és karácsonyfát sem szabad megvetni.” Azaz már ekkor tudták, hogy nem a felnövelésre szánt fenyők-ből kell a karácsonyfa-igényeket kielégíteni. Amiképp azt is, hogy karácsonyfa-eladás teremtette összegek milyen jó szolgálatot tehetnek a magasztosabb erdészeti célok megvalósítására.

FÚJKÁLÁS • Szerbiában él egy népi babona, amely szerint a karácsonyi tűzgyújtásoknál sem a gyufát, sem a gyertyát nem szabad elfújni, de még csak a tüzet sem szabad fújkálással szítani. Ha ugyanis ettől tartózkodik az ember, az fölöttébb kifizető lehet a számára. Akkor a szél sem rázza le a gyümölcsöket a fáiról, nem fekteti el a búzáját, nem hordja szét szalmáját, szénáját és nem söpri le háza cserepeit sem.

FÜSTÖLÉS • December 25-én Tírol-szerzte a felnőtt családtagok mindegyike kezébe vesz egy füstölővel ellátott serpenyőt és egymást váltva időnként végig járja a ház összes helyiségét, az esetleges melléképületeket is. Ilyenkor szokás füstbe vetni a húsvéti asztalt díszítő barka e célra megőrzött maradványait is. Ez a „kifüstölés” a néprajztudósok szerint egy ősi pogány szertartás utóélete, ami a démonok és betegségek elűzésére, az ártó szándékok elhárítására szolgál. A Mura környéki szlovén lakosság körében ugyanígy szokásban volt a házak, szobák advent utolsó délelőttjén történő „felfüstölése”.

GENA • Etiópiában karácsony késő délutánján rendezik meg a falvak határában a Gena nevezetű sajtáságos gyeplabdamezőkötést. Neve Jézus születésnapjának helyi megnevezéséből származik, és csakis ezen a napon játsszák. Különlegességét talán egyetlen adat is elegendő módon jellemzi. Csaknem másfél kilométeres a pálya, melynek képzeletbeli partvonalát a labdával és játékosokkal folyamatosan együttmozgó nézők sorfala jelöli ki. (Ha a játékosok futnak vala-

merre, ők is kénytelenek arrafél szaladni egyenes vonalban.) Egy etiópiai legenda szerint a játékot azok a pásztorok játszották először, akiket az angyal azon a híres betlehemi éjszakán útra kelésre sarkallt.

GUBÓ • A Boldva mentén élők így nevezik azt, ami másutt mákosguba. *Tutsek* Anna Karácsonyi babonák elbeszélésében emlékezik meg arról, hogy bakfis korában komoly sérülést szenvedett. Egy, azon a tájon más térségeknél veszélyesebb férj-jóslási eljárásnak lett szenvedő alanya. A mikor a szenteste étkei közt a gubóra jött a sor, akkor érkezett el az idő. Egy férfi-, vagy fiúember tányérjából ki kellett kapni, vagy villájáról le kellett rántani az első falatnak szánt mákos darabot. A vendégkislányt, a későbbi írónőt ekkor érte a baleset: a családfő villája az ujjába döfődött. A fájón felvérző seb sem gátolta azonban abban, hogy azonmód a kertbe nyargaljon, hogy a zsákmányolt gubót egy fagallyra tűzze. Ha ez a gubó reggelre nem lesz itt, akkor még a jövő évben férjhez megyünk – állította szerencsésebb kezű barát-nője.

GYERTYAMERÍTÉS • Közkeletelt családi elfoglaltság, a karácsonyi felkészülés része. November elejétől Svájc településein alkalmi sátrak létesülnek arra a célra, hogy az emberek el-

készíthessék saját gyertyájukat. Különböző színű olvasztott viasszal telt tartályok várják őket, amelyekbe a kanócokat meríthetik. A kész gyertyák árát a súlyuk alapján kell kifizetni. A befolyt összegek önköltségen felüli részét a mártó helyek fenntartói egy eleve meghirdetett jótékonyági célra fordítják.

GYERTYASZERTARTÁS • A soká-cok karácsony beköszöntekor az ünnepre szalmával felszórt szobában három olyan kalászt, melyben szem van, a lábuk alól kiválasztanak. Három kis égő gyertya közé helyezik, melyeket egy fiú tart kesztyűvel eltakart jobb kezében. A legényke hármat fordul sarka körül, miközben azt mondja: „Dicsértessék a Jézus!”. Erre mind azt felelik: „Krisztus megszületett!” A fiú válaszul elkiáltja magát: „Vigadjunk tehát!” Azután egyet ugrik s eloltja a gyertyákat. A szokást elsőként dr. *Jankó* János rögzítette 1896-ban (adatok a bács-bodrogh megyei sokácok néprajzához).

GYÓNÁS • Az Ipoly vidékén már karácsony közeledtekor sem volt derűs eseményekben hiány. *Manga* János muzeológus, néprajztudós, aki e tájék ünnepi szokásait kutatta, feljegyezte, hogy az ottani falvak fonóházaiban Mikulás napján a legények tréfás gyóntatást rögtönöztek. Az egyik legény papot vagy püspököt sze-

mélyesített meg. Mellette voltak a ministránsok, az ördögök és a harangozó. Elsőként az utóbbi lépett a szobába és bejelentette a gyónást, majd behívta a „papot”, aki sorra gyóntatta és különösen tréfás, bolondos nyilvános penitenciákat (bűnjóvátéti feladatokat) szabott meg a számukra. Felsőszemeréden öt legény öltözött fel: püspöknek, angyalnak, ördögnek, halálnak és koldusnak. Az ördög kivitte, az angyal behozta és megtáncoltatta a lányokat. Ha az ördög gyengébb volt, egy-egy ügyesebb lány vagy asszony a nyakába kapaszkodott, s az ördögöt táncoltatta meg.

GYÖMBÉRPÁLINKA • Hollandiában sokan úgy tartják, hogy ez a más európaiak számára lehetetlen ízű ital feltétlenül illik a karácsony hangulatához. Már ükapáik nemzedéke is ebből kortyolt néhány kupicával, mert fogyasztását egészségbiztosítéknak tekintette a következő esztendőre. Ma már házaknál kevéssé főzik, de a kocsmákban karácsony tájt ma is nagy a keletje. Még a szesz-nemisszák is be-betérnek koccintani egyet vele és vinni belőle a családi asztalra.

GYÜMÖLCSFARÁZÁS • Felvidéki szokás szerint a vidéki házak lakói Ádám-Éva napján, pontban a déli harangszó alatt a kerti gyümölcsfaikat veszik célba, hogy alaposan megrázzák mindegyiket. Nagyobb gyümölcsös esetén minden családtag ezzel foglalja

toskodik. Lehet, hogy gyakorta tapasztalat nem erősíti meg a megrázó esemény eredményességét, de végül is a legfőbb hagyomány a hagyományok megtartása. A régiak azt mondták, hogy a jelzett időben végrehajtott művelet idején lepotyognak a férgek. Mára arra módosult tanítás, hogy az így megrázott fák majdani gyümölcseibe nem furakodik be semmiféle féreg.

HARABOJI • A dél-koreai gyerekek sajátos, nemzeti Mikulása. Ő a karácsonyi ajándékhozó, aki éppúgy számon tartja jóságukat vagy rosszaságukat, mint azt hasonló feladatkört betöltő társai teszik. Hosszúkás ősz szakállt visel, mely nagyjából a hasáig ér. Sovány. Öltözete alapszíne kék, annak is a zöldhöz közelítő árnyalata. Fején elmaradhatatlan koreai kalapot hord, köpenye piros szalaggal van masnira kötve. Jóságdíjait soha nem puttonyban, hanem zsákban szállítja a célig. Arcán földöntúli mosoly. Lassan már az édességpiacon is kiszorítja az amerikai Santa Claustról, náluk kék sztaniolba öltöztetett versenytársaikat.

HERÓDES • Heródes Antipasz, Nagy Heródes király fia, a rómaiak kegyéből Galilea és Perea negyedes fejedelme, az evangéliumok tudósítása szerint a Jézus születését és halálát övező időszak idején gyalázatosan gonosz szándékú személynek bizonyult. Ő végeztette ki Keresztelő Szent

Jánost is, és amikor a zsidók újszülött királyát ónála kereső napkeleti bölcsék, nem tértek vissza hozzá, hogy jelentsék az illető kilétét – Máté evangéliumának sorai szerint – szörnnyű mézszárlásra adott parancsot. Betlehemben és környékén minden két éven aluli fiúgyermeket megöletett (őket nevezi a magyar népnyelv aprószenteknek), hogy a „zsidók újszülött királya” bizonyost köztük legyen. *Antall József* (a későbbi miniszterelnök édesapja) a II. világháború idején menekültügyi kormánybiztos volt. E minőségében ő szervezte a lengyel menekültek példás befogadását és ellátásuk ügyét is. Emlékírataiban feljegyeztet egy 1943. évi karácsonyi színjátékot, amelyet a Magyarországon néhány évre békés otthont talált lengyelek a Pesti Katolikus Kör Dísztermében adtak elő az ünnepi program befejezéseként. Heródes Hitler-bajszot viselve jelent meg a jelenetben, s előtte az egykori betlehemi zsidó anyákat megjelenítő lengyel asszonyok könyörögtek gyermekeik és férjeik életben hagyásáért.

HÉTHALVACSORA • Dél-Itáliában így nevezik a szenteste során feltalalt hagyományos étkeket. Ez az este valaha még szigorúan böjtös idő volt, csak 25-étől lehetett először halon kívül más húsételt fogyasztani. Errefelé azonban nem adták alább a bőségességet, így már vacsora is kivételes volt. Ennyiféle hal egész évben nem volt egyszerre az asztalon. A hetet mindmáig bűvös, szerencsehozó számnak tekintetik, ezért nem érték, és ma sem érik be négy, vagy teszem azt: hatféle hallal. De épp ezért, nyolcra sem vetemednek. Halleves, fűszeres és bundázott halféleségek, pácolt és füstölt tengeri uszonyosok, valamint többféle halsaláta, halpörkölt, halkrém szerepel ilyenkor a választékban.

HÓSPRAY • Hóspray, Műhóspray megnevezéssel az 1980-as évek elején kerültek először közforgalomba azok a flakonos permetek, amelyek fehér, havas díszítések készítésére alkalmasak, tökéle-

tesen idézve fel az igazi hó látványát. Az első ilyen a belgiumi Kuurne-ban gyártották és egy Maurice Van Overstraeten nevű fejlesztő nevéhez kötődik. A karácsonyfán és az ablaküvegen tartósan megtapadó, nem lepergő, s ennek ellenére viszonylag könnyen eltávolítható műhó hamar közkedvelt lett. A gyors elterjedést segítette, hogy számos gyártó állt elő hasonló termékekkel és dobozukba karácsonyi sablonokat is csomagoltak, amikkel megkönnyítették az élményszerű felületdíszítést.

Hosszú advent • A karácsonyi eljövételváró időszak a gallikán szertartás szerint az V. századig Szent Márton napján (november 11-én) köszöntött be és éppúgy december 24-éig tartott, mint manapság. A keleti egyházak változatlan formában őrizték meg a szokást, azonban a nyugatiaknál a 400-as évek végére négyhetes változtatásban vert gyökeret. Bod Péter (1712-1769) erdélyi református lelkész, egyháztudós és történetíró a XVIII. század derekán, ennek igen szép magyarázatát is adta. „Régen voltak hat hetek a Szent Márton napjától fogva, aholott kezd most is a görög eklézsiában négy hetekre szorított ilyen fundamentomon, mert a Krisztusnak négy adventusa, eljövetele vagyon. Midőn a testben megjelent. Midőn a szívbe beszáll és az embert megtéríti.

Midőn halála óráján elmégyen az emberhez. Midőn eljő az utolsó itéletre. Rendszerint kezdődni szokott Szent András napján” – írta. Ma a Szent András napjához (november 30.) legközelebbi vasárnapon indul.

Ihlet • Kár lenne azt hinni, hogy az ünnep napjai csakis pihenésre, önfeledt kikapcsolódásra alkalmasak. Számos nagyívű alkotás első tollvonásai születtek meg éppen karácsony napjaiban, ha úgy tetszik, az ünnepi hangulat, vagy annak hiánya volt az ihletőjük. II. Rákóczi Ferenc a franciaországi Grosbois-ban 1716-ban, a szenteste kezdte papírra vetni Vallomásait, Johann Sebastian Bach pedig 1724 karácsonyán kezdte el h-moll miséjét komponálni. Hogy időben közel állóbb példákat is hozzunk: Krzysztof Penderecki 1979. december 24-én írta tele II. szimfóniájának első kottaíveit, Guido van Rossum pedig 1989 karácsonyán kezdett bele a világszerte alkalmazott informatikai programnyelv, a Python megírásába.

Inggallér • Ha valaki jól öltözött kerítés- és határkarókra volt kíváncsi, még a múlt század elején is a baranyai Ormánságba kellett utaznia. Ott ugyanis élt egy olyan népi varázsszertartás, amely az elvásott ingek gallérjainak újrahasznosításával járt.

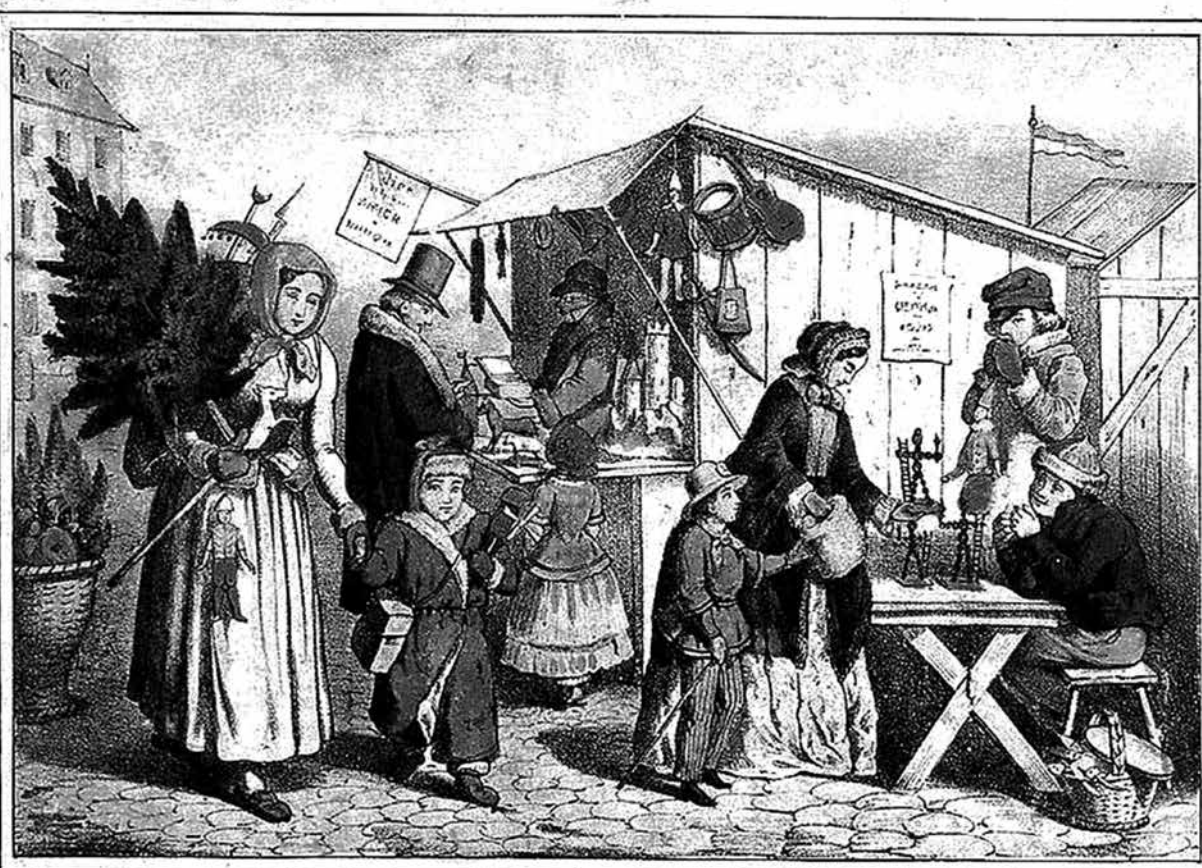
Karácsony előnapján ilyen gallért rögzítettek a szomszéd telkét, birtokát jelző valamely karóra, hogy a tyúkok ne kóricáljanak át a szomszédba tojni, és az amonnan állatok se járjanak át idefele legelni. A szomszéd persze ugyanígy biztosította a maga birtokát, ráadásul minden év karácsonyán újból szükség volt az ismerttetett eljárásra. Így aztán az arra tévedt idegennek mindig számos ilyen ingnyakas oszlopon akadhatott meg a szeme.

Kaktusz • A karácsonyi kaktusz (*Zygocactus truncatus*) Brazíliából származik, télen virágzó, piros vagy rózsaszín, igen mutatós szirmokat bontó kaktuszféleség. 1818-tól nyert teret Európa szobanövényei között. Ha novemberben egy-két hétig szárazabban tartják, majd utána bővizet kap, karácsonyra virágban pompázik.

Kappanadó • Az evangélikus prédikátorok számára elrendelt egyik adótípus volt, amit karácsonykor kellett leróniuk a saját kezeléssű földdel nem rendelkező, pénzbeli és terménybeli fizetésért földmunkát végző családoknak (a zselléreknek). „Az öt zsellér háztul karácson kapannal tartoznak” rögzíti egy 1631-ban tett kövesdi egyházlátogatási jegyzőkönyv (*Visitatio ecclesiae Kövesdientis*).

Kenyer • Egyes szlovén vidékeken máig fennmaradt hagyomány, hogy gyakran háromféle kenyeret is sütnek karácsony napjaira. Búza-, rozs- és hajdinalisztból készített kenyer kerül ilyenkor az ünnepi asztalra.

Kívánságrekord • A karácsonyi kívánságok eddig leghosszabb jegyzékének Guinness-rekordját 2002 decemberében állították fel. A tettet a dél-norvégiai Jörpeland végzős általános iskolásai hajtották végre. Egy hetven centiméter széles papírra írták fel mindannyian, szép sorban egymás után, hogy milyen ajándékokra vágyanak. Sajnos azt nem jegyezték fel, hogy hányan voltak a buzgó

Marché de Noël.

Der Christmarkt.

Christmas Fair.

jegyzetelők, így azt sem tudjuk felmérni, hogy a címzett Jule-nissen (Mikulás ott e néven dolgozik) mohónak találta-e őket. Ahogyan azt sem, hogy a kereken negyven méter hosszú papírra írt valamennyi kívánság megfogalmazóját méltónak találta-e összes vágyálmának teljesítésére.

KÖNYVÁRADÁS • Az izlandiak leginkább karácsonykor ajándékoznak egymásnak olvasnivalókat. A kiadók ezért új könyveik megjelentetését is a szeptember végétől november végéig tartó hetekre időzítik. Ez a nagyjából nyolc hét a Jolabokaflod, amit Karácsonyi könyváradásként lehet magyarra fordítani. A szigetszág lakói nemcsak olvasásban jeleskednek, az alkotókedvnek sem szenvedik híját. Minden tizedik izlandinak jelent már meg maga írta könyve! Karácsony estjeit az egész család az ünnepi szobában a kályha vagy a kandalló – és egymás közelében – könyveket olvasva töltik.

KRUMPLIOSZTÁS • A Budán (ma II. kerület, Országút városrész) működő Ferences rendház 1770-ben felszentelt temploma Szent István, az első keresztény vértanú, nevét viseli. Ő volt az, akit az apostolok a hagyomány szerint elsőként választottak segédjüké, s akit Jeruzsálemben i. sz. 36-ban hitvallásáért agyonköveztek. Sorsát Lukács evangéliuma beszéli el. Emlékünnepét a legrégebb szertartási források is december 26-ára, karácsony másnapjára tették. Az aznapi mise után az országúti ferences szerzetesek nagyobb sült krumplikat osztottak szét a templomból kifelé igyekező híveiknek. A szegényeknek többet is. Ez egyrészt melengette a hideg télben haza igyekvők kezeit, az ínséget szenvedőknek a lelkét is melegbe vonta. Számukra táplálékot is jelentett. A krumplik egyébként azokat a köveket jelképezték, amelyekkel egykor a protomártírként is emlegetett vértanút halálba küldték.

LÁNGOS • Karácsonyi lángosnak nevezik Szentesen és környékén azt a kenyértésztából készült, tányér nagyságú, lapos lepényt, amelyet az éjféle mise után, vagy az ünnep első napján felszelt kenyérral együtt sütenek ki. A tetejét mákkal szórják meg, néhol mézzel is megkenik. A szentesti vacsorakor kenyér helyett fogyasztják, fogyasztották.

LÁNYVENDÉGSÉG • A falusi kultúrákban egész földrészünkön sanyarú sorsa volt a „keletlen”, udvarlók nélkül idősödő lányoknak. Szüleit és őt magát is eltöltötte a pártában maradás, a megvetett vénlányság réme. Koszovóban biztos módot hittek az efféle árnyak elosztatására. Úgy tartották, hogy az olyan eladósorba keveredett lánynak, akit nem szemeltek még ki feleségnek – sőt még csak nem is kerülgetnek – a legények, annak karácsonykor valaki másnak a házában kell éjszakáznia. Így rövidesen szerelmese, kérője is jelentkezni fog. Egyébként

csak ne mosolyogjunk olyannyira ezen! Lehet a dologban valami. Nyilván, hogy a szülők elsősorban olyan házba engedték el ezeket a lányokat, ahol a barátnőnek fivérei is akadtak a családban. Olyan ismerős famíliához, akinek mátkanélküli fia is volt a fa körül. Egy egész együtt eltöltött karácsonyest az éjfélig miséig, majd az éjfélig és a másnapi közös reggeli, ebéd elegendő lehetett a szemek és a szívek megnyitására.

MEDVETÁNC • Főként Moldáviában, de a Románia és Ukrajna területén fekvő Bukovina térségében honos karácsonyi szokás, hogy a fiatalabb férfiak medvének öltöznek. Medvevezetők láncon hurcibálják őket, és dobosok verte ütemre, mackómódra mozgatják a tagjaikat. Általában „halálra táncoltatják” őket, de aztán mégiscsak talpra szökkennek. Állítólag ez az újjászületés a közelgő újévet hirdeti. Rejthet azonban valami mást is, valami ősbibit is, hiszen a dobokat csakis házas férfiak verhetik, özvegyek és legényemberek nem állhatnak közük.

MEGLEPETÉSKOSÁR • Peruban a közepes- és nagyvállalatok karácsony előtt éppúgy osztanak év végi prémiumokat, ahogy ilyenkor a világ bármely más táján megszokott. Dél-Amerika harmadik legnagyobb országában azonban minden egyes dolgozójuknak egy teljesen azonosan összeállított ajándékosárral is kedveskednek, amit a főállású takarítónőtől az egyszerű vezérigazgatóig mindenkinek átadnak. Pezsgő, desszertek, karácsonyfadíszek, kávé, egy-két ünnephez illő hang- és filmkorong, gyümölcskenyér, színház- vagy mozijegy, apróbb-nagyobb ajándéktárgyak és más effélék vannak ízletesen összecsomagolva. Minden évben más-más kerül a kosárba, így aztán tartalma mindig meglepetést, átvétele örömteli izgalmat jelent.

MÉZESKALÁCSFALU • Tíz éve már, hogy Szödliget minden december elején megkettőződik. Újra és újra megszületik idegenforgalmi látványossága: a falu a faluban. Ez utóbbit mézeskalácsból készítik el a lakók és a végeredményt a helyi óvoda nagytermében teszik köz-

szemlére. Óvodisták, iskolások, pedagógusok és szülők, nagyszülők fognak össze ilyenkor, hogy a száz-százhusz egyedi épület, az azokat övező fák és az utcai járművek időben elkészüljenek. Nemcsak képzeletbeli házakat sütnek ki! Több épület (vasútállomás, iskola, templom, óvoda, faluháza) szakasztott mása az eredetinek. Persze kicsiben, de egymáshoz arányítva. A jótékonyági kiállítás mellé néhány esztendeje számos más programot is szerveznek, ekként aztán egyre többen keresik fel őket advent idején.

MIKULÁSBUSZ • A Budapesti Közlekedési Zrt. – a fényvillamos sikerén felbuzdulva – 2015-ben indította útjára először a Mikulásbuszt, amit azóta is minden évben megtesz. A leghosszabb és legnagyobb forgalmú buszjáratok útvonalain közlekedtetni december 6-tól 23-ig. A jármű ünnepi arculatát a Mikuláshoz, karácsonyhoz kapcsolódó motívumokkal történő matricázás és egyéb díszítések teremtik meg kívül és belül. A vezetőülésben maga Mikulás foglal helyet. Mindezen túl azonban

az autóbusz rendszáma is figyelmet érdemel. A járművek táblájukon a „BPI 206”, illetve „DPI 206” betű- és számsorozattal közlekednek, amelyek utolsó négy elemében nem nehéz felfedezni a Mikulás-nap dátumát. Tavaly már – más helyszínek mellett – Salgótarjánban, Dunaújvárosban, Szombathelyen és Érden is feltűntek a helyi Mikulásbuszok, hogy hozzájáruljanak az adventi hangulathoz.

MIKULÁSKÁK • A norvég gyerekek mikulásnak öltöznek, kreppalástot, vattaszakállat, vagy papírból kivágottat ragasztanak, gumiznak magukra. Méretüknek megfelelő zsákot vetnek a vállukra és így csapatostul járják december közepétől az utcákat. Sorra becsengetnek a kapukon és egy-egy karácsonyi ének vagy mondóka révén szentestére már édességtől dagadó zsákokskáikkal várják nagy puttonyos szakársukat.

NÉPSZÁMLÁLÁS • *Augustus* római császár rendeletet adott ki, hogy a birodalom tartományainak lakóit összeszámlálják. Mindenkinek saját nemzetsége településeire kellett mennie. József és Mária Galileából Dávid városába, Betlehembe indult, mivel Jézus nevelőapukája Dávid nemzetségéből származott. Lukács evangéliuma így indokolja azt, hogy az áldott állapotban levő Máriának is hosszú útra kellett kelnie, s ott jött el számára a szülés ideje. Nigéria keresztény lakóinak egyik legfőbb karácsonyi szokása akár ebből a történetből eredeztethető megemlékezésnek is felfogható. December 20-ától hagyományosan minden család útra kell, hogy ősei földjén, annál a törzsnél ünnepeljen, ahonnan elszármaztak. A nagyvárosok ilyenkor náluk szinte kiürülnek.

NÉPVISELET • Örülhetnek a szlovák hagyományörzők, mert az utóbbi évtizedekben a fiatalok közt új karácsonyi szokás terjed. December 25-én – egyelőre még csak a falvakban – a fiatalok nép-

viseletbe öltöznek és így sétálnak kart karba öltve, karácsonyi énekeket zengve végig az utcákon.

NŐKARÁCSONY • Az írül Nollaig na mBan névre hallgató nőkarácsony szokása igen régi. A „zöld szigeten” is január 6-án, a karácsonyfa díszének leszedésével ér véget a karácsonyi ünnepkör. Arafelé ez a díszfosztás és a fenyő eltüntetése is a férfiak szerepkörébe tartozik. Ahogyan rájuk vár aznap az összes többi házimunka is. A nők számára ez a várva várt naptári időpont a teljes pihenés és önfelelt szórakozás ígérését hordozza. Az asszonyok-lányok ilyenkor barátnőikkel, nőrokonokkal mulatják az időt. Ez a jutalmuk azért a kemény munkáért, amit a családi és közösségi karácsony sikeréért tettek. Hogy az ő vállukon nyugszik a feledhetetlen és meghitt ünnep, abban széles társadalmi egyetértés mutatkozik. Az Irish Times egy 1998-ban megjelent méltató írása is alátámasztja ezt a megbecsülést, amely cikk szerzője megjegyezte, hogy míg Isten a hetedik napon pihent meg, az ír nők csak a tizenkettediken állnak le, megérdemlik a kalapemelést. (Azt csak jelen írás szerzője fűzi hozzá: nem csupán az ír nők.)

ÓRIÁSLÁMPA • Az Óriáslámpás Fesztivál a Fülöp-szigetek egyik legszebb karácsonyi eseménye. December közepén rendezik meg San Fernandóban, s a települést ennek okán az állam „karácsonyi fővárosa”-ként emlegetik. Elődjét Bacolorban 1904-1908-tól rendezték meg az adventi eseményként, nem különösen nagy, gyertyákkal kivilágított lámpásos felvonulásként. (Karácsony estéjén az éjféltől a lámpákat a készítőik védőszentjeinek képeivel a városi templomba vitték. A múlt század 30-as éveitől rendezik San Fernandóban. A mostani típusú „óriás” fesztiválon általában 11-12 falu versenyez meghívásos alapon. A versenybe hívottaknak hosszú évekig kell odahaza bizonyítaniuk, hogy tehetséges lámpagyártók. E lám-

pások jelentősen különböznek a Japánból és Kínából elterjedt lampionoktól. Ezek a korábban műanyagból (manapság inkább vízállóvá tett színes papírokból) hajtogatással, ragasztással készülnek a legkülönfélébb formákra. Belsejükben színes ledfüzerek időzített – és minél mozgalmassabbá tett fényjátékkal, mintákat öltve és színeiket változtatva világítanak. Látványosságukban, színekavalkádjukban minden évben felülmúlják az előzőt. Eredetileg a lámpák körülbelül egyméteresek, origami papírból készültek és gyertyával világítottak voltak. A múlt évtized közepén már hat-tíz méter átmérővel büszkélkedtek, mára pedig 10-20 méteresre nőttek. A friss szabályozás szerint lámpaként legfeljebb tízezer izzójuk lehet. Ennyi is elég ahhoz, hogy külön-külön is káprázatos fényshowt adjanak elő. Szemtanúk szerint lélegzetelállítóan szépek.

PAPÍRBETLEHEM • Az 1910-es évek elején kezdtek a német kiadók piacra dobni olyan kiadványokat, amelyekből a karácsonyi szoba egyik ékességét lehetett elkészíteni. A nyomdatechnika ekkora már lehetővé tette, hogy olyan kivágható, hajtogatható, ragasztható és színezhető vékony kartonokat kínáljanak, amelyek

felhasználásával igényes betlehemi jelenet volt összeállítható. A család, ha akarta, az ünnepvárás utolsó napjaiban közösen készíthette el. Magyarországon csak az 1920-1930-as években vált rövid divattá.

PAPÍRSZÍV-KOSÁR • Norvégiában igen elterjedt díszítőelem a karácsonyfán a sok-sok papírszív-kosár. A gyerekek fényes színes papírból készítik oly módon, hogy a talpán kívül minden oldala egy-egy szívet formáz, két kis füllel. Apróbb édességekkel, cukorkával, rágógumival, bonbonnal és aszalt gyümölcscsel töltik meg. A faállítást napjától egyet-egyét minden családtag szertartásszerűen leszed belőlük és (látszólag legalábbis) vidáman fogadja, amit számára rejtett az aznapi szívecské-kosár.

PITO • Ghána északi részén a keresztény családok a különleges – örölt kölesből, ciroklist hozzáadásával készült házi sör, a pito főzésével készülnek a karácsonyi eszem-iszomra. Három napon át forralt, erjesztett, szűrt, érlelt, majd újra szűrt és újra forralt italt december 23-án kezdik elkészíteni, hogy a nagy nap ebédidejére bővében legyenek.

POENITEMINI • 1965-ig a katolikus családok számára december 24. böjti nap volt, így a szentesti vacsorán sem fogyaszthattak húseteleket. Ezek csak az éjfélel miséről hazatérve kerülhettek asztalra. VI. Pál pápa 1966. február 17-én bocsátotta ki a Poenitemini (bűnbánat) kezdetű és című, a böjttartást újraszabályozó konstitúciót (pápai, szentszéki rendelkezést). Ennek köszönhetően 1966. december 24-én már elmaradt a böjtkötelesség. Azóta már nem kell éjfélíg várni, Ádám-Éva napján már reggeltől minden korlátozás nélkül fogyasztható bármiféle étel.

PORCELÁNDÍSZ • Spanyolország porcelánmanufaktúrái évről évre új karácsonyfagömbbel, karácsonyi porcelánharanggal állnak elő.

Az arra az évre tervezett dombormintás függeszteket árúsítják különböző méretben. Az évszámot is beleformázzák a porcelánba. Néhány évig a korábbi esztendőket is készleten tartják, így ha szükség adódna rájuk, hiányuk egy ideig még pótolható. A karácsonyfa ekként minden fontos esztendőre (eljegyzés, házasság, gyerekszületések, valakivel együtt töltött utolsó karácsony) emlékeztethet.

PULYKAKASSZA • Angliában rendkívül szoros a pulyka és a karácsonyi vacsora közötti kapcsolat. Annnyira, hogy az 1800-as évek utolsó harmadától a múlt század közepéig egészen különleges előtakarékosági formát is életre hívott. A kevésbé tehető polgárok és munkások számára a klubjuk, illetve egyesületük, szakszervezetük szerezte be az illető jószágot. Mivel ezek a szervezetek nagyobb tételben vásároltak, így előre lekötve, jóval olcsóbban szerezték be a sütnivalót, mint amennyiért a decemberi piacok kínálták. Azok, akik feliratkoztak erre a kelendő szolgáltatásra, egész évben apránként, pennyről pennyre fizették be a részleteket az úgynevezett pulykakasszába.

SÜTŐABROSZ • A kenyérsütés-kor a dagasztóteknőre, a kovász és a kelő kenyértészta letakarására, melegen tartására szol-

gáló, általában színes csíkokkal vagy négyzetekkel szőtt, teknő méretű pamutvászon. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint: „...néhol a sütőabroszt alkalmazták karácsonyi abroszként, ezáltal vélvén biztosítani a következő évi sikeres kenyérsütést. Ugyanezért másutt a karácsonyi asztal sarkára helyezték az összehajtogatott sütőabroszokat”.

SZAKAJTÓ • Erdélyi néphit szerint karácsonykor az asztal alá tett szakajtóba beszáll a kis Jézus, azért szénával kell a szakajtót megtölteni. A széna alá kukoricát szokás tenni. E kukoricától – úgy tartják – két akkora hízik majd a baromfi, a szénától meg a többi háziállat.

SZAMÁR • Samichlaus (a helyi Mikulás és Schmutzli (a helyi Krampuszpótlék) Svájc német nyelvű kantonjaiban nem rénszarvasok húzta szánon, de még csak nem is lovon közlekednek, hanem csacsihátan. A helyi gyerekek azon is várják az ajándékhozó érkezését. Mindazoknak, akik a két nevezett jelmezébe bújnak, kénytelenek a szamaragláshoz szükséges állatokról is gondoskodni. Szerencséjükre decemberben élelmes szolgáltatók egész sora áll a rendelkezésükre. Számos hivatásos számárkölcsonzó adja ilyenkor bérbe akár csak egyetlen órára is a derék négy lábúakat.

SZÉPSÉGVERSENY • Az angliai Folkstone-ban a karácsonyt megelőző bálon még a múlt században is szépségversenyt rendeztek, amelyen a résztvevők mindannyian választók is voltak egyben. Az általuk legszebbnek ítélt bálózó nőre szavazhattak. A győztes hölgy aztán az évben a „Karácsony királynője” kintüntető cím és szalag és korona büszke birtokosa lehetett.

SZILVADOBÁLÁS • Az angol, később brit királyok/királynők bevett szokása volt – s az ma is – karácsonyi díszebédet adni az alattvalóknak (azaz az udvari személyzetnek és a pór nép,

valamint a városi polgárság válogatott meghívottjainak, udvari szállítóknak. A fejtelenséget egyébként is kedvelő (hat felesége közül kettőt is hóhérbárdra juttató) VIII. Henrik is évente tartott ilyen dáridót, amiket személyes jelenlétével tüntetett ki. A kirendelt zenészek, táncosok, énekesek és más mulattatók ellenére az egyik évben – egykorú feljegyzések szerint – annyi unta magát, hogy a felszolgálókkal magához hordatta az összes cukrozott szilvával megrakott tálcákat. Hosszú időn át azok tartalmával hajgálta meg az asztaloknál étkező vendégeit. Szegények lehet, hogy valami különleges kedveskedésnek vélték a dolgot, hisz emiatti felháborodásukat, de még csak méltatlankodásukat sem említi a krónikák. Ismervén a kor királymajmolási hajlamát, nem nehéz elképzelni, hogy néhány évtizedre az udvari nemesség és egyéb méltóságok kastélyaiban vidám karácsonyi szórakozássá vált a vendégek közé cukrozott szilvákat vetni (remélhetően kevésbé megalázó módon, mint azt a király tette).

SZOLIDARITÁS • Az 1980-as évek elején Lengyelországban alapvetően megrendült kommunista párt hatalma. A fokozódó elégedetlenség miatt ekkora az ellenzéki Szolidaritás (lengyelül Solidarność) szakszervezeti mozgalom tagsága már elérte (sőt egyes források szerint meg is haladta) a tízmillió lélekszámot. Az életszínvonal vihariramban süllyedt, a kormány 1981 nyarán az ellátási nehézségek miatt a háború utáni éveket idéző jegyrendszer bevezetésére kényszerült. Az év december 13-án hadiállapotot hirdetve katonai parancsnokság alá helyezték az államigazgatást, a stratégiai fontosságú gazdasági ágazatokat, levél- és sajtócenzúrát vezettek be, újságokat tiltottak be és hatalmas letartóztatási hullámmal igyekeztek véget vetni a megindult politikai fordulatnak. Az üldözött Szolidaritás 1981 karácsonyán és az azt megelőző napokban meglepő és megrázó

akcióba kezdett. Az országszerte hagyományosan valamennyi katolikus templom elé kihelyezett szabadtéri betlehemes jelenetek fa- vagy kerámiafiguráival üzentek. A jászolban fekvő újszülött imádásra érkező pásztorok kezébe, a háromkirályok ládikáikba, liszt- cukor-, hús- és húsjegyeket ragasztottak, helyeztek.

SZŰZANYA TEKENŐJE • Régi szokás volt (mára teljességgel kiveszett), hogy szenteste a háziaszszony tisztára súrolt teknőt tett az asztala alá. A karácsonyi étkezések során mindenki finom falatokat helyezett bőségesen a „Szűzanya tekenőjébe”, mondván, hogy a kisdédének gyűjtenek ekképpen. Amikor aztán ajtaikon a „Kisdéd hírnökei” kopogtattak adományért, ebből a teknőből válogathattak maguknak hazavinni valót.

TATU • Aki egyszer is látta a sokszor ismételt népszerű Jóbarátok amerikai tévésorozat A karácsonyi tatu című epizódját, aligha felejt el. Ross, az egyik főszereplő az ünnepi időszakban hozhatja magához a különvált felesége nevelte kisfiát. Megkísérli arra kihasználni a kínálózó lehetőséget, hogy elmagyarázza neki, mit is jelent a Hanuka. A más kultúrában felnövő kisgyereket ez azonban nem érdekli, ő az ajándékhozó Santa Claus várja. Ross végül telapójelmez

kölcsönözne, hogy eleget tegyen a gyermeki vágnak, de addigra már mindet kibérelték. Neki csak egy egészalakos állatjelmez (örves páncélos hangyász, tatu) jutott. Ebbe bújva újra megkísérli elmesélni a makkabeusok és olajmécsek, azaz Hanuka történetét. Amikor ezzel ismét kudarcot vall, feladja, és közli, hogy ő valójában egy karácsonyi tatu, aki Santa Claus egyik segítője... Az élelmes képeslapkészítők a képernyőre kerülést követő télen tatus karácsonyi üdvözlőlapokat is kínáltak, amik néhány esztendőn át nagyon népszerűek voltak. Zsidó gyökerű családtagok, barátok kívántak így boldog ünnepeket azon rokonaiknak, ismerőseiknek, akik ugyan velük egy kultúrából származtak, de vegyes házasságban élvén, a karácsonyt (is) ünnepelték. A tatus üdvözlőlapok küldésével valójában szelíd, megengedő és vidám utalással figyelmeztettek arra, hogy az illetők a másik hagyomány gyermekeiknek történő átadásáról se feledkezzenek meg.

TÁVOLTARTÁS • Nem kellett hozzá távortartási végzést kiadni, elegendő volt hinni abban, hogy a tiltott közeledés szörnyű szerencsétlenséget hoz a szabályszegőkre. Litvániában ezért aztán – engedve a hagyománynak – advent heteiben a vőlegények és udvarlók nem találkoztak a menyasszonyukkal, kedvesükkal.

TERMÉSZETJÁRÁS • A karácsonyi hagyományokra is igaz: időről időre megszűnik, majd újjászületik egy részük, de merőben újak is kialakulnak. Szlovéniában például néhány évtizede figyelhető meg az a változás, hogy az ország lakói karácsony valamelyik napján tömegesen szerveznek hosszabb-rövidebb családi túrázást, természetjárást.

TETŐCSILLAG • Pakisztán lakossága vallási megoszlása szerint szinte teljes egészében muszlim vallású. Mindössze másfél-két százaléknyi köztük úgy a hinduk, mint a keresztények aránya. Csepp a tengerben. Karácsony közeledtével a Jézus születésnapját váró hívők otthonai a legutóbbi évekig könnyen felismerhetővé váltak, mivel házaik oromcserepére ilyenkor egy nagy csillagot rögzítenek. Ennyi csak a külső karácsonyi dísz, amivel a betlehemi csillagot idézik maguk fölé. Az utóbbi esztendőknél azonban egyre több támadás éri az ország keresztény közösségeit, melyek december 25. környékén fájdalmasan megszorodnak. A csillag kihelyezése így már-már bátorságpróbának, igazi hitvallásnak is tekinthető.

TITKOSRENDŐR • A napóleoni háborúk idején a bécsi udvar „reszketni méltóztatott”, minden-
kiben kémet, ügynököt látott. Az Elba szigetére száműzött „francia trónbitorló” fölötti (akkor úgy

hitték már végső) győzelem sem enyhített a fokozott éberségen. A felduzzasztott – és mindenben összeesküvést szimatoló – titkosrendőrség jelentésének köszönhető, hogy pontosan tudjuk, mikor és ki állította a császárváros legelső karácsonyfáját. A Berlinből áttelepült Michael Freiherr von Arnstein, a jeles bankár – a Grassalkovichoktól 1796-ban megvásárolt – palotájában díszítették fel 1814-ben első ízben ilyen Ausztriában. A jeles esemény titkosrendőri jelenléttel, sőt talán a beépített ügynök aktív részvételével ment végbe.

TRAPPISTÁK • Az 1664-ben alapított szerzetesrendet a legszigorúbb szertartású egyházi közösségnek tartják. Nem is ok nélkül. A kórusimákon kívüli némaság, teljes önmegtagadás, kemény fizikai munka és a kíméletlenül kemény böjt jellemzi mindennapjaikat. A karácsony előtti négy héten például mindössze egyetlen szelet kenyeret esznek naponta.

TÜSSZENTÉS • Ahogyan azt *Begovác* Rózsa Gyermekélet a Dráva menti horvátoknál című tanulmányában megjegyzi: a Dráva menti horvátoknál általánosan ismert hiedelem kapcsolódott a váratlan prűszköléshez. Ha szenteste eltüsszentette magát valaki, akkor a következő évben vele azonos nemű gyermek vagy kiscsikó születik – vélték.

TÜZFOHÁSZKODÁS • A francia Pireneusokban szokás egy nagyobb fémtálcán babér- és olajfalevelekből (a dicsőség, a boldogulás, illetve a béke jelképeiből) karácsonyeste tüzet gyújtani. A lángokra előbb a család legidősebb tagja mondja áldást, majd a família legifjabb beszélőképes tagja veheti át a szót. Letérdel, és hangos imaszavakat mond azt kérvén, hogy jusson a melegből a fázóknak, az örömből az örömteleneknek, a hitből a reménykedőknek, majd vörösborral eloltja a tüzet. Asztalhoz csak e szertartás után ülnek.

UTCATŰZ • Zsámbokon a második világháborúig szokás volt, hogy az éjféle miséről hazatartók, mielőtt az otthonukba tértek, tüzet raktak és gyújtottak az utcákon. Szép indokuk is akadt rá: „hogy a kis Jézuska melegedni tudjon”.

ÚJ RUHA • Guatemalában a szent esti vacsora egyféle családi divatbemutató is. Előtte a gyerekek – első ajándékként, meglepetésként – új ruhát kapnak, hogy abban üljenek asztalhoz. A felnőttek is vadonatúj ruhadarabokat vesznek magukra, mert úgy tartják, hogy a régi ruhadarabokkal az addigi gondokat is levetik.

ÚJÉV • Oroszországban a karácsonyt ugyan a pravoszláv egyház ó-naptára szerinti január 7-én tartják, a karácsonyi ajándékokat a legtöbb családban mégsem akkor, de nem is december 24-25-én, hanem az újév ünnepén adják át. Hetvenegynéhány év elegendőnek bizonyult arra, hogy ez így rögzüljön. A szovjet időkben karácsony vallási jellege miatt ugyanis december 31-én tartották meg a fenyőfaünnepet. Azt az állam még szorgalmazta is. Akkorra díszítették fel a fákat és érkezett meg a Mikulást felváltó Gyed Maroz, hogy unokájával Sznyegurocskával, vagyis Hópelyhecskével kiossza az ajándékokat.

VÁSÁR • Szerte a világban egyre több hangulatos és híres vásár nyílik advent idején, hogy a meghitt hangulatot, kellemes nézelődést, vidám szórakoztatást szolgálják és nem utolsósorban a karácsonyi díszek, sütemények és ajándékok igényes megvásárlási lehetőségét kínálják. A legrégebbi európai karácsonyi vásárt Drezda falai közt tartották 1434-ben, azaz – a karácsonyfa-állításához hasonlóan – ez a hagyomány is német földről terjedt el.

VASVÁSÁR NAP • Az „ő” nevéből lassan megfeledkezünk: az arany- és bronzvasárnap elhomályosítja. Kétség kívül a vas nem

ragyog, nem akasztják díjként az ember nyakába, de minden szerzőszámán ott van, ami az aranyásás vagy a (karácsony)favágás elmaradhatatlan kelléke. De az adventben is ott van! Az első vasárnapját nevezi így az egyházi hagyomány.

VILLANYOLTÁS • 1988-ban az advent utolsó estjének utolsó órája kezdetekor, azaz 21 órakor egész Litvánia (akkori nevén Litván Szovjet Szövetséges Köztársaság, a Szovjetunió része) legtöbb településén szinte teljesen elsötétültek az épületek. A házakban a lakók félórányi időre lekapcsolták az összes villanylámpát. Minden ablakukba egy-egy gyertyát tettek és köré gyűlve figyelték a szomszédság házainak homlokzatát, vagy körbesétálták a környéket. Egy litván ellenzéki szerveződés szólította fel az 1918-1940 között független ország állampolgárait, hogy így tiltakozzanak tagköztársaságuk jogainak bővítéséért, a bővebb autonómiáért. Másfelől – szöjt az értelmiség reformpárti mozgalma, a Sajjűdis kezdeményezés – így láthatóvá lehet tenni azt is, hogy hányan támogatják a litván ügyet, kik a litván hazafiak. Még az addig ingadozók, sőt a más nemzetiségű lakók is gyertyára váltottak a többi gyertyaláng sokaságát látván. A hagyomány szerint volt olyan litván kisváros, ahol pont későeste, pont kilenckor és csaknem pontosan harminc percre következett be egy váratlan áramszünet, ami lehetetlenné tette az utcai közvilágítást. Az akció óriási siker volt, nagy erőt adott. Többen ezt az éjszakát tekintik a Szovjetunóból való kiváláshoz az újbóli Litván függetlenség kivívásához vezető első jelentős eseménynek. Az 1988-as eseményre emlékezvén, szokás ma is a szenteste és szentéj határóráján lekapcsolni a lakás összes villanygőjéjét és egy gyertyával valamelyik utcai ablak köré csoportosulni. Nem félórára, csak néhány percre. Annyi időre, amíg a litván himnuszt és egy karácsonyi dalt közösen el nem énekel a család.

VIRGINIA • „Yes, Virginia, there is a Santa Claus!” (Igen, Virginia, a Mikulás valóban létezik.) Így hangzott a valaha volt leghíresebb szerkesztői üzenetek egyike. Az 1889-ben született Virginia O’Hanlon New York-i kislány már nyolc éves volt, s még mindig hitt az ajándékhozó ősz szakállú öregemberben. Pajtásai viszont kicsúfolták ezért. Mind azt mondták, hogy a Mikulás csak egy kitalált alak. Hiába faggatta édesapját, mert nem adott feleletet. Sem becsapni, sem gyermeki lelkesültségét kioltani nem akarta. Végül azzal hárította el a faggatózást, hogy a lánya írjon levelet a New York Sun nevezetű újság „A szerkesztő válaszol” rovatának. Akkor aztán megtudja a dolgot, mert ami abban a lapban megjelenik az mind szintiszta igazság. A hosszú és könnyefakasztó cikk, amit a lány válaszul kapott, egész Amerikát megmozgatta, aminek máig tartó hatása is lett.

„Igen, Virginia, a Mikulás létezik. Ugyanúgy létezik, mint a szeretet, a nagylelkűség, önfeláldozás és hűség. Ezek mind gyönyörűséget, örömet visznek az életbe. Jaj, milyen sivár lenne az élet a Mikulás nélkül! Éppoly szomorú lenne, mintha többé nem lennének Virginiák. Akkor nem lenne többé gyermeki hit, nem volna költészet, romantika, nem volnának álmok, hogy elviselhetőbbé tegye a létet. Csak a sivár érzetek és a látvány maradnának. Semmi másban nem lenne örö-

münk, mint a száraz értelemben. A végtelen fény, mely a gyermekort övezi, kihunyna. [...] Tudod, megkérhetnénk a papádat, hogy fogadjon fel embereket, akik Karácsony este a kéményeket figyelik. Hiába állna azonban minden kémény mellett egy őrszem, a Mikulást senki sem láthatja. És ez mit bizonyít? Semmit. A Mikulást nem láthatjuk, de ez nem jelenti, hogy nem is létezik. [...] Bizony, az életben azok a legcsodálatosabb dolgok, amelyeket szabad szemmel nem lehet látni, amelyek létezését nem igazolja a tudomány.” Az 1897-ben először megjelent üzenetet a The New York Sun 1949-ig, a lap megszűntéig minden karácsonyi szám címlapján újra közreadta, így nemzedéken átívelő emlékké vált. Külföldi lapok is átvették a cikket, így közel száz nyelven is olvasható lett, világszerte megismerték. A híres levélváltásból mesekönyvet írtak, zenés színpadi művet, filmet, tévésorozatot is készítettek. Az egykor volt kislány nevét ma gyermeksegély-alapítvány viseli, ami szegénysorú és súlyos beteg gyermekek arcára varázsol karácsonykor mosolyt.

„A világon semmi sem igazabb és maradandóbb, Virginia, mint ez: a Mikulás élt és örökké élni fog. Tízszáz tízezer év múlva is létezni fog, hogy az olyan gyerekeket, mint amilyen Te is vagy, s minden nyitott szívet örömmel töltsön el.”

Hegedűs Sándor összeállítás

Így zárjuk az évet...

Interjú Soltész Miklóssal,
a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkárával

– Rendkívüli évet zárunk, amely előre nem látható nehézséget hozott, nevezetesen egy világvárosszal küzdünk. Hogyan befolyásolta a váratlan helyzet az államtitkárság és személyesen az Ön munkáját?

– Szüleink, nagyszüleink és dédszüleink elbeszéléseiből ismerjük azt a kemény időszakot, ami a huszadik században az ő életük jó részét jellemezte. Mi most „csak” ízelítőt kapunk azokból a nehézségekből, melyek az ő életükre évtizedeken keresztül rázúdultak a háborúk, az ország szétszakíttósága, a harmincas évek gazdasági válsága és a kommunista diktatúra által. Csoda, hogy ettől függetlenül tudtak örülni, boldognak lenni, és megmaradtak nemzetként és nemzetiségként is. Eleink sokkal nehezebb korokat éltek meg, az ő hitük, kitartásuk kell, hogy nekünk is erőt adjon a mostani időkben. Már 2015-ben kaptunk ízelítőt a megindult migrációs válság kapcsán, amely sok tekintetben akkor is felülírta addigi életünket. Majd ezt a helyzetet tetézte a világvárossal: átérezhetjük, milyen kicsi és kiszolgáltatott az ember, a huszonegyedik századi technika és orvostudomány fejlettsége mellett is véges az emberi tudás.

Idén tavasszal, az első hullám idején, amikor nem tudtuk még, hogy milyen egészségügyi és gazdasági károkat hoz magával a járvány, olyan biztonsági rendelkezéseket kellett hozni, amely nemcsak táborok, rendezvények, programok lemondásával járt, hanem a gazdaságból kieső bevételek miatt más nehézségeket is előrevetített. A gazdaságot azonban nem lehet hosszú távra leállítani, mert ez ellehetetlenítené a védekezés és a kutatás finanszírozását, de az emberek mindennapi életét is. A kormány megszorítások helyett az építőipar, a beruházások, a vállalkozások támogatásával a munkahelyek megtartását erősítette. Egyházi és nemzetiségi területen is igyekeztünk többnyire olyan építési, felújítási beruházásokat támogatni, melyek a kisebb településeken is munkát adnak az embereknek. Ezzel nemcsak épül-szépül az ország, és amikor elkészül, szolgálja az adott közösséget, hanem munkalehetőséget is teremtünk.

Közösségi programok, pályázatok visszavonására is sor került, majd nyáron következett egy fellélegzési időszak, lehetőség volt a táborok, programok megtartására. Közösségi programok is megvalósultak, de a pénz egy részét átcsoportosítottuk, és abból rengeteg felújítás indult és valósult már meg. Ezek a

A felújított bolgár templom átadásán, 2020 októberében

(Botár Gergely felvétele)

megújult épületek tartósan szolgálják majd a közösségeket a járvány utáni időszakban. A nemzetiségek sokrétű támogatását két fő területre oszthatjuk. Egyik a közösségi terület, ide tartozik a nemzetiségi önkormányzatok, civil szervezetek (faluházak, közösségi házak) támogatása, ami a mindennapi civil és önkormányzati életet szolgálja. Számszámra lehetne ilyen említeni: nagyon jól sikerült például a mányi közösségi ház. A másik, legalább ilyen fontos terület a köznevelés, oktatás támogatása. Említhetem a budapesti és békéscsabai szlovák iskola, a szerb oktatási központ, a bajai német, a felsőszölnöki és apátistvánfalvi szlovén, a békési és gyulai román iskolák felújítását.

– Két nagyobb beruházás is előkészítési szakaszban van: bolgár közösségi központ épül a Vágóhid utcában a bolgár ortodox templom mellett, és felújításra kerül a Rákóczi úti szlovák evangélikus templom.

– Az elmúlt években sok százmillió forintból tudtuk támogatni nemzetiségi iskolák, színházak, például a pécsi horvát vagy a szekszárdi német színház

megújulását. Két, ennél is nagyobb beruházás indul most Budapesten, két nemzetiségnél. A bolgárok a szolgálatukban álló Bajza utcai ingatlanjukat visszadják az államnak. Az épület értébecslése után ennek az árát megkapja a bolgár közösség, hogy azon a helyen, ahol most a megújult templomuk és kultúrházuk áll, felépítsenek egy korszerű bolgár központot, amelyben az iskola is helyet kap. A szlovák közösség esetében összetettebb a beruházás. A Rákóczi úti evangélikus templomot szlovák őseik építették, majd az ingatlan eladásra került, ma lepusztult állapotban van, az utóbbi ötven évben nem is egyházi célokat szolgált. Ennek a felújítása a szlovák-magyar diplomáciai kapcsolatok szempontjából is fontos lépés. A Magyarországon élő szlovákok szorgalmukkal, hazaszeretettelükkel kivívták a nemzet megbecsülését, fontos, hogy nemzetiségüket meg tudják élni. A Rákóczi úti ingatlanban olyan közösségi ház fog megvalósulni, ahol egyesíteni tudják az önkormányzati és kulturális feladatokat. Az országos önkormányzat a magyar kormány támogatásával megveszi a magyar államtól az épületet, és megkezdí a kivitelezés előkészítését. A tervek és a költségvetés alapján a magyar és a szlovák kormány közösen állja a kivitelezési költségeket, melyhez hozzájárul a szlovák önkormányzat jelenlegi tulajdonainak értékesítéséből befolyt összeg is. Nemzetpolitikai szempontból is fontos ez a beruházás: az összetartozást akarjuk erősíteni azzal is, hogy sokat teszünk a Magyarországon élő nemzetiségekért, ami hatással van a határon túli magyarokra is. Az elmúlt tíz év alatt folyamatosan, nem is várt mértékben javult a kapcsolat a környező országok többségével. Hozzáteszem, azoknak a nemzetiségeknek is ugyanazokat a gesztusokat tesszük, amelyek anyaországával sajnos még várat magára a kapcsolatok javulása.

– *Fontos országgyűlési döntések is születtek ebben az évben, amelyek közelről érintik a hazai nemzetiségi közösségeket. Ilyen például a nemzetiségi törvény módosítása és a 2021-es évi költségvetés elfogadása...*

– A nemzetiségi törvényt illetően a köszönet az első szavam. Egyedülálló, hogy ezt a törvényt módosítást a nemzetiségek teljes bevonásával tudtuk megalkotni. Mennyire jó lenne, ha más országok is ezt a gyakorlatot követnék. A törvényben helyet kaptak a nemzetiségektől érkezett javaslatok, kérések, célok. Hiszem, hogy ennek nagyon pozitív hatásai lesznek a jövőre nézve. Fontos, hogy a köznevelési intézmény feladatainak ellátását szolgáló ingatlan ingyenesen a fenntartó nemzetiségi önkormányzat tulajdonába kell adni a fenntartói jog átadásával együtt. Jelentős lépés, hogy a nemzetiségek most már nemcsak oktatási, hanem szociális intézményt is fenntarthatnak. De szól a törvény az ún. „etnobiznisz” visszaszorításáról is.

Ami a költségvetést illeti: a kormány már évekket ezelőtt úgy döntött, hogy már tavasszal elkezdjük a következő év költségvetésének tárgyalását, és ezt a nyári szünet előtt be is fejezzük. Így a költségvetés-

si gazdálkodó szervek időben tudják, mire számíthatnak, az év kezdetétől tudnak szerződni, programokat indítani. 2021-ben folytatódni fognak azok a beruházások, amelyeket a nemzetiségi önkormányzatok megkezdték. Bárhová menjünk az országban, tucatnyi olyan épületet tudunk felmutatni, amelyik megújult vagy újonnan épült.

2010 óta közel hatszorosára nőtt a nemzetiségek támogatása, ami nemzetközi szinten is kiemelkedő eredmény. Külföldi politikusok is elismeréssel szóltak erről. 2021-ben csak a Miniszterelnökség nemzetiségi sorain több mint 12 milliárd forint áll rendelkezésre, amely a „hozzánk tartozó” 12 nemzetiség támogatását szolgálja. Ősszel kiírásra kerültek a kulturális, táborozási és civil pályázatok, reméljük, hogy jövő nyárra túl leszünk a járványon, és meg lehet tartani a különféle programokat.

Szeretnénk anyagilag is megbecsülni a nemzetiségi pedagógusok munkáját, ezért 2020-tól már 40%-ra emelkedett a nemzetiségi nevelési-oktatási feladatot ellátó pedagógusok bérpótléka, sőt, a pótlék differenciálásával az érintettek köre is kiterjesztésre került.

Tudjuk, hogy probléma a nemzetiségi pedagógushiány. Ezért tovább bővítettük a nemzetiségi pedagógus ösztöndíjprogramot, a 2020/2021-es tanévben az óvodapedagógusok után a nemzetiségi tanító, tanár és szaktanár hallgatók minden évfolyamára ki lett terjesztve, így közel félezer ösztöndíj nyújtására nyílt lehetőség.

A nemzetiségi közösségekben aktívan résztvevő, jó tanuló középiskolásokat pedig a nemzetiségi tanulmányi ösztöndíj segíti. Ezek a támogatások mind a megmaradást, a nemzetiségi identitás megőrzését szolgálják, azt, hogy az oktatás-nevelés és a kultúra területén legyenek olyan szakemberek, akik megbízható szaktudással és nyelvtudással rendelkeznek. A ma már több lábbon álló nemzetiségi oktatási-nevelési rendszert támogató ösztöndíjprogram kidolgozásában a nemzetiségi vezetők is részt vettek, hadd emeljem ki Ritter Imre képviselő úr munkáját. Bízom benne, hogy ez a sokrétű támogatási rendszer hatékonyan segíti a jövő nemzetiségi nevelését, oktatását.

– *Milyen az együttműködés a szószólókkal, az országos önkormányzatok elnökeivel?*

– Kifejezetten jó. Folyamatos kapcsolatban vagyunk a nemzetiségi országgyűlési képviselővel és a szószólókkal, de az országos elnökökkel is. Ők felkészülten képviselik a különböző területeken élő nemzetiségük problémáit, hozzáteszem, a kisebb településeken élők érdekeit is. Ismerjük a számukra éppen időszerű prioritásokat, közösen határozzuk meg a fejlesztési célokat, iskolák, óvodák, templomok, kulturális intézmények, tájházak, közösségi terek megújítását. Kéréseik nagy része teljesült az elmúlt években, ezt a gyakorlatot folytatjuk jövőre is. Most érkeznek be a jövő évi igények. Azok az önkormányzatok jártak a legjobban, amelyek felismer-

ték az összefogás és a csapatmunka jelentőségét. A parlamenti szószólók jelen vannak, részt vesznek az Országgyűlés munkájában, felszólalhatnak, javaslatot tehetnek saját nemzetiségük érdekében, rendszeres kapcsolatban állnak a kormányzattal és a parlamenti képviselőkkel.

– *Megkezdődött a nemzetiségi tanulmányi ösztöndíjak átadása, ami idén a vírushelyzet miatt másként történt. Nem a diákok és kísérőik csoportja érkezett Budapestre, hanem megfordítva, Ön vitte el nekik és adta át az oklevelet. Ez azonban a szigorítások miatt félbeszakadt.*

– A korlátozások egyik kedvező hozadéka, hogy a nemzetiségi tanulmányi ösztöndíjak átadása idén személyesebbé vált: az ösztöndíjban részesülőt a saját iskolájában, osztálytársai, szülei, tanárai körében, a helyi közösségben tudtuk köszönteni. A támogatást természetesen azok is megkapták, akikhez nem sikerült személyesen eljutni. A megszakadt sorozatot folytatni szeretném, amint lehet, ellátogatunk minden ösztöndíjat nyert diákhoz. Sőt, a jövőre nézve megfontolandó, hogy ezt az átadási

módot válasszuk, előnyben részesítve a személyes találkozásokat, bepillantást nyerve egy-egy iskola életébe. Nagy élmény volt nekem ez a látogatás-sorozat, Békéscsabától Gyöngyösön át Szentgotthárdig sok iskolában megfordulhattam. Büszkék lehetünk ezekre a fiatalokra, és egy-egy ilyen alkalom pozitív visszajelzés a pedagógusok felé is a munkájuk eredményességét tekintve.

Ezúton is szeretném kinyilvánítani részvételemet a horvát közösségnek: Győrvári Gábor, a pécsi Miroslav Krleža Horvát Iskolaközpont igazgatója személyében nagyszerű embert és szakembert veszítettünk el, aki sokat tett nemcsak az oktatás, hanem az oktatásszervezés, oktatásigazgatás terén is.

A járványhelyzet nehézségei és bizonytalanságai között is áldott, békés karácsonyt kívánok a Barátság olvasóinak, őshonos nemzetiségeink minden tagjának!

– *Köszönjük a beszélgetést!*

Mayer Éva és Balányi Klára

Nemzetiségi Tanulmányi Ösztöndíj 2020 nyertesei

- Kovács Kitti, Lély Anna – *AUDI Hungaria Általános Művelődési Központ (Győr)*
Nyul Zsófia, Krutzler Ádám – *Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium és Kollégium (Sopron)*
Hasenfratz Katalin, Almási Dorca – *Friedrich Schiller Gimnázium és Kollégium, Friedrich Schiller Gymnasium, Berufliches Gymnasium und Schülerwohnheim Werischwar (Pilisvörösvár)*
Boros-Krabok Ábel, Kettinger Viktória – *Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium (Budapest)*
Törő Zsófia Klára, Heil Balázs – *Hőgyészi Hegyhát Általános Iskola, Gimnázium, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium, Tolnai Lajos Gimnáziumi és Kollégiumi Tagintézménye (Gyöngyös)*
Flódung Áron, Lauer Ádám – *Koch Valéria Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda, Kollégium és Pedagógiai Intézet, Valeria Koch Gymnasium, Grundschule, Kindergarten und Schülerwohnheim (Pécs)*
Albert Ákos, Novák Lea – *Lovassy László Gimnázium, Lovassy-László-Gymnasium (Veszprém)*
Schauer Flávia, Földes Flóra – *Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja (Baja)*
Ujházi Vanessza, Gerencsér Leon – *Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium (Pécs)*
Sztaskó Kira Fanni, Payer Péter Balázs – *Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium, Deutsches Nationalitätengymnasium und Schülerwohnheim (Budapest)*
Sztrein Virág Brigitta, Szelezsán Petra Livia – *Nicolae Bălcescu Román Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium (Gyula)*
Ibrahim Nadia, Balassa Éva – *Nikola Tesla Szerb Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium (Budapest)*
Szemes Fanni, Regdon Sára Kinga – *Pécsi Leőwey Klára Gimnázium (Pécs)*
Dospot Dóra, Nagy Flórián – *Szentgotthárd és Térsége Iskola; Általános Iskola, Gimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola (Szentgotthárd)*
Farkas Zorka, Tóth Tamás – *Szlovák Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium (Békéscsaba)*
Hegedűs Vivien Bettina, Török Bálint – *Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium (Budapest)*
Stefán Anna, Hutter Róbert Iván – *Tamási Áron Általános Iskola és Német Két Tannyelvű Nemzetiségi Gimnázium / Áron Tamási Grundschule, Allgemeines und Zweisprachiges, Ungarndeutsches Nationalitätengymnasium (Budapest)*

Az Országos Szlovák Önkormányzat 2020. évi díjazottai

Hagyományosan minden év július elején rendezik meg a *Szlovákok Napját*, mindig más-más településen. Az idei nagyrendezvény azonban nyáron elmaradt. Őszel-télen sem lett jobb a járványhelyzet, de az országos önkormányzat döntött a kitüntetettekről.

Lami István-díjat kapott Csasztvan András és a Tessedik Néptáncgyüttes

Csasztvan András, a Cervinus Teátrum igazgatója

1959. szeptember 12-én született Szarvason. Szlovák családból származik. Nős, felesége Csasztvanné Vass Edit tanítónő. Két gyermekük van, András néptáncoktató, a családjával Budapesten él, Zsuzsanna pedig a budapesti Duna táncgyüttesben dolgozik.

A kitüntetett 1983-ban a Vajda Péter Művelődési Központ népművelési szakreferense volt, 2000-től az igazgatója. Az ő kezdeményezésére vezették be a néptáncoktatást a szarvasi Művészeti Általános Iskolában. Kezdeményezője és szervezője volt gyerek szólótáncosok fesztiváljának, ami később az Oktatási Minisztérium országos tanulmányi versenye lett. 1986 óta művészeti vezetője, később vezetője a szarvasi *Tessedik Táncgyüttesnek*. Megszervezte a *Sköcök gyerekegyüttest*, amely Magyarország-szerte ismertté vált. Egyik alapítója a Békés Megyei Néptánc Szövetségnek, 2016-ig az Örökség Népművészeti Egyesületnek. 2003-ban a szlovák színház kezdeményezője volt. 1996 óta a Szarvasi Hagyományörző Közhasznú Alapítvány elnöke. 2016-tól a Magyarországi Nemzetiségi Színházi Szövetség elnöke. A Szarvasi Hagyományörző Közhasznú Alapítvány elnökeként, amely a táncgyüttest működteti, koordinálja a gyűjtőmunkát, és a szarvasi értéktárba került anyagok szisztematikus feldolgozását, valamint az oktatófilmet a maglódi táncokról és a nyírségi tirkántáncokról, a szarvasi gasztronómiát, a szarvasi jeles napokhoz és ünnephez kapcsolódó szokásokat és a szarvasi házak építészeti kultúráját. A nemzetközi pásztor- és dudástalálkozó főszervezője. A szlovák-magyar kultúra egymásra hatását kutatja a Kárpát-medencében a tánc, zene és szokások területén.

Koreográfiái: Aradi tizenhármak, Csíksomlyói búcsú, Pünkösd, Katonák búcsúja, aratóünnep, Szlovák lakodalom, a nem mindennapi néprajzi előadás és a Drótos Jankó táncos mese.

A Tessedik Táncgyüttes,

melynek vezetője volt, 2002-ben megkapta a Békés megyéért kitüntetést, 2008-ban a Kisebbségekért díjat és 2011-ben a megyei Prima díjat. A néptánc-

együttesek minősítési rendszerében ez a csoport hétszer ért el kiváló minősítést. 2016-ban bekerült a megyei értéktárba.

„Za našu národnost” – Nemzetiségünkért díjat kapott

Aszódi Csaba András

Anyai nagymamája tanította meg neki az ecseri szlovák hagyományokat és a helyi szlovák nyelvjárás alapjait. 2000-ben a fiatalokat az *Ecseri Zöldkorszorú (Zelený Veniec)* Hagyományörző Körben fogta össze. A vezetése alatt feltérképezték, összegyűjtötték, ápolják és felújítják a helyi szokásokat, táncokat, énekeket, sőt új hagyományokat is teremtenek. A négy csoportból álló egyesület neve már nemcsak a magyarországi szlovákok körében ismert, hanem a határainkon túl is. A kitüntetett kezdeményezésére 2002-ben a régi temetőből az újabbá vitték a síremlékeket, és egy emlékhelyet hoztak létre, ahol azóta évente, mindenszentekkor feldíszítik a szimbolikus sírokat, és megemlékeznek a szlovák ősről. (Ennek mintájára jött létre egy park a kétsopronyi temetőben is.)

Néhány rendezvény, esemény a teljesség igénye nélkül: Aszódi Csaba András nem csak a táncgyüttes tagjaként vesz részt a helyi *Grassalkovich Napokon*, de ő a rendezvény moderátora is, sőt a meghívott vendégekkel, fellépőkkel is ő foglalkozik. Sosem fárad el, a mai napig újabb és újabb rendezvények kezdeményezője kortársaival együtt. Általa szervezett rendezvény például a *Sladká sobota* (Édes szombat),

amely az ecseri sütemények napja, ahol az idősebbek a helyi iskola konyhájában a fiatalokkal együtt készítik el a híres ecseri süteményeket, kalácsokat.

Aszódi Csaba András védőszárnyai alatt jött létre a *néprajzi gyűjtemény* (2006), ahol nemcsak a tárgyi kultúra bemutatása kapott helyet, hanem a közösségi tevékenységek is. A „búdká-”, a *kápolnaszentelés* (2007) alkalmával nemcsak a szlovák ősökre emlékeztek, de a jövőért is imádkoztak. Ugyanebben az évben Harazin Piroskával kiadta a *Hajdani Ecser - Starodávny Ečer* című kétnyelvű kötetet. Vasárnap délutánonként az összegyűjtött korabeli fotográfiákból tartottak diavetítést a régi kultúrházban. Felélesztették a *Nagypénteki mosdás* hagyományát a Szerelem patakban (2012), és a ma már világhírű ecseri lakodalmas tiszteletére a falu közepén szobrot állítottak, mely egy táncospárt ábrázol.

András nem csak szülőfalujának, de a Pest környéki szlovák élet motorja is lett. 2005-ben megalapította és hosszú évekig vezette a *Dolina Pest Környéki Szlovákok Regionális Egyesületét*. Ez a szervezet húsz Pest megyei szlovák települést fog össze. Az ő kezdeményezésére adta ki az egyesület *Király Katalinnal* a Nagyanyáink konyhájából – *Takto varila starká* című szlovák receptgyűjteményt, melynek, a nagy érdeklődésre való tekintettel, most készül a harmadik kiadása. Néhány táncosával egyes ételeket meg is főztek, s ezek a közös főzések a Magyar Televízióknak köszönhetően a Domovina adásaiban voltak láthatóak (2017-2018). *Lukics Gáborral* közös kiadványa, a „Völgyeink gyöngyei” „*Klenoty našej DOLINY*” képekkel illusztrált kétnyelvű könyv Pest Megye szlovák településeiről.

Agárdi András

1957 május 5-én született Vácott. 1977-ben érettségizett gépészeti szakiskolában. Nős, két gyermeke, négy unokája van. Egész életét Ósagárdon töltötte, ahol a mai napig hallható a gyönyörű, archaikus szlovák nyelv. Ő maga is szlovák családba született. Kivételesen erős az érzelmi kötődése a szlovák gyökereihez: 1994-ben megalapította a helyi szlovák önkormányzatot és polgármester lett, és ezt a választott tisztséget már hetedik alkalommal tölti be. 1998-2010 között a helyi szlovák önkormányzat elnöke volt, 2010 óta pedig alelnöke. 1998-2010 között az Országos Szlovák Önkormányzat képviselője volt. 2010 óta már harmadszor lett tagja a Nógrád Megyei Szlovák Nemzetiségi Önkormányzatnak. Elnöke a Magyarországi Szlovákok Szövetsége Ellenőrző Bizottságának, és tagja a Nógrád-Hevesi Szlovákok Egyesületének. Hosszú évekig vezetője volt és aktívan részt vett a helyi szlovák hagyományörző csoport életében. Munkásságát többször is elismerték: Nemzetiségekért – a Nógrád Megyei Önkormányzat kitüntetéssel, Hugyecz Anna Emlékére – a Regionális Szlovák Nap alapítóinak díjjal, a Nógrád-Hevesi Szlovákok Egyesülete, a Salgótarjáni Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat és a Nógrád Megyei Szlovák Önkormányzat díjával.

1994-ben baráti kapcsolatot kezdeményezett a szlovákiai Jasenie településsel, és ennek a kivételesen erős kapcsolatnak nagyon kedvező hatása van az informális, családi kapcsolatok elmélyítésére a szlovák barátokkal. Hosszú évek óta a helyi evangélikus gyülekezet kántora, és kiemelten fontos számára a helyi nemzetiségi óvoda működése.

A magyarországi szlovákok nemzetiségi rádió- és televízióadásai:

• DOMOVINA

A szlovák magazin *Naša obrazovka* néven 1983. szeptember 20-án volt először látható, első szerkesztő-riportere *Fuzik János* volt. A műsor havonta egyszer jelentkezett, tizenöt percben. A célja többértű volt, egyrészt szólnia kellett a hazai szlováksághoz, ám a többségi magyar lakosság felé is közvetítenie kellett nemcsak a hazai szlovák, hanem az egyetemes szlovák kultúrát is. Szlovákia, az anyaország és a világ más részein élő szlováksága felé is tolmácsolni akarta a magyarországi szlovák népesség értékeit, kultúráját, hagyományait, távlati terveit. A magazin alkotógárdája a kezdetektől arra vállalkozott, hogy „legerősebb várunk”, a szlovák nyelv bátyáin megteremtse a hazai szlovák dokumentumfilmzés alapjait. Igazi, filmes korszakot élhettek meg az első alkotók, hiszen a maival ellentétben, az anyagok még celluloidszalagra készültek.

A „Naša obrazovka” stábja az otthonok szívesen látott vendége volt. Riporterei, szerkesztője legnagyobb gondja, éppen a bőség zavara volt – és hála Istennek, ma is az! –, hiszen zavarba ejtően sok megörökítésre méltó téma volt, és van a hazai szlovák kultúra tárházában. Szén- és mészégetők, drótostótok, templomépítők, írók, költők, életüket a néprajznak, néptáncnak szentelők, festők, operaénekesek, színészek, kiugró tehetségű diákok, a csabai kolbász mesterei, pásztorok és tanítók, a lélek pásztorai, a betlehemezők – a sor végeérhetetlen. A szlovák szerkesztőség dokumentumfilmjeiben már az 1989-es politikai rendszerváltozást megelőző időszakban

sok, addig „fehér foltnak” számító történelmi-politikai kérdést feldolgozott, mint pl. a csehszlovák-magyar lakosságcsere, az 1956-os események stb. A műsor történetében nagy előrelépés volt, hogy 1992 decemberétől a televízió szlovák szerkesztőcsapata háromfősre bővült (Fuzik János, *Antala Zsuzsa*, *Király Katalin*), és 1993 januárjától a műsorok magyar felirattal készülnek, s ennek köszönhetően a magyar nézők körében emelkedett a nézettség. A korábban kéthetente jelentkező magazin már hétről hétre várta a nézőit. 1997-től a magazin új arculattal és új névvel került adásba, a „Naša obrazovka” „Domovina”-ra változott. A műsor több évtizedes fennállása bizonyítja, milyen nagy szükség van hazánkban mozgóképes nemzetiségi fórumra, hogy az adott nemzetiség életét ne csak dokumentálja, hanem – esetünkben – a szlovák kultúra, nyelv és identitástudat továbbélésének is eszköze legyen.” Felelős szerkesztője *Antala Zsuzsa*, szerkesztő-műsorvezetői: *Klausz Karola* és *Bencsik János*.

• Rádió – Szlovák nemzetiségi műsor

A Magyar Rádió szlovák nyelvű adása 1974. április 1-jétől szól a hallgatókhoz, a kezdeti félórás műsor 1993 júliusától, a nemzetiségi törvény hatályba lépését követően napi két órára bővült, 18.00-20.00 óra között hallható. A nemzetiségi adón (mr4), valamint a www.mediaklikk.hu-n érhető el. A műsort jelenleg hárman készítik: *Iveta Hruboňová*, *Makai Ildikó* és *Dózsa Zenta*. A hét minden napján jelentkező magazinműsor elsősorban a hazai szlovákság életéről, kulturális eseményeiről számol be hírekkel, riport-összeállításokkal. A magyarországi szlovákok az ország különböző részein, szórványban élnek, így ahogyan szűkös lehetőségeik engedik, sokat

utaznak, hogy a legkisebb és a legtávolibb szlovák kisközösség gondjairól, örömeiről is tájékoztathassák a hallgatóságot. Fő célkitűzéseik között szerepel a hazai szlovákok identitásának megőrzése, anyanyelvének ápolása, anyanyelvén történő hiteles tájékoztatása, a nyelvjárás és a néphagyományok felkutatása, dokumentálása, archiválása. Emellett fontosnak tartják, hogy műsoraikkal minden nemzetiséget megszólítsanak, és a jelenkori szlovák könyvnyűzenét is megismertessék.

A műsor egyebek mellett azért is bír nagy jelentőséggel, mivel az észak-magyarországi régiót kivéve a szlovákiai rádió- és tévéadások vételére a mai napig nincs lehetőség a szlovákok által legsűrűbben lakott területeken. Céljuk továbbá, hogy műsoraikkal portrék formájában bemutassák a hazai, valamint a külhoni szlovákság jeles személyiségeit. Hetente állandó tematikus rovatokkal jelentkezők: hétfőn az aktualitások, riportok után mesejáték, szerdán a Női magazin, pénteken rádiójáték, szombaton pedig a Vallási műsor jelentkezik, immár huszonhét éve, amit *Makai Ildikó* kezdett el és jelenleg felváltva szerkeszti *Iveta Hruboňová*-val. Az időszakos információk mellett a már említettek túl kabarejletek és kincset érő archív felvételek is hallhatók az adásban. A Szlovák Rádióval kötött csereegyezmény és a most már RTVS-sel kialakult jó kapcsolat lehetővé teszi, hogy Szlovákiában is készíthessenek anyagokat, beszédtechnika órákon, rádiójáték- és zenei fesztiválokon vegyenek részt, melyekre azonban ritkán jutnak el pénzügyi okok miatt. A rádió költségvetése továbbra is nagyon szűkös, állandó gondot jelent a túlterheltség, viták vannak a létszám és a bérek miatt. (*A rádióadással kapcsolatos információkat Makai Ildikó szolgáltatta.*)

Olvassa a BARÁTSÁG-ot!

Fizessen elő most 2021-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség), félévre: 1500 Ft

A folyóirat előfizethető átutalással:

az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége főszámlája,
Barátság folyóirat alszámláján, OTP Bank: 11743057-26413457

e-mail címeink: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!

Újabb emlékhellyel gazdagodott a magyarországi némettség

Új országos német tanösvényt avattak Baján

Különleges bemutatóval kezdődött el a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) közgyűlésének legutóbbi ülése. A szeptember 26-i tanácskozás résztvevői – közgyűlési tagok és néhány meghívott vendég – **dr. Erb Maria** és **Manz Alfréd** szakértők vezetésével járhatták be az újonnan elkészült országos magyarországi német tanösvényt, a rossz időjárás miatt sajnos csak virtuálisan. A nyolc állomásból álló tematikus útvonal Baján, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja (MNÁMK) területén található, és azt „A múltnak jövője van” jelmondat fémjelzi. A tanácskozás délelőttjén zajló eseményen számos ismeretet elevenítettek fel, több érdekességet is megtudhattak, a tanösvény ugyanis a magyarországi németek történelmére, kultúrájára és nyelvére is kitér. A virtuális túra után a hazai némettség legfelsőbb döntéshozói az MNÁMK aulájában tanácskoztak az időszerű ügyekről és terveikről.

Az eredetileg ez év tavaszára tervezett ünnepélyes, a Német Szövetségi Köztársaság Belügyminisztériuma által finanszírozott tanösvény átadó ünnepségét a koronavírus-járvány miatt ugyan le kellett mondani, de később online formában mindenképpen megtartják. Addig csupán az MNOÖ közgyűlési tagjai és néhány meghívott vendég járhatta be szakértői vezetéssel a rendkívül színvonalas új tanösvényt.

„Kezdetben volt az Ige”, olvashatjuk János evangéliuma elején. A magyarországi németek országos tanösvénye esetében pedig „kezdetben volt az ulmi dereglye” – világított rá humorosan dr. Erb Maria nemzetiségi szakértő (ELTE, Magyarországi Németek Kutatóközpontja) az MNOÖ legújabb projektjének helyszínén. A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja udvarán, Baján nemrég átadott, eredeti méretű ulmi dereglye formájú foglalkoztató teremre utalt ebben a formában. A nemzetiségi szakember egy maroknyi szakértői csapattal hívta életre a frissen átadott országos né-

met tanösvényt. **Frey Mária** (Koch Valéria Iskolaközpont), **Szauter Terézia**, **Manz Alfréd** és **Emmert József** (MNÁMK), **Englederné Hock Ibolya** és **Sax Ibolya** (MNOÖ), valamint **Pánovicsné Szeiberling Krisztina** (PTI Communications) működtek együtt a projekt megvalósításában.

Az tájékoztatóablakat, interaktív elemeket és kísérőfüzetet magában foglaló tematikus sétaút vezérmotívuma a „Közösség”. E téma köré rendeződnek különböző tárgykörök súlypontjai: a németek betelepítése, a hagyományos családi szerepek, a falusi közösségek együttélése, a megélhetés, az anyanyelv, a vallási közösségek és modern közösségi formák, valamint a fenntartható hagyományörzés és a magyarországi német identitás lehetséges irányzatai.

– Amikor megszületett az elhatározás, hogy országos tanösvényt készítsünk, nem gondoltam volna, mekkora munkával állunk majd szemben. Úgy hiszem, hogy rendkívül színvonalas, méltó és örök emlékművel gazdagodott a magyarországi német

közösség – hangsúlyozta köszöntőjében Engländerné Hock Ibolya, aki különleges meglepetéssel készült a tanösvény megvalósításában közreműködő szakértői csapat számára. A nyolc állomás mindegyikét – főbb jellemzői alapján – a készítőcsapat egy-egy tagjához rendelte, és ezt szívhez szóló, kis ajándékkal kiegészített köszönőbeszédben indokolta.

A délután folyamán az MNOÖ közgyűlése ülésezett. A tizennyolc napirendi pont megtárgyalása Engländerné Hock Ibolya elnök és *Tóthné Szabó Ildikó* gazdasági vezető, az MNOÖ ez év első félévét tárgyaló pénzügyi beszámolójával kezdődött. Ebből kiderült, hogy a koronavírus-járvány az MNOÖ és intézményeinek gazdálkodását is kedvezőtlenül érintette. A bevételek ugyan a tervezettek szerint alakultak, azonban a különböző kényszerhelyzetek, mint például az érettségi vizsgák biztonságos lebonyolítása, vagy épp az otthoni munkavégzés kereteinek kialakítása, valamint a Magyarországi Német Színháznak odaítélt, majd visszavont állami támogatás kiesése jelentős többletkiadással terhelték a költségvetést.

A testület elvi állásfoglalást bocsátott ki arról, hogy az országos német önkormányzat ez év december 1-jétől Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központot létesít. Az indoklás szerint az MNOÖ 2005-ben a magyarországi német oktatási és nevelési rendszer professzionális szakmai támogatása érdekében hozta létre a Magyarországi Német Pedagógiai Intézetet, amelyet 2014-ben a jogi környezet változása miatt tagintézményként a Koch Valéria Iskolaközponthoz rendelték. Hogy az azóta számos új feladatot ellátó intézmény a jövőben is szabályszerűen működhessen – ez indokolta a döntést.

A 2019-es év nem volt kevésbé nehéz az azt megelőzőnél – állt az MNOÖ éves beszámolójában, melylyel a jelenlegi elnök elődje, *Schubert* Olívia elnökhelyettes súlyos balesetére utalt, melyből kifolyólag rendkívüli választások váltak szükségessé. Több építkezés, fontos kül- és belföldi kisebbségpolitikai érdekvédelmi ügy, továbbá oktatásügyi és kulturpolitikai intézkedés miatt is mozgalmasan telt az év.

Az MNOÖ fenntartásában működő kulturális és oktatási intézmények előző évi beszámolóit is elhangzottak a tanácskozáson. A pécsi Koch Valéria Iskolaközpont, a pilisvörösvári Friedrich Schiller

Gimnázium, a budapesti Német Nemzetiségi Gimnázium, valamint a bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja és a győri Audi Hungária Iskola a statisztikai adatokon túl számos iskolai és iskolán kívüli tevékenységéről is számot adott, amelyek sikeréhez a tanulók s a pedagógusok kiváló színvonalú munkával járultak hozzá. A jelentésekben a különböző identitásmegetartó, identitásközvetítő programok, közösségépítő események kapták a főszerepet, melyek mellett kulturális-, illetve sportesemények, pályaaorientációs és tájékoztatóprogramok, diákcsere, versenyek, nyelvi és érettségi vizsgák, valamint különböző innovatív kezdeményezések is megvalósultak. Beszámoltak számos kiváló iskolai eredményről és a járványhelyzet alatti digitális oktatás során szerzett, jobbra kedvező tapasztalatokról is.

A szekszárdi Magyarországi Német Színház tájékoztatója szerint a társulat 2019-ben hat premiert tartott. Beszámoltak egy további ún. TaschenTheater-Produktion (Zsebszínház) előadásról is, mely a legfiatalabb nézőket célozza meg vándor fellépések formájában. A jelentés szerint tavaly 14 505 néző előtt összesen 157 előadásra került sor, melyből 70 tájékoztató volt. A tájékoztató szerint a színház megerősítette a marketingtevékenységét, újraélesztette a németországi Bautzenben székelő Német-Szorb Népszínházzal való partnerkapcsolatát, fiatalokat célzó új projektek indulhattak.

Számos különböző csatornán és projekten keresztül érik el a nagyközönséget – áll a Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyv-

tár éves jelentésében. Az intézmény egyrészt kiemelkedő színvonalú online-jelenléttel számol be a magyarországi németeket érintő kezdeményezésekről, másrészt országszerte közkedvelt és jelentős hagyományörző, értékmentő projekteket bonyolít, harmadrészt pedig rendezvényeket kínál a Magyarországi Németek Házában és a pécsi Lenau Házban is.

Ritter Imre magyarországi német nemzetiségű országgyűlési képviselő is beszámolt a közgyűlés legutóbbi tanácskozása óta végzett munkájáról. Egyik legfontosabb időszaki feladatának a nemzetiségi pedagógusokat célzó ösztöndíjpályázat idei folytatásának biztosítását említette. Az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága kezdeményezésére első ízben 2019 februárjában pályázhattak nemzetiségi pedagógus ösztöndíjra a nemzetiségi óvodapedagógus-, a nemzetiségi tanító-, tanár- és szaktanárképzésben részt vevő nemzetiségi hallgatók. A juttatás mintegy 4,2 milliárd forintot kitevő pénzügyi forrását a Miniszterelnökség biztosítja a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. közreműködésével. Soltész Miklós, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára, és Ritter Imre szeptember 21-én Budapesten, a Magyarországi Németek Házában (HdU) tartott sajtótájékoztató keretében jelentette be a 2020/21-es tanévi nemzetiségi pedagógushallgatói ösztöndíj kiírását. A nemzetiségi képviselő ezen kívül további sikeres áttörésekről – többek között a magyarországi német rádió- és televízió-szerkesztőség helyzetének előrelátható javulásáról – is beszámolt.

LDU Presse

Szobor- és könyvbemutatóval, vándorkiállítás-megnyitóval emlékezett névadójára a Koch Valéria Iskolaközpont

„Játékos természet, lelkerő és megbízhatóság: olyan erények ezek, amelyek miatt Koch Valéria méltán lehet példaképünk – hangzott el Amreinné Pesti Ágnes igazgató köszöntőbeszédében szeptember 18-án, a pécsi magyarországi német iskolaközpont névadója tiszteletére rendezett ünnepségen. A zenei és irodalmi elemekkel színesített rendezvény keretében bemutattak egy különleges, részben az iskola tanulói által készített szobrot, valamint az *In memoriam Valeria Koch, die es hätte geben können* című, Koch Valéria életművét feldolgozó kötetet is. A rendezvényt egy, a Koch Valéria rajzpályázat pályaműveiből készített vándorkiállítás megnyitója zárta.

– Mai ünnepségünk helyszínéül gimnáziumunk auláját választottuk, amelyben helyet kapott minden, amit Koch Valériával összeköthet az olvasó. Amint a főbejáraton belépünk, elénk tárul az író világa: egy sarokban található az íróasztala saját írógéppel; de levelei, füzetek, lemezei, valamint személyes ruhadarabjai is láthatók – minden pontosan úgy elrendezve, ahogyan az a lakásában készült régi fotókon szerepel. Időtlen szoba ez, csakúgy, mint maga a munkássága: mintha még mindig köztünk járna – mondta Amreinné Pesti Ágnes. Az igazgató büszkén mutatta be a vendégeknek – köztük a korán elhunyt író néhány megjelent hozzátartozójának – az örökölt, valamint iskolai készítésű Koch Valéria-relikviákat, melyek sora immáron újabb elemmel gazdagodott. A mecseknádasdi Dechandt Antal fafaragó mester egy iskolai projekt keretében a tanulók egy csoportjával közösen készített szobrot az iskola névadója tiszteletére. Az alkotás vaskos fatörzsből készült, csiszolás és festés után kapott végleges formát. Az ihletet Koch Valéria munkái, fényképek, jegyzetek és az író életének fontosabb mozzanatai adták.

Az emlékműsor keretében Schuth Johann, a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetségének elnöke mutatta be az Erb Maria és Wolfart Mária által kiadott Koch Valéria életműkötetet, mely az *In memoriam Valeria Koch, die es hätte geben können* címet viseli. A kiadvány a szövetség és a Magyarországi Német Kutatóközpont közös gondozásában jelent meg a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, valamint a Budapesti Német Nagykövetség támogatásával. A könyv betekintést nyújt a XX. század vélhetően legismertebb és kétségkívül leggyakrabban idézett magyarországi német költőjének életébe. (Koch Valéria 1949. április 22-én született a Baranya megyei Szederkényben, és 1998. február 28-án, mindössze 49 éves korában hunyt el Budapesten.)

„A kötet több mint háromszáz oldalán számos információhoz juthat az olvasó. Bemutatásra kerül Koch Valéria családi környezete, iskolai és egyetemi pályafutása, irodalmi, újságírói és fordítói munkássága” – áll a könyv előszavában, melyet a szerkesztők – a költőnő hagyatékának gondozói – fogalmaz-

tak meg. „Fényképek, kéziratok, rajzok, valamint eddig nem megjelent versek is megtalálhatók benne. Ezek azok az elemek, melyek igazán személyessé és bensőségesé teszik ezt a rendkívüli életművet, felszínre hoznak ez idáig ismeretlen műveket, elemeznek, kiegészítenek, valamint akár cáfolnak is eddig másképpen vélt vagy ismert tényeket, és ha nem is tudják teljesen átadni, de legalább sejtetik a Valit körülvevő miliót.”

– E könyv az egész magyarországi német közösség számára alapvető jelentőségű – hangsúlyozta Englenderné Hock Ibolya, az országos német önkormányzat elnöke. – Azt gondolom ugyanis, hogy nemcsak Koch Valériát, a neves költőt mutatja be – annál sokkal több: a kötet olvasása közben a rendkívül gazdag tartalom által olyan érzelmek szabadulnak fel az emberben, amelyek számunkra a nemzetiségünk továbbéltetése szempontjából elengedhetetlenek. A szerkesztők szíve benne van ebben a munkában, és a költőnő magánélete s pályafutásának mozzanatai olyan egységet alkotnak, hogy az az érzésem, példátlan alkotást tarthatok a kezemben.

Hogy Koch Valéria életműve a fiatalok számára is ösztönözésül szolgál, mi sem bizonyítja jobban, mint a rendezvényen bemutatott roll-up vándorkiállítás, melyet Bach Dorottya, az NZjunior szerkesztője mutatott be a jelenlévőknek, és amely novemberig lesz megtekinthető a gimnázium aulájában. Az iskolaközpont tanulóit számos szín pompás gyermekalkotás fogadja, melyek egytől egyig a Neue Zeitung rajzpályázatára érkeztek.

LDU Presse

Tutsek Anna örmény gyökerei

Adalékok egy kivételes személyiség portréjához

Az olvasói köztudatban **Tutsek Anna** névéhez a *Cilike*-sorozat kapcsolódik, melynek naiv, kétbalkezes, feledékeny hősnője csetlés-botlásai többnyire érdektelenek a mai olvasó számára. Tutsek Anna azonban egyáltalán nem *Cilike*, soha nem is volt az. Ha elolvassuk más írásait, és alaposabban megvizsgáljuk lírai memoárkötetét, felismerjük, hogy írói életműve milyen gyökerekből táplálkozik. Miközben lassan kibomlik előttünk, milyen kötődések, kapcsolatrendszerek határozták meg írója jellemét, közelebb juthatunk az író életeműve mélyebb jelentésrétegeinek felfedezéséhez.

Tutsek Anna Kolozsváron született. Anyai és apai ágon is örmény szülőktől származott: édesapja *Tutsek József*, édesanyja *Kiss Cecília*. A *Tucsik/Tutsek/Tütsek* név a *Chácsig* (*Hácsko, Hácskul*) családnév egyik változata¹, míg a *Kis* (*Khis*) az *Ázád* ('szabad') örmény családnév török megfelelője² *Szongott Kristóf* szerint. Bár az önéletírásban csak nyomokban találunk hivatkozást örmény gyökerekre, mégis azt kell látnunk, hogy Tutsek Anna gyermekéveit és ifjúkorát meghatározóan befolyásolták azok a tényezők, amelyek az erdélyi örmények életmódját jellemezték a XIX. század második felében.

A rokoni közösség kapcsolatrendszerének hálójában

A XIX. század második felére sok minden megváltozott az örmény városokban – *Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz* stb. – a XVII. századi betelepedés óta. Megszűntek a korábbi privilégiumok: a régebben zárt, homogén örményvárosokba szabadon beköltözhetett bárki. Bizonyos iparágak, kereskedelmi tevékenységfajták háttérbe szorultak, megváltozott a kereslet is. Az élelmes örmények azonban gyorsan alkalmazkodtak az új körülményekhez, s kirajzottak Erdély számos városába. A XIX. század második felére anyanyelvüket már jórészt elfelejtették, tehát a nyelv összetartó ereje nem kapcsolhatta egybe a teljes asszimiláció előtt álló erdélyi örménységet. Mégis, mi segített ennek a kis etnikai csoportnak, hogy maradék identitását megőrizze? A származás tudatos ébren tartása, a házasságkötéskor az örmény eredet elsősége és a rokoni kapcsolatok gondos ápolása.

Tutsek Anna szülei torockói születésűek voltak, sőt első gyermekük, *Vilma* is ott született. Az ő korai halála után költöztek Kolozsvárra. Tutsek József apjának, *Kristóf* nagyapának bányája és boltja is volt. Halála után eladták a szülői házat, a testvérek máshová költöztek, de fontosnak tartották, hogy a múlt emlékeit szóban továbbadják gyermekeiknek. Így, amikor a kis *Anna* Torockóra látogatott, nemcsak a nagyapai házra volt kíváncsi, hanem meg-

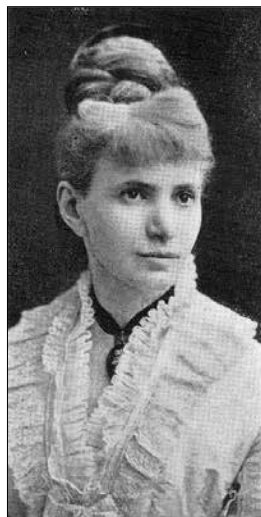
A Magyar Lányok
főszerkesztője

nézte, vajon megvan-e még a régi berendezés és a tulipános kék bölcső, amelyben édesapját és a kis *Vilmát* is ringatták.³

A rokonság hiába élt egymástól földrajzilag távol, az örmények erősen számon tartották a családi kapcsolatokat, és megtalálták a módját, hogy életben is tartsák ezeket. Hetekre vendégül látták egymást, nemegyszer családostul. Tutsek József lánytestvére, *Fanny* Tordán lakott. Férje, *Retezár Gerő* igazi örmény típus volt, „tömzsi termete, fekete szeme, fényes, fekete göndör haja, fekete szakáll – fekete az egész ember, de a szíve csupa szeretet, kedvesség, jóság, azt sem tudja, hogy keresse kedvünket”.⁴ Három hétig vendégeskedtek náluk a kolozsvári rokonok. Kirándultak a környékbe, *Koppándra* és a *Székelykőhöz*, hogy a nevezetességeket megszemléljék. Gerő bácsi minden délután kivitte őket a szőlőjébe, ahol szívesen kínálta a termésből kis rokonait, ám akkor volt igazán elemében, amikor *Torockóra*, a torockói majálisra szervezhette a kirándulást. A környékből is összehívta a rokonokat és jó ismerősöket. Annyian voltak, hogy *tizennégy szekérral* indultak útnak. Az asszonyok több tucat tepsinyi süteményt, öt nagy fazék töltött káposztát, rengeteg hideg sültet pakoltak fel, mert *Torockón* nem volt vendéglő vagy szálloda, és bár a rokonok nagy szeretettel várták őket, mégis illett a házigazdákat is megkínálni. *Anna* legkedvesebb barátnői – *Bogdánfy Ida* és *Szentpéteri Anna* – egyben legközelebbi rokonai is voltak. Csoda-e, ha már előre

Tutsek Anna szülei

Emmi néni

Sándor bácsi

Mari néni

örült, hogy Torockón a többi barátnőjével, *Osztián Lenkével, Kapdebó Rózával, Amirás Olgával, Vertán Katával, Dajbukát Ricivel* is találkozni fog?

Sándor bácsi, a „pater familias”

Tutsek Anna egyik anyai nagybátyja *Kiss Sándor* volt, a Tutsek-gyerekek keresztapja, a kolozsvári olajgyár és több ház gazdag tulajdonosa. A város megbecsült közszereplője lévén, neve olvasható a korabeli évkönyvekben, rendezvények krónikáiban, a kolozsvári monográfiákban. Róla azért kell kiemelten szólni, mert meghatározó szerepet játszott nemcsak Tutsek József családjá, de személyesen Anna életének alakulásában is.

Nem ő volt a legidősebb testvér, hallgatólagosan mégis mindenki elfogadta irányító szerepét, ő lett a nagycsalád feje, hiszen ő építette újjá a leégett olajgyárat, s mellé hatalmas házat emelt, pedig nem volt saját családja. A testvéreit, azok családját és gyermekeit tartotta saját családjának, felelősséget érzett soruk alakulása iránt, és nemcsak gondoskodott róluk, hanem bele is szólt életük alakulásába. *„Ma a régmúlt idők távolságába visszatekintve, amióta anyyi, egymás iránt közömbös, vagy gyűlölködő rokont és testvért láttam, talán kissé különösnek tűnik fel az a nagy összetartás, az a nagy szeretet, ami a mi családukban uralkodott... mindent tudtak egymásról, még a legkisebb eseményt is.”*⁵A Nép utcai ház tizennégy ablaka az utcára nézett, nyolc hatalmas, egymásba nyíló szobája egyenként teremnek is beillett. Minden vasárnap itt jött össze a rokonság, s legalább huszonöten ültek az asztal körül. A berendezésben *„valami patríciusi gőg, magasabb rendű ízlés, és a család iránti olthatatlan mély szeretet nyilvánult meg. Mintha azt mondta volna: mi vagyunk a menhely, mi vagyunk mindnyájatok otthona: jöjjetek ide mind, ...akik elfáradtatok az élet küzdelmeiben... itt megpihenhettek.”*⁶

Sándor bácsi úgy gondoskodott minden rokonáról, mint valódi örmény nemzetségtő, az ő rokoni hálóján senki nem hullhatott ki: *Mari* testvérét egy rossz házasságból emelte ki, *Emmit* a bécsi tőzsdei összeomlás létbizonytalansága után hozta haza.

Ferdinánd a lakás és megélhetés mellé a hasznosság érzését is megkapta jóval fiatalabb testvérétől. Amikor Sándor legfiatalabb lánytestvére, *Pólika* – a bécsi bankigazgató, *Hancke* Vilmos felesége – megözvegyült, magától értetődő volt, hogy négy gyermekével együtt a Nép utcai nagy házba költözik. A Tutsek család Sándor bácsi Belső-Monostor utcai, ötszobás házában lakott. (Mindenkinek természetesnek tartotta, hogy lakbért nem fizetnek.) Tutsek József az olajgyár irodavezetője és könyvelője volt. A Tutsek-gyerekek ruhái Párizsból érkeztek, ünnepek idején nemcsak drága ajándékokat, hanem aranypénzt is kaptak Sándor bácsitól. Taníttatásuk családi megbeszélések tárgya volt – erre is különös gondot fordítottak. A fiúk gimnáziumi képzést kaptak, a lányokhoz magántanárok jártak.

Anna testvérei: Margit, Irma, Sándor és József

Anna különleges irodalmi érdeklődése korán megmutatkozott; tízévesen már nemcsak a magyar klasszikusok tanulmányozását tudta a háta mögött, de a német és francia klasszikával is ismerkedett. És elkezdett írni. Főleg színdarabokat, öt felvonásos drámákat, népszínműveket. Szerető szülei figyelemmel kísérték ezt a szokatlan foglalatosságot, és hosszas családi tanácskozások után úgy döntöttek, hogy Annával *dr. Haraszthy Gyula* – később egyetemi tanár – külön foglalkozzon. Haraszthy lebeszélte a színdarabírásról, viszont a tizenhárom éves kislány egyik elbeszélését elküldte *Vadnay Károlynak*, a *Fővárosi Lapok* szerkesztőjének anélkül, hogy bárkinek szólt volna előtte. A család a már kinyomtatott novellával szembesült, és senki nem örült. Sándor bácsi nehezményezte, hogy őt megkerülték, az édesanya a kritikáktól féltette Annát, aki maga sem szívesen látta a nevét nyomtatásban. A kor elvárásainak megfelelően az akkori leányok nem irodalmi vagy egyéb pályára, hanem elsősorban férjhez készülődtek. A rokonság, az ismerősök, mindenki azon volt, hogy egy fiatal leány *jól menjen férjhez*, a vagyon biztosítsa a gondtalan megélhetést. A munka – bármilyen munka is legyen az – deklasszálódást jelentett, aki két keze munkájából élt, azt az úri társaság kizárta magából. Egy úri leány írhatott, festhetett, hangversenyezhetett, de pénzt ezért nem fogadhatott el.

Amikor a rokoni háló elszakad

A Tutsek családban az első nagy tragédia az édesapa halála volt; másfél éves betegeskedés után. Ekkor szembesültek – a tizennégy éves Anna is – az a tényvel, hogy Sándor bácsi tartja el őket, nincs semmilyen egyéb jövedelmi forrásuk. Sándor bácsi ellentmondásos jellem volt: egyszerre élt benne a szeretet, és az uralkodás zsarnoksága. *„Nem volt zsu-gori, de a bőkezűséget nagyon józan mértékkel mérte, és csak akkor, és ott adott, ahol jónak látta... Akit szeretett, aki a szívéhez közelebb állott, azt kéretlenül is támogatta, segítette, de aki nem volt szimpatikus előtte, vagy akire haragudott, az iránt közömbös, vagy kérlelhetetlen maradt. Nagyon tudott szeretni és nagyon tudott haragudni, s akiben egyszer csalódott, vagy csalódní vélt, annak soha meg nem bocsátott.”*⁷

A támasz nélkül maradt Tutsek család megérezte, hogy Sándor bácsi, továbbá Mari és Emmi néni is megváltoztak irányukban, és ebben nagy szerepe volt a Bécsből hazaköltözött életvidám, „víg özvegy” Pólíka néni állandó jelenlétének. A Nép utcai ház hirtelen elkezdett egészen más elveket hangoztatni. Sándor a szegedi egyetemen tanult jogot, Irma Budapestre ment tanítóképzőbe, de József hiába akart tanulni, állást kellett keresnie, ugyanis Sándor bácsi kijelentette, hogy ennyi terhet nem tud vállalni. Annának is eleget kellett hallgatni, hogy *„nem elég csak tanulni, olvasgatni, firkálgatni, annak valami reális hasznát is kell látni...”*⁸ Anna vőlegényével, *Bánky Györggyel* som volt elégedett: *„Országgyűlési képviselő, ott van a tűzhely mellett, és még nem tudott magának egy jó*

Tutsek Anna
menyasszonyként

*állást szerezni! Hiszen akár államtitkár is lehetne belőle, ha arra való volna. Élhetetlen ember. Ehhez nem engedlek hozzámenni.”*⁹

Sándor bácsi nemcsak mogorva és kedvetlen volt velük, hanem fokozatosan megvonta tőlük az anyagi támogatást. Anna és édesanyja egyedül maradtak, és valóban szembe kellett nézniük a fenyegető elszegényedés rémével. Írásból megélni akkor és ott nem lehetett, így két szobát kiadtak, Anna takarított és főzött a lakókra.

Aztán Sándor letette az ügyvédi vizsgát, és hazaérkezve irodát készült nyitni. A „pater familias”, bár támogatásának jórészét megvonta Annáék családjától, továbbra is irányítani akarta őket. Azt ajánlotta, hogy ne adják ki a két szobát, Sándor nyisson ott irodát, és járuljon hozzá a háztartási költségekhez. Jónak ajánlat volt ez, de a fiatalember, aki már korábban is nemegyszer összetűzött a nagybáccival, a központban vett ki két szobát a Donogány-házban, továbbá új és modern bútort vásárolt – részletfizetésre. A szakításra akkor került sor, amikor bejelentette, hogy Szegeden elkötelezte magát, egy hozomány nélküli leányt óhajt elvenni, *„ha az egész világ összedől is”*. Senkitől nem kért, és nem is fogadott el tanácsot. A két Sándor akarata, mint két szikrázó penge feszült egymásnak. Sándor bácsi megszokta, hogy engedelmeskednek neki, a fiatal Sándor viszont ellenállt. *„Neked nem szabad addig házasságra gondolnod, amíg nem vagy abban a helyzetben, hogy az édesanyádról és a húgaidról is gondoskodni tudsz... Te vagy a legidősebb fiú, te vagy hivatva családfenntartónak lenni. És csak ha már olyan jól megy az irodád, hogy gond nélkül el tudsz tartani két családot is, akkor gondolhatsz házasságra.”*¹⁰

Sándor bácsi ajánlata az örmény hagyományok szellemében fogant. A családfenntartó halála után a legidősebb fiú lépett annak örökébe, és neki kellett vállalni, hogy gondoskodik az eltartó nélkül

maradottakról. Sőt, a szokásrend azt is megkövetelte, hogy ha férjhez menendő lánytestvérei voltak, elő kellett teremnie a hozományt a számukra, csak aztán gondolhatott arra, hogy maga is megházasodjon. Dr. Tutsek Sándor azonban nemcsak a nagybátyjával, de az örmény hagyományokkal is dacolt, amikor megházasodott. Ezután került sor nyílt szakításra a legközelebbi rokonok között: Sándor bácsi a legkisebb támogatást is megvonta lánytestvérétől, Tutsekné Kiss Cecíliától, sőt, kötelezte őket, hogy a házból, amely az övé, három héten belül költözzenek ki.

Ebben a helyzetben mutatkozott meg Tutsek Anna nem mindennapi hősiessége: munkára jelentkezett a vasútnál, Kacsóh Jánosnál, Kacsóh Pongrác édesapjánál. Megismerkedett a munkakörével, ő lett a „családfenntartó”, és naponta nyolc órára bejárt az irodába. „Olyan szépnek találtam az életet, olyan jó dolgot dolgozni, igyekezni egy kitűzött cél felé.”¹¹ Ez a cél az volt, hogy ha az egész világ összeesküdött is ellene, ő mégis eltartja az édesanyját.

Új utak, új lehetőségekkel

Tutsekné Kiss Cecília ebben a reménytelen helyzetben gondolt egy merészet: menjenek Pestre, költözzenek össze Jósikával és Irmával. Attól félt, hogy a lélekölő hivatali munka nemcsak a lánya lelkét sorvasztja el, de jegypénztárosként Anna soha nem talál magához méltó társat. Felszámolták tehát kolozsvári életüket, és újat kezdtek Budapesten. Anna számára új lehetőséget adott a pesti lét, írásai sorra jelentek meg a fővárosi lapokban. A legfájóbb veszteség, édesanyja halála után kereste meg őt Pósa Lajos azzal a hírrrel, hogy a *Singer és Wolfner* kiadó egy fiatal lányoknak szóló hetilap indítására készül, és őt kéri fel főszerkesztőnek. Így indult útjára a *Magyar Lányok* folyóirat, s jelent meg folyamatosan ötven éven át. Tutsek Anna termékeny szerző volt, de nem kapcsolódott be a Szongott Kristóf neve által fémjelzett erdélyi örmény megújulási mozgalomba. Küldött ugyan néhány írást az *Armenia* számára, de csak találgathatunk, ha azt szeretnénk tudni, hogy a gyermekkorában oly értékes örmény kapcsolatai miért vesztették el később jelentőségüket.

A „pater familias” jellemrajzához következzenek még két apró adalék: amikor dr. Tutsek Sándor ügyvéd sikeres közéleti személyiség és képviselő lett, az egész ellenzékot behozta a városházára, s neki magának is vezető szerepet adtak, Sándor bácsi elismerte a nagyszerű eredményt, gratulált, és kibékültek. Tutsek Annát is felkereste azután, hogy ismert író és lapszerkesztő lett Pesten. Míg korábban el tudta volna nézni, hogy testvére és unokahúga éhen halnak,¹² a sikeres írónőre büszke volt, s átadott neki kétezer forintot „kelengyére”. Azt mondta,

Anna otthonában

hogy ennyit adott mindegyik leánynak a családban, amikor házasságot kötöttek, s bár meg van győződve róla, hogy Anna nem akar férjhez menni, a pénzt mégis elhozta: használja fel legjobb belátása szerint.

Tutsek Anna elbeszéléseit, kisregényeit lapozgatva az olvasó megdöbben, ha ismeri a szerző életét: hányszor köszön vissza a könyvekből az a sokk, az a trauma, ami az írónőt fiatal korában érte (az édesapa halála, az eljegyzés felbontása, az anya elvesztése, harc a megélhetésért, küzdelem az előítéletekkel szemben, a veszteségek feldolgozása, győzelem az igazságtalanság és áruulás, vagy a nyílt rosszindulat felett).¹³

Tutsek Anna soha többé nem lépte át annak a Bel-Monostor utcai háznak küszöbét, amelyet fiatalon el kellett hagynia. Egész lényével új munkája, új kapcsolatai felé fordult. Pesten bekerült az irodalom fősodrába, személyes ismerőse lett a századforduló és a két világháború közötti magyar kulturális élet szinte minden képviselőjének.

Dr. Dzsotjänné Krajcsir Piroska

Jegyzetek:

¹ Szongott Kristóf: Magyarhoni örmény családok genealógiája, Szamosújvár, Todorán 1898., 79. old.

² Uo., 103. old.

³ Tutsek Anna: Az én utam. Singer és Wolfner, 1936., 65-66. old.

⁴ Uo., 60. old.

⁵ Uo., 99. old.

⁶ Uo., 19. old.

⁷ Uo., 15-16. old.

⁸ Uo., 116. old.

⁹ Uo., 130. old.

¹⁰ Uo., 132. old.

¹¹ Uo., 141. old.

¹² Uo., 143. old.

¹³ Az élet iskolája, Ágnes története, Régi emlékek

Ahol a Google véget ér...

Az Arcanum és Hungaricana mint nemzetiségi adatbánya

Folyóiratunk ez évi áprilisi számában Nemzetiségi adatbánya címmel a Magyar Társadalomtudományi Digitális Archívum kínálta lehetőségekre hívtuk fel olvasóink figyelmét. Azt igyekeztünk bemutatni, hogy az adott webhely milyen széles lehetőséget és kínálatot biztosít mindazoknak, akik magyar nyelven igyekeznek ismeretekhez jutni hazánk nemzetiségeiről. Azt, hogy milyen szolgálatot tehetnek az ősei nyelvét már nem beszélő, de identitáselemeit őrző, önazonosság-tudatát újraépíteni szándékozó embereknek. Főként az anyanemzettől, anyanemzetiségtől (annak sajtójától, könyvkiadásától) távoli, kis létszámából adódóan a dokumentumdigitalizáló tevékenységet is csak nagy nehézségekkel vállalni képes népcsoportok tagjainak.

Ezúttal Magyarország két legnagyobb, folyamatosan bővülő digitális adatbázisát, az *Arcanum* (arcanum.hu) és *Hungaricana* (hungaricana.hu) kínálatát igyekszünk felvillantani. Az *arcanum* latin eredetű szó, melynek jelentése: rejtély, titok. Az a rejtély azonban, hogy ez a két adatbázis milyen komoly értékhorozó, kutatói körökben már régen nem titok. Reméljük, hogy írásunk végéhez érve, egyetlen olvasónk számára sem marad az.

A legnagyobb hazai tartalomszolgáltató több tízmillió oldalas szövegállományának jelentős részét ugyan csak előfizetés ellenében teszi elérhetővé (prémiumszolgáltatás), ám szabadon hozzáférhető dokumentumkínálatának szinte beláthatatlan mennyisége is az első helyet biztosítja számára.

A kultúránk akkor fejlődhet, ha a múltunkat, közös tudásunkat és identitásunkat hordozó emlékeinkből minél többet tudunk eljuttatni a lehető legtöbb emberhez; s mindezt úgy, hogy a befogadókban a továbbgondolkodás igényét is elősegítjük – fogalmazta meg az adatbázist működtető, 1989-ben életre hívott vállalkozás vezetője, Biszak Sándor. Ez a gondolata, mintegy mottóként, a nyitólapon is helyet kapott.

A prémiumszolgáltatásként elérhető állományrész a *Digitális Tudománytár* nevet viseli, és lexikonokat, enciklopédiákat, tudományos könyvsorozatokot, valamint napi-, hetilapok, magazinok, tudományos, kulturális és szakfolyóiratok teljes évfolyamait és különszámait (jelenleg 31 175 168 oldalt) tesz otthoni képernyőkön keresztül kutathatóvá. Ez az állományrész is, akár a többi, teljes szövegű keresést tesz lehetővé, azaz minden szóra, kifejezésre remélhető találat. A program akként van felépítve, hogy keresőkérdést az is feltehet, aki nem előfizető, így szabadon felmérheti rejthet-e számára elegendő fontos tartalmat az adatbázis ezen része.

A forrást megismerve aztán, ha szükséges számára, akár hagyományos könyvtárban is igyekezhet hozzáférni.

Tegyünk egy gyors kísérletet! Üssük be néhány (vezetéknév-elemként nem, vagy csak kevéssé forgó) nemzetiségünk nevét! E szavakkal a következő találat számra jutunk. Ruszin 88 203 találat (köztük számos ruszin nyelvű iskola [Ungvár, Munkács, Szolyva] értesítője), ruthén 25 626, örmény 127 184, bolgár 827 369, szlovén 238 935, horvátok 104 520, szerbek 187 832, rácok 11 514, cigány 393 002 találat. És folytathatnánk tovább. Minden egyes keresőkérdésnél ötezer találat címdala és a keresett szöveg felőrsora is megjelenik.

Térjünk azonban át az ingyenes állományrészekre!

Arcanum Kézikönyvtár

A rendkívül gazdag gyűjteményrész azon túl, hogy – a hazai nemzetiségek iránt nyitott, azok életét, sorsát műveikben is gyakran tükröztető – *Jókai, Ady, Krúdy* és *Mikszáth* összes műveit, valamint a legendás *Nyugat folyóirat* valamennyi számát hozzáférhetővé teszi, huszonnégy lexikon-jellegű kiadványt is kínál. A *Néprajzi*, az *Életrajzi lexikon*, a *Magyar etimológiai szótár*, a *Pallas lexikona* szócikkei közt seregnyi, nemzetiségi szempontból is fontos található. Ugyanígy fel kell hívni a figyelmet a *Szinnyei József* által szerkesztett-írt *Magyar írók élete és munkái* című kötetetekre. Szerzője ugyanis minden magyarországi szerzőre és könyvre kiter, így felbecsülhetetlen számú társuk mellett olyan (szinte?) elfeledett alkotókra is, mint például *Safarik Pál József*, *Hadzsics Antal*, *Kerstics Miklós*, *Daničič György*, *Petrovics Száva*, *Beogradac János*, *Davidovics Demeter*, *Vrablovich Román*, *Pascutiu Dénes*, *Siegescu József*, *Raț János*, *Vulkánu József*, *Sterca-Sulutiu Aurél*, *Cupariu Rezső*, *Musztjánovics István*, *Polivka János*, *Dobrzánszky Ivanovics Adolf*, *Sábov Eumén*, *Petrichevich-Horvát Lázár*, *Patrubány Lukács*, *Govrik Gergely*, *Esztégár Vártán*, *Marusan Tivadar*, *Daxner István Márk* és *Hattala Márton*. E felsorolás pusztán kiragadásszerű: a „gőzhangyának” is nevezett *Szinnyei* ugyanis a nemzet(iség)i öntudatra ébredés valamennyi hazai írástevőjének életútját és munkásságát megörökítette.

Nézőpontunkból *Fényes Elek Magyarországi geográfiai szótár* című munkája is kiemelt figyelmet érdemel, hiszen az 1851-ben megjelent nagyívű munka az, „mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leiratik”. Sok érdekességet tudhatunk meg az ország valamennyi településének lakossági

összetételéről, foglalatosságairól. (A Baranya vármegyei Ráczpetre [így!] községről például kiderül, hogy nevével ellentétben nem ráczok lakta, hanem „német falu... dombos vidéken. A helység csinos lakokkal s gazdasági épületekkel dicsekszik, s minden szorgalomra és jó rendtartásra mutat. Földe termékeny, terem búzát, rozst, kétszerest, árpát, kendert, kukoriczát, burgonyát. Szőlője a siklói hegyen van, melly Villánynál kezdve Szent-Mártonig vonul. A környék e szőlőhegyet gréczi hegynek nevezi, s igen híres vörös bort terem. A helység alatt elfolyó patak egy malmot hajt. Lakja 972 kath. és 8 zsidó. – A lakosok II. József alatt Alsatiából telepedtek ide, s bár föld- és szőlőművesek, még is csaknem mindenik tud valami mesterséget.”)

Itt érhető el az I. világháború kitörése előtt kiadott *A magyar szentkorona országainak helységnevtára 1913* is. Két külön részben foglalkozik Magyarország és Horvát-Szlavonországok településneveivel. Adatait érdemes összevetni a Habsburg Birodalom első katonai felvétel (1782–85), a második (1806–69) és harmadik (1869–84) katonai felmérés Magyarországra vonatkozó helységneveivel, ami éppúgy megnyitható. Aki ezt megteszi, fontos nyelvpolitikai következtetésekre juthat.

A legendás, a *Rudolf főherceg* bábáskodása mellett 1886–1901 létrejött 21 kötet terjedelmű *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című, átfogó munka a monarchia népeit, nemzetiségeit és néprajzukat is bőségesen bemutatja.

Fontos alapmű a *Borovszky Samu* szerkesztett 25 kötetes *Magyarország vármegyéi és városai* című monográfia is. Az 1896–1914 között kiadott könyvfolyam a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája. Nemzetiségeink szokásaira, hagyományaira is gazdag kitekintést ad. Ennek szemléltetésére – most csupán egy nemzetiséget kiragadva – ide idézünk néhány fejezetcímet. *A tótok* (vármegyéről vármegyére), *a szepesi tótok bevándorlása*, *a tótok építkezése*, *a tótok keresztelési szokásai*, *az erdélyi tótok*.

Bevallottan erre a millenniumi kiadványra kívánt válaszolni a millicentenárium idején indított *Száz magyar falu* című könyvsorozat, amely száz kötetben száz kiválasztott falu egyéni történetét tette közzé Abaújvártól Zsákáig. Nyolc kivételével, melynek szerzői nem járultak hozzá hogy a kismonográfia digitális feldolgozásra kerüljön, valamennyi olvasható. Ily módon is nyomon követhető, hogy miként maradt fenn, hogy az ezredévi ünnepek óta miként maradt meg, gazdagodott vagy enyészett el az érintett települések nemzetiségi jellege.

Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara gyűjtőcím alá sorolták a jeles hadtörténész három könyvét (Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban; Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban; Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban). Ezek a szabadság-

harc minden magyar katonatisztje életrajzi vázlatát tartalmazzák. A már ismertebbnek számítók mellett számos, eddig fel nem fedezett nemzetiségű kötődésű katonai életpálya is megismerhető belőlük.

Deák és Kossuth összes munkái – a teljes szövegű keresés révén - kiváló lehetőséget teremtenek annak feltárására, hogy életútjuk egy-egy szakaszában miképp fogalmazódott meg bennük a nemzetiségekkel való együttélés gondolata, mint jelent meg bennük a nemzetiségi problematika. Az Országgyűlési Napló 1990-től közzétett jegyzőkönyvei szintúgy alkalmassak a közgondolkodás és jogalkotás ez irányú törekvéseinek nyomon követésére.

Idegen nyelvű munkák is találhatóak itt (*Histoire de la Transylvanie*; *Österreichischer Städteatlas*; *Siebmacher: Wappenbuch*), amik szintén figyelemreméltók.

Hungaricana

A 2014-ben alapított Hungaricana közgyűjteményi portál megrendelője és üzemeltetője az Országgyűlési Könyvtár (a levéltári területen folyó munkákat Budapest Főváros Levéltára irányítja), működtetője pedig az Arcanum Adatbázis Kft. A hungaricana.hu webcímen érhető el, de az Arcanum felületéről is átjárható. Az újságokat, képeket, térképeket, könyveket, levéltári dokumentumokat tartalmazó részleg szabad elérhetőségének elsődleges célja az, hogy „a nemzeti gyűjteményeinkben a közös múltunkról fellelhető rengeteg kultúrkinccs, történeti dokumentum mindenki számára látványosan, gyorsan és áttekinthető módon váljon hozzáférhetővé. Az adatbázis folyamatosan gazdagodó virtuális gyűjteményei a gyors ismeretszerzés mellett, a feltáró kutatások követelményeinek is megfelelnek.”

A Hungaricana algyűjteményeit a következő kiegészítő szövegek ismertetik.

Képcsarnok: jelenleg tizenhét intézmény [köztük tíz múzeum és öt könyvtár] sok százezer képi dokumentumát adja közre, amelyek között a képeslapok és archív fotók mellett metszetek, sőt gigapixel felbontású festmények, falikárpitok is nagy számban megtalálhatók. Magyarország legjelentősebb vizuális gyűjteményeit mindenki számára ingyenesen, áttekinthető módon teszik közzé a XXI. századi technológiák adta többletszolgáltatásokkal felvértezve. A közös keresés mellett így lehetőség van gyűjteményenkénti böngészésére, egyes dokumentumok tárgyszavazására, festmények, képzőművészeti alkotások szupernagyítására. A szolgáltatáshoz térképi megjelenítés is csatlakozhat, ha az párosítható egy földrajzi hellyel, településsel.

A *Képcsarnok*ban néhány találomra fellelt régi képeslap jelzi, hogy ez a gyűjtemény is valóságos kincsesbányája lehet a nemzetiségek iránt érdeklődőknek. *Csókai szerb paplak és templom*; *Százhalombatta: Szerb templom, Szerb iskola*; *Üdvözlét Nagyikindáról: Városház - Szerb iskola - Szerb templom*; *Kárpátaljai*

népvoiselet: Ruszin népvoiselet; Huszt: ruszin gazda; Csizfűrdő: Horvát nyaraló; Kőrösmező: XIV. századbeli sztruktúrási fatemplom; Bánáti svábok; Kostka Szt. Szaniszló szobra a budapesti r. k. lengyel templomban – olvashatók a képeslapokra nyomva. A hagyományos hírképek között ennél is több volt az érdekes találat.

Könyv- és dokumentumtár: Gerincét a múzeumok, levéltárak saját kiadványai alkotják, köztük évkönyvek, sorozatok, folyóiratok, továbbá számos muzeális könyv gazdagítja a kínálatot. Emellett igen nagy számú intézmény, könyvtár által digitalizált anyagban kereshetünk: köztük helyi lapok, iskolai értesítők, hazai és határon túli folyóiratok, napilapok, egyházi kiadványok stb. Az adatbázisban megtalálhatók az MDP és MSZMP központi és megyei vezetőtestületi iratai, Budapest Székesfőváros közgyűlési jegyzőkönyvei, több egyetem vezető testületi ülései jegyzőkönyvei, valamint egyházi levéltárak dokumentumai is. A több mint tízmillió oldalnyi anyag digitalizálását jórészt az Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

A több mint tizenötmillió dokumentumoldalra rúgó gyűjteményrészből képtelenség lenne témánk felőli átfogó ismertetést adni. Arra azonban mindenképpen felhívnánk a figyelmet, hogy elérhető benne a *Népszámlálási Digitális Adattár*, amit a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára biztosít a Hungaricának. Terjedelmi okokból nemzetiségenként csak három-három elérhető tanulmány vagy könyv megemlítésére van lehetőségünk. Ezek az „étvágyfalatok” következnek most gyors egymásutánban.

Fodor István: A magyar-bolgár-török kapcsolatok történeti háttéréről. *V. Szathmári Ibolya:* Egy élő bolgár népszokás: a martenicska. *Varga Gyula:* A bolgárkertek és a magyar konyhakertkultúra.

Dr. Fűves Ödön: Magyarországi újjörög telepések és az orvostudomány. *Nagy Márta:* A magyarországi görög diaszpóra ikonfestészete a Sinák korában. *Papp Izabella:* Görög nemesek Magyarországon.

Bencsics Gyöngyi: Kulturális élet a Vas megyei horvát falvakban. *Heka László:* A bunyevácok (dalmaták) Szeged életében. *Handler András:* Egy horvát bán Szombathelyen. - *Ivan Mazuranic (1814-1890)* élete és szombathelyi iskolaévei.

Bódi Erzsébet: Lepényfélék egy magyarországi lengyel falu táplálkozásában. *Lagzi István:* A Magyarországon internált lengyel katonák evakuációja a magyarországi „északi és nyugati régióból” 1939-1941. *Szesztay Adám:* Együtt a szabadságért (József Wysocki tábornok emlékiratai a magyarországi lengyel légióról).

Bereznai Zsuzsanna: Népi táplálkozás a Bács-Kiskun megyei németek körében. *Csallány Géza:* A természetfeletti lények Vállaj község sváb hiedelemvilágában. *Mayer János:* Az elűzött észak bácskai svábok németországi beilleszkedésének néhány kérdése.

Kemény József: Thököly Imrénk síri álmának öröme örököje. *Schütz Ödön:* Régi örmény nyomtatványok az Országos Széchényi Könyvtárban. A szabad

királyi szamosújvári városi örmény kath. nyilvános algymnasium tudósítványa az 1874/75- i tanévről.

Harmat József: Roma holokauszt a Grábler-tónál. A székesfehérvári és várpalotai cigányok tömeges kivégzése Várpalotán 1945-ben. *Hegyi Imre:* Adalékok a teknővájó cigányok megtelepedéséhez. *Vekerdí József:* Két korai cigány szógyűjtemény Magyarországról.

Csobai Lászlóné: A magyarországi románok településtörténeti áttekintése és a Magyarországi Román Ortodox Egyház gyűjteménye. *Martyin Emília:* Honos és betelepült románok a mai Magyarországon. *Veégh Sándor:* Kazinczy és a románok.

Földvári Sándor: Dohovics Basil - az első ruszin természetfilozófus. *Surányi Béla:* Ruszin cserkészek Magyarereggyen (1933). Ruszin tanítási nyelvű felső kereskedelmi iskola, Munkács, 1942.

Darkó Jenő: Lipót császár által a magyarországi szerbeknek adományozott kiváltságok háttere. *Grin Igor:* Délkelet-magyarországi szerb népdalok. *Gavrilovic Slavko:* A szerbek magyarországi bevándorlásának és megtelepedésének kérdése.

G. Jakó Mariann: A magyar-szlovák lakosságcsere és előzményei 1945-1948. *Németh Péter (szerk.):* Nyíregyházi szlovák („tirpák”) nyelvjárási és néprajzi emlékek. *Szabadfalvi József – Viga Gyula (szerk.):* Répáshuta, egy szlovák falu a Bükkben.

Hírnök Katalin: A rábavidéki szlovének kulturális életéről. *Mukicsné Kozár Mária:* Magyarországi szlovének néprajzi szótára. *Székely András Bertalan:* Magyar-szlovén kapcsolatok a rendszerváltozás óta, különös tekintettel a nemzetiségekre.

Erdei Sándor: Vendiuszjárás a magyar, a szlovák és az ukrán néphagyományban. *Musketik Leszja:* Az interetnikus kapcsolatok kutatása az ukrán Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetében. *Sávolt Béla* fordításai: Ukrán népmesék.

Levéltári iratgyűjtemény: Az adatbázis egyrészt több levéltár által digitalizált iratgyűjteményt (közjegyzői okiratok, árvaszéki ügyek, végrendeletek, büntető és polgári perek, pest és budai tanácsulési jegyzőkönyvek, tervek), másrészt a Bécsi Levéltári Delegáció segédleteit, valamint a feudális kori megyei közgyűlési jegyzőkönyveket tartalmazza. A csaknem másfél millió rekord mellett mintegy két millió oldal képet találhatunk.

Urbaria et conscriptiones: (Urbáriumok és összeírások), a Magyar Országos Levéltár fondjai közül az egyik legismertebb. Az iratanyag 1527 és a XIX. század közötti időszakban keletkezett urbáriumokból, úrbéri összeírásokból, birtok- és vagyonebecslésekből áll. Az urbáriumok a földesúr birtokát, mindenekelett az ott lakó és az úrral „úrbéres” kapcsolatban álló népeket, valamint a birtokból és a népektől befolyó jövedelmeket, hasznokat vették számba.

E gyűjtemény segítségével egyebek mellett adott falvak török kor utáni betelepítését, lakosságát és későbbi népmozgását lehet figyelemmel kísérni.

Budapesti időgép: Nem egyszerűen történeti adatok lekérdezését teszi lehetővé, hanem a térben és időben történő barangolást kínálja interaktív térképeken keresztül, gyors és egyszerű átlépéssel a különböző időmetszetek között. Tanulmányozhatjuk a város átalakulását, kereshetjük a korabeli helyszíneket és eljuthatunk az egyes telkek, házak történetére és lakóira vonatkozó levéltári forrásokhoz is. Az Időgép mögött a Hungaricana hatalmas adatbázisa áll, amely több millió oldalnyi digitalizált forrásanyagot tartalmaz, a város lakóira és épületeire nézve pontosan helyhez és időhöz köthető adatok tömegét nyújtva.

Zenetudományi Intézet Hangarchívum: Mintegy 20 000 órányi hangfelvételt őriz. A magyar népzene és néptánc dokumentumai mellett számos felvétel található szerte a világból, a legjelentősebb ilyen gyűjteményi egységek más európai országokból, Ázsiából, Óceániából, Afrikából és Dél-Amerikából származnak. Jelen digitális közreadás a gyűjtemény két – mennyiségben és értékes korai felvételek tekintetében is – jelentős egységét tartalmazza, amelyeket kiválasztása eltérő szempontok szerint történt. A Kodály-rend közel 30 000 adata a rend eredeti lejegyzéseivel kiegészítve jelenik meg. A lejegyzéseket a fizikai tárolás rendszerében adják közre, virtuális dossziékba rendezve, a kották mellett az egységeket elválasztó borítókkal együtt. A másik egység az 1940-es évek végétől az 1990-es évekig tartó időszak meghatározó hangrögzítési és archiválási technológiája alapján határozható meg. E két egység összesen 200 000 adatsort és több mint 10 000 órányi hangfelvételt tartalmaz.

A hangzó anyagokkal kísért gyűjteményben türelmes kutatással nemzetiségi vonatkozású darabok is fellelhetők, meghallgathatók (pl. a Bánkon felvett *Na čo si sa vydavala*, a vágáshutai *Palekozme van dro-bali*, a győrővásárhelyi román *sebes csárdás*, a bukovinai Istensegitsen gyűjtött *bolgár-nóta*, vagy a Martin György által 1977-ben rögzített *Örmény népzene* és társaik).

Őszintén reméljük, hogy e – oldalszáma ellenére – szűkre szabott beszámoló is sokakat készítet arra, hogy rákeressenek kedvenc témáikra. Ha így tesznek, bizonyára igazolni fogják az elsőként ismertett webhely jelmondatát: „*ahol a Google véget ér, ott kezdődik az Arcanum*”. Azt csak mi tesszük hozzá: „...és a Hungaricana”.

Őszintén reméljük, hogy e – oldalszáma ellenére – szűkre szabott beszámoló is sokakat készítet arra, hogy rákeressenek kedvenc témáikra. Ha így tesznek, bizonyára igazolni fogják az elsőként ismertett webhely jelmondatát: „*ahol a Google véget ér, ott kezdődik az Arcanum*”. Azt csak mi tesszük hozzá: „...és a Hungaricana”.

Hegedűs Sándor

Búcsúzunk...

**Elhunyt Győrvári Gábor Zoltán,
a Miroslav Krleza Horvát Iskolaközpont igazgatója**

Nagy veszteség érte a hazai horvát közösséget és a magyar kisebbségi közéletet: november 15-én este elhunyt Győrvári Gábor Zoltán.

1959-ben született Szigetváron. Gyermekkorát Felsőszentmártonban töltötte, gimnáziumi tanulmányait a pécsi Komarov Gimnázium matematika tagozatán végezte, később horvát nyelv és irodalom és matematika szakos tanári oklevelet szerzett, majd a pedagógiai előadói (nevelésszociológia) és közoktatás vezetői szakot is elvégezte.

Az Országos Horvát Önkormányzat képviselője, az Oktatási Bizottság elnöke volt, közoktatási szakértőként is tevékenykedett. A Szentlőrinci Horvát Önkormányzat elnöki tisztét is betöltötte. 1989-ben a Művelődési Minisztertől miniszteri dicséretet kapott, 2007-ben Pécs város Pro Civitate (A városért) díját vehette át.

**Győrvári Gábor Zoltán 2016-ban
a Miroslav Krleza épületében**

(Fotó forrása: Miroslav Krleza)

Idén is találkoztunk!

Bár nem volt könnyű a koronavírus okozta bizonytalanságok között, mégis sikerült megszervezni az **V. Nemzetiségi Ifjúsági Találkozót**, immár hagyományosan, Agárdon. A feladat minden évben másik nemzetiség ifjúsági csoportjára hárul, idén a **Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete (MaSzFiSz)** rendezte a szeptember 4-6. között tartott eseményt.

Szeljak Bence, a MaSzFiSz elnöke az idei találkozó sajátosságairól, újdonságairól és a szervezés nehézségeiről is mesél.

– Hazánk területén már több mint ezer éve élnek egymással, szimbiózisban különböző etnikumok, nemzetiségek. Ezt a sokszínűséget már az államalapító Szent István is kiemelte: „Nam unius linguae uniusque moris regnum, imhecille et fragile est.” (Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.) Hasonló szellemben indították útjára elődeink is a Nemzetiségi Ifjúsági Találkozót, amit évről-évre látogatnak a magyarországi nemzetiségi ifjak. Nem akartuk megtörni ezt a már hagyománynyá vált találkozót, ezért nekiugrottunk, hogy a rendkívüli körülmények között is meg tudjuk tartani.

Július közepén kezdtük a szervezést, de még az utolsó héten is napi kapcsolatban álltunk a nemzetiségi főosztállyal. A járványhelyzet miatt elővigyázatosságból legfeljebb ötven főben állapítottuk meg a résztvevők létszámát. Lehetővé tettük, hogy akár az utolsó napon is visszamondja valaki a részvételi szándékát, ahogy szinte az utolsó napig bizonytalan volt az is, hogy megtarthatjuk-e egyáltalán a rendezvényt. Megkértük a jelenlevő fiatalokat, hogy zárt térben viseljenek maszkot, és ezt felelősségtu-

datosan meg is tették, mi szlovákok MaSzFisz-logóval ellátott maszkban voltunk. Végül hét nemzetiség – szlovák, német, lengyel, ruszin, román, bolgár, horvát – 45 fiatallal képviselte magát, s ezzel a létszámmal ki is merítettük a lehetőséget. Még két nemzetiség részéről érkeztek volna néhányan, ők azonban a biztonság érdekében végül a távolmaradás mellett döntöttek.

– *Hogyan telt ez a három nap, a hagyományos programok mellett milyen újdonságokkal készültetek?*

– Már a szervezés elején, a meghívók kiküldésekor jeleztük, hogy frissítjük a hagyományos „exchange market” programot. Azt szerettük volna, hogy ne csak egymás gasztronómiai különlegességeit és kiadványait ismerjük meg, hanem több személyes beszélgetésre is lehetőség legyen. Egy-egy nemzetiség énekekkel, versekkel, táncbemutatóval, a lengyelek egy Lengyelországot bemutató kisfilmmel készültek. Az előző évekhez képest részletesebben ismertették a nemzetiségük történetét, önkormányzatuk felépítését, ifjúsági szervezetüket, médiafelületüket, és valóban sokat beszélgettünk egymással. Idén ennek a programnak a „nemzetiségi ifjúsági börze” nevet adtuk.

Nem tervezett, hanem a helyzet adta újdonság volt a helyszín: a három nap programja a Sport Hotel tornatermében zajlott. A vacsorát önkiszolgáló állófogadás jelleggel bonyolítottuk le. A megnyitón *Tircsi Richárd*, a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárságának főosztályvezetője és *Paulik Antal*, a magyarországi szlovákok parlamenti szószólója, a MaSzFiSz harmincegy évvel ezelőtti alapító tagja és első elnöke mondott beszédet. Részt vettek a nemzetiségek szószólói, nemzetiségi önkormányzatok országos elnökei, képviselői. Paulik Antal kiemelte, hogy nagy

büszkeséggel tölti el, hogy a Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete ilyen eseményen is képviselteti magát, sőt, lebonyolítani is képes. Hozzátette, hogy a szervezet harmincegy éve mindent megtesz azért, hogy összefogja a szlovák nemzetiségű fiatalságot, és örömeire szolgál, hogy erre a szervezet mai vezetésének sokkal több lehetősége adott, mind infrastrukturális, mind pénzügyi tekintetben.

Meghívtuk a szlovák média főszerkesztőit és riportereit, akik előadásukban ismertették nemcsak a szlovák, hanem minden nemzetiségi műsor elérhetőségét: bemutatták a tévé- és rádióműsorokat, melyik, mikor és hol nézhető, hallgatható (vissza). Megnéztük azt a műsort, ami tavaly, a MaSzFisz harmincéves fennállásának alkalmából készült. Tanulságos volt ez mindegyik nemzetiség számára.

Egy nagyobb rendezvényt is meg tudunk valósítani a nemzetiségi főosztállyal közösen: *Vanek Andor* lépett fel péntek este, és adta elő mindannyiunk kedvenc dalait.

Szpisák Attila evangélikus lelkész – ahogy eddig minden évben – jelenlétével most is támogatta az ifjúság lelki fejlődését. A nemzetiségi vallásgyakorlás sajátosságairól, esetleges nehézségeiről nem előadás, hanem kötetlen körbeszélgetés kapcsán esett szó. Mindenki elmondhatta, milyen nemzetiségből érkezett, milyen kapcsolata van vallásával, akár vitát is kezdeményezhetett a témában.

– *Mi a jelentősége ezeknek az ifjúsági találkozónak és ennek az idén megrendezett ötödik alkalomnak?*

– Idén annak is nagy jelentősége van, hogy külső körülmények, a járványhelyzet miatt nem szakadt meg egy olyan programsorozat, amit öt évvel ezelőtt *Soltész Miklós* államtitkár kezdeményezésére, akkor az Emberi Erőforrások Minisztériuma egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkársága hívott életre, most pedig a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága támogat. Ez bizonyítja, hogy a nemzetiségek fiataljai tetterre készek, nem állnak tétlenül nehezített terepen sem, és akarják is az együttműködést. Már vannak olyan fiatalok, akik elkötelezettek nemzetiségük jövője felé, és ezek az éves találkozók alkalmat nyújtanak a kapcsolatok kialakítására, ami jó alapot ad egy esetleges későbbi közös munkához.

Az Államtitkárságának és a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatásának köszönhetően a részvétel ingyenes volt. Minden évvel közelebb kerülünk egymáshoz, jobban megismerjük nemcsak egymás hagyományait, hanem jelenlegi tevékenységeit is, így könnyebb megtalálni a közös célokat is. Jövőre ismét találkozunk, reméljük akkor már nem járványhelyzet irányította feltételekkel.

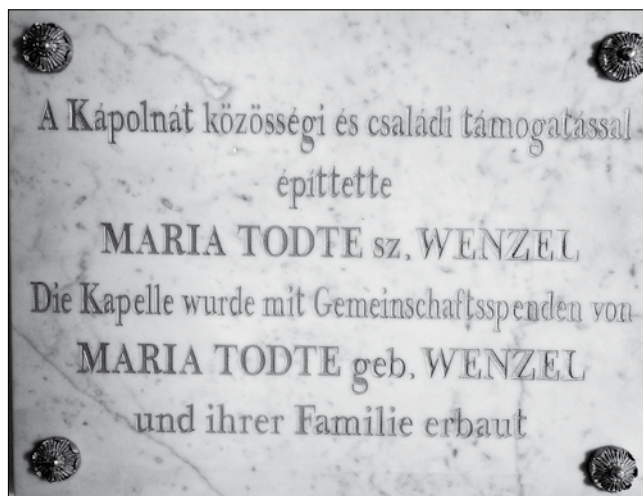
Nemzetiségi nap díszvendéggel

Szeptember első vasárnapján rendezte meg Németbányán a helyi Német Nemzetiségi Önkormányzat hagyományos nemzetiségi napját. A német nyelvű szentmise végén emléktáblát avattak a kápolna építető **Maria Todte** tiszteletére.

Mint eddig minden alkalommal, most is zenés ébresztővel indult a nap. Ezúttal a városlődi Weisz Ádám örvendeztette meg harmonikájával a korán kelőket. A délelőtt folyamán gyermekeknek szóló sportrendezvények és népi játékok sorjázta a falu sportpályáján és a Fő téren. Délután megnyílt a településen élő Tóth András képzőművész, karikatúrista kiállítása. Huszonnégy éves munkássága alatt több tárlata volt már Kápolcson, a megyében és országhatáron túl is. Grafikái után papírból kezdett szobrokat készíteni. Humoros papírszobrai melyek a gegek, szöviccek alapján működnek, nagy tetszést arattak.

A délután legmeghatóbb eseménye a Mail József apát és Stadler László Dezső plébános által koncelebrált német nyelvű szentmise után következett. Az elszármazott kül- és belföldi németbányaiakat, valamint a Németországból érkezett 85 éves Maria Todte asszonyt, (született Wenzel Mária) Draskovics Balázs a helyi német nemzetiségi önkormányzat elnöke és Marcsik Zoltánné Király Ágnes polgármester köszöntötte. Mária 22 évvel ezelőtt kezdeményezője, és építtetője volt a széleskörű összefogással épült emlékkápolnának. Az 1948-ban 13 éves Wenzel Máriát egész családjával együtt kitelepítették Németbányáról, de szülőföldjéhez, egykori honfitársaihoz mind a mai napig erős szálakkal kötődik. 25 évvel ezelőtt, 1995-ben 60. születésnapján Brühlben, rokonai és barátai társaságában elhatározta, hogy a szülőföldjükről kiűzött mintegy 250 honfitársa emlékére kápolnát épít. Egy évvel később megrendezte az egész világra szétszóródott németbányaiak világtalálkozóját, melyen pénzt gyűjtött az általa létrehozott Kápolna alapítványba. Különbféle kül- és belföldi egyházak, magánszemélyek, és a szülőfalu támogatásával valamint családi adományokból

Maria Todte a templom 10 éves jubileumán (2008-ban) Mága Zoltánnal

megindult a kápolna építés. Hihetetlen energiával tárgyalt hivatalokkal, vállalkozókkal ő volt az építés lelke és motorja. Álma a kitelepítés 50. évfordulójára valósággá vált. Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek, Dr. Mail József apát és Mátrai Brunó helyi plébános 1998. június 28.-án beszentelték a kápolnát, mely azóta a megbékélés szimbólumává vált. Mária nélkül Németbányának sohasem lett volna temploma. (Az istentiszteleteket addig az „iskolatemplomban tartották.) Családi kezdeményezésre, a Német Nemzetiségi önkormányzat támogatásával, egy emléktáblával köszönte meg a hálás faluközösség Mária áldozatos munkáját 85. születésnapján. A kápolna belső falára felhelyezett emléktáblát dr. Mail József apát és Stadler László Dezső plébános áldották meg. Ezen a napon szentelték be a zarándokutakra készült új templomzászlót is.

A szokásos kultúrprogram a falu közösségi terén zajlott. Német nemzetiségi együttesek – mint a Városlődi Pergő-Rozmaring Táncegyüttes, a Bakonyjákói Nefelejcs Vegyeskar, az Úrkúti Német Nemzetiségi Tánccsoport, a Farkasgyepői Gyöngyvirág Tánccsoport, és a bakonyjákói óvodások mutatták be őseik tánc és dalkincsét. A szabadtéri színpadon fellépő Adászteveli Kulturális Egyesület Bí-Borvirág tánccsoportja olyan fergeteges mezősegi táncot ropott, hogy a fagerendás színpad beszakadt alattuk. Az utánuk következő együttesek már az utca aszfaltjára kényszerültek. Mindannyian felejthetetlen órákat szereztek a hálás közönségnek. A Száva Zoltán mesterszakács által főzött vadpörkölt vacsora után ifj. Morczona Péter harmonikás szórakoztatta a helyi és elszármazott vendégeket.

Kiss Albertné

A tér poétikája a magyarországi szlovák költészetben

A magyarországi szlovák irodalomról számtalan értékelés, kritika született olyan elismert szakemberek tollából, mint például *Sziklay László*, *Gyivicsán Anna*, *Käfer István*, *Karol Wlachovský*, *Oldřich Knichal*, *Michal Harpáň*, *Patrik Šenkár*. A rendszerváltozás előtti írások értelemeszerűen úgy a szerzők, mint a kritikusok tekintetében az akkori korszakra jellemző kritériumok alapján, elsősorban a nemzetiségpolitikai szempontokat tartották szem előtt. A magyarországi szlovákok költészetéről máig nem készült szintetizáló monográfia, mely a mai irodalomtudomány nézőpontjából elemezné ezt a témakört.

Új publikációnk a *Kontúry prózy Slovákov v Maďarsku*, 2013 (A magyarországi szlovák próza kontúrjai) című monográfia folytatásának tekinthető, mely ezt a hiányt szeretné pótolni.

Könyvünk célja, hogy a ma érvényes irodalomtudományi – interpretációs stratégiák mentén feltárja és új megvilágításba helyezze a magyarországi szlovák líra eddig rejtve maradt jelentéseit, értékeit, összefüggéseit. Hasonlóan a prózáról szóló monográfiához, új könyvünkben is igyekeztünk olyan elméleteket, módszereket, eszközöket bevonni az elemzésbe, melyek hatékonyan segíthették törekvéseink megvalósítását. Munkánk során az e témában járatos szerzők (*Peter Andruška*, *Gyivicsán Anna*, *Dagmar Mária Anoca*, *Michal Harpáň*) elméleti munkáira és a kortárs irodalomtudomány egyes irányzatainak képviselőire (*Michel Foucault*, *Jurij Lotman*, *Jan Assmann*, *Faragó Kornélia*) támaszkodtunk.

A három szlovák származású pilisi költő: *Papucsek Gergely* (*Gregor Papuček*), *Kormos Sándor* (*Alexander Kormoš*) és *Fuhl Imre* (*Imrich Fuhl*), valamint Dél-Alföld szlovák költője, *Antal György* (*Juraj Antal Dolnozemský*) költeményeivel való foglalatosság során eljutottunk ahhoz a felismeréshez, hogy a költők által preferált és a köztudatban rögzült közös tematikai irányvonal (a nyelvvesztés víziója; a

magyarországi szlovákság szétesésének réme; a szlovák gyökerektől eltávolodott egyének megnyerése a közösségükhöz való visszatérésre; a kisebbségi költő nemzetbuzdító küldetése) mellett van még egy fontos elem, ami mindannyiuk költészetében jelen van, amely kiindulási pontja lehet lírájuk egy újfajta megközelítésének. Azokra a közvetlen természeti környezetükben lévő „más helyekre” gondolunk, melyeken keresztül a fentebb jelzett égető problémákra reflektálnak, kifejezik velük kapcsolatos nézeteiket, érzéseiket és törekvéseiket. Ebből a felismerésből kiindulva elmélkedéseink középpontjába

a térbeliség kérdését helyeztük, azt a szempontot is figyelembe véve, hogy ebből a szemszögből mostanáig nem kerültek nagyító alá az általunk elemzendő művek. Feltételeztük, hogy a szlovákok által lakott pilisi hegyvidékre jellemző táj-elemek (Pilis hegység különböző természeti képződményei: sziklák, barlangok, erdők, kutak, vizek) és a délalföldi sík vidék jellegzetes jegyei (végeláthatatlan sík területek, búzamezők, kukoricaföldek, nádasok, tarló, templom, mely az alföldi tájból kiemelkedik) az irodalmi szövegbe transzformálódva újabb jelentések felismeréséhez vezethetnek el.

A térbeliséggel kapcsolatban *Michel Foucault* *Más terekről* (1967) című tanulmányára támaszkodtunk, melyben a filozófus a térbeliség elméletének alapjait fektette le. „Más térnek”, „heterotópiának” számít például a kert, temető, színház, mozi, könyvtár, múzeum, hajó, kálvária és további helyek, melyek megfelelnek az egyes kategóriákba sorolt, Foucault által megállapított bizonyos kritériumoknak. Bennünket elsősorban azok a heterotópia-fajták érdekeltek, melyekről feltételeztük, hogy a pilisi és a délalföldi szlovák költészet kontextusában „más helyként” értelmezhetők, és tetten érhetők bennük Foucault által az adott térre vonatkoztatható kritériumok, valamint a kisebbségi közösség által az adott térhez

Katarína Maruzsová Šebová: *Poetika priestoru v poézii Slovákov v Maďarsku* [A tér poétikája a magyarországi szlovákok költészetében]. Red. Tünde Tušková. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku [Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete] 2019, 207.o. – ISBN 978-615-5330-17-9.

rendelt sajtáságos jegyek, tartalmak kombinációja. Ennek fényében ezeket a tereket – Pilis hegység, pilisi és alföldi temető, síkság, templom, hajó – értelmeztük új könyvünkben „más hely”-ként.

Az elemzésre kiválasztott versek elmélyült olvasásakor a költői látomások értelmezése kapcsán kialakult bennünk egy összefüggő, jellemzően közép-európai történet, mely magán viseli az átélt történelmi traumák nyomait, amik a magyarországi szlovákság szempontjából főleg két történelmi mérföldkőhöz köthetők:

– a mai magyarországi szlovákok elődeinek eredeti szülőföldjéről (a korabeli történelmi Magyarországhoz tartozó északi vármegyék, a mai Szlovákia) az ország délebben fekvő vidékeire történt távozása a XVII-XIX. század során, a jobb életkörülmények és a szabad vallásgyakorlás érdekében;

– a XX. század közepén a csehszlovák-magyar lakosságcsere folytán kínálkozó lehetőségből fakadó dilemma: visszatérni az óhazába vagy maradni a választott újban?

A múlt században zajló egyéb súlyos történelmi események: a két világháború; a monarchia szétesése; a két háború közötti magyarországi asszimilációs politika, majd az azt követő szocialista kurzus szintén jelentősen beavatkozott a magyarországi szlovákság sorsába. Költőink műveiben közvetlenül vagy közvetett formában nyomon követhetők ezek az események. Lenyomataik, úgymint a bizonytalanság, kisebbségi érzés, a veszélyeztetettség és az áldozati pozíció hangoztatása érzékelhetők lelkületükben és költeményeikben. Másfelől viszont hangot kap részükről az az eltökélt szándék is, hogy a többségi nemzet felé igazolják autonóm létüket és azt, hogy lakhelyüket, melyen évszázadok óta élnek, jogosan használják. Ehhez a központi témához kapcsolódnak, illetve ebből ágaznak el azok a gondolatok, jelenségek, állásfoglalások és érzések, amelyek régióinkban végigkísérik a szlovákság sorsát. Ezek a történelmi és kultúrpolitikai körülmények geokulturális összefüggésekre utalnak és a költők ilyen jellegű személyes meghatározottságát mutatják. Példaként bemutatjuk Fuhl Imre fordításában Antal György egyik rövid versét (*Így van ez*), melyben nyomon követhető ez a fajta kisebbségi beágyazottság. A költő közvetett módon azokra a történelmi emlékezetben rögzült fájdalmakra és sérelmekre utal, melyek kisebbségi létéből fakadnak:

„A nappalok rövidek / hosszúak az éjszakák / és te csak virrasztasz / a múlt csiripel füledbe / elfog a köhögés / tép a lelkiismeret / rádszakad minden fájdalom / ami tiéd volt / elmúlt már / az idő maga veszi kezébe a rudat / morogsz, káromkods / bár inkább imádkozni kéne... / őszülnek a csillagok / és szűkül a láthatár.”

A lírai szubjektumban mélyen elrejtett, az elődök által közvetített vagy saját maga által megélt élmények és tapasztalatok mentén jellemző geokulturális jegyek törnek fel a lélek mélyéről. Ilyen pl. a múltba merülés, amit a jelenhez való viszony kiindu-

lópontjaként is értelmezhetünk. Ennek segítségével a lírai én demonstrálja, hogy önmagát a múlt részének tekinti, mivel minden hozzáköti, identitása minden elemét is figyelembe véve. A széteső magyarországi szlovákság helyzete miatt érzett lelkiismeret-furdalás és felelősségérzet, valamint a veszteségek számbavétele és felismerése (ami a tiéd volt / elmúlt már – őszülnek a csillagok / és szűkül a láthatár) bizonyíték a költő kisebbségi színezetű beágyazottságára, aki ebben a versében költőtársainak hasonló érzéseit is közvetíti.

A fentiekből következik, hogy interpretációs stratégiánkba érdemesnek találtuk beemelni a *Faragó Kornélia* által kidolgozott geokulturális vizsgálati módszert, melyről úgy véltük, hogy a magyarországi szlovák líra értelmezéséhez az egyik legrelevánsabb és leghatékonyabb értelmezési technika lehet. A kisebbségi irodalom geokulturális szemlélete szorosan összekapcsolódik a térbeliséggel. Mondhatjuk, hogy egymásra épülnek és kölcsönösen egészítik egymást, mivel az identitás és a multikulturalitás, a kulturális tér heterogén jellege, a saját és az idegen kultúra közötti kapcsolatok reflektálása egyaránt beletartozik a két vizsgálati módszer érdeklődési körébe.

A könyv szerkezetileg három egységre tagolódik: keretreszeit a Bevezető reflexiók (szlovák és magyar nyelvű), valamint az Összegzés alkotja, míg maga a fő rész öt fejezetből és több alfejezetből áll: I. Néhány gondolat a magyarországi szlovák költészetéről; II. A Pilis hegység mint inspirációs forrás Papucsek Gergely, (Gregor Papuček), Kormos Sándor (Alexander Kormoš) és Fuhl Imre (Imrich Fuhl) költészetében; III. A térbeliség poétikája (A térbeliség problémaköre; sajtáságos lokális „heterotópiák – más terek” a négy költő műveiben: Pilis hegység; pilisi, alföldi temető; hajó); IV. Az Alföld mint inspirációs forrás – a templom mint „más tér” Antal György (Juraj Antal Dolnozemský) költészetében; V. A nyelv és az identitás tematizálása.

Az új könyv szándékunk szerint hozzájárulhat a magyarországi szlovákok mentalitásának avatottabb, megbízhatóbb és mélyebb megismeréséhez. Ösztönözheti egyrészt az olvasói érdeklődést a magyarországi szlovák lírai művek iránt, másrészt maguknak a költőknek az aktivitását is. A könyvet főleg a szlovák szakos tanároknak, szakembereknek és szlovákista hallgatóknak ajánljuk, valamint mindazoknak, akik érdeklődnek e téma iránt.

Kormos Sándor egy író-olvasó találkozáson így jellemezte a költeményben szereplő – egykor a valóságban is létező, mára már legendává nemesült –, pilisi völgy fölött élő jegenyefát:

„A jegenye a mészégető kemencék mellett állt. A törzse olyan vastag volt, hogy két tagbaszakadt férfi sem tudta volna körül ölelni.”

Minden bizonnyal egy mitikus fáról lehet szó, hiszen a magányosan álló karcsú, magasba nyúló jegenyére nem a természetes körméret, hanem a magasság a jellemző. Mint a táj meghatározó természeti eleme,

Alexander Kormoš – Kormos Sándor emlékére (1941-2020)

A költő megzenésített, kultikus verse a kivágott jegenyéről

Alexander Kormoš: Topoľ

V prekrásnom pilíšskom údolí
vyrástol bujarý topoľ
Z vápenných pecí sa kúdolí
na listy sadá mu popol.

Raz ho však vyfali,
vykvitla žeravá ruža;
získali chlebiček spanelý:
bielunké vápno jak duša.

V húštinách čistili dúbravy
pálili krpaté chrastie
všetko čo zbytočne rastie.

Ale ten topoľ keď rúbali
Prajúc si väčší kus chleba,
stratili modrosti z neba.

uralkodó tájékozódási pontként olvadt egybe a fenséges pilisi környezettel. A mészégetők nap mint nap elhaladtak mellette, húsöltek alatta, gyönyörködtek szépségében, mígnem egyszer csak váratlanul kivágták. Üresen tátongó helye pusztulása mementójaként égett bele a helyiek tudatába. Az 1950-es évekre tehető balladikus történetet testközelből magtapasztaló, mészégető családból származó fiú évtizedek múltán tér vissza a felkavaró élményhez. A költeményben, mely az 1981-ben kiadott Polyfónia című, első önálló kötetében jelent meg, valós indokkal magyarázza az apák tettét azal a szándékkal, hogy legalább részben felmentse őket bűnük terhe alól.

A jegenye a pilisi mészégetők életét jelképezi. A kemencékből kiáramló pernye és szürke porfelhő éppúgy megtelepedett levelein, mint a mészégetők haján és ruházatán. Velük együtt élte hasonló sorsát. Egymásra voltak utalva, mégis kivágták. Kényszerből, fűtőanyagként használták fel a megélhetést biztosító mészégető kemencékbe. Olvasatunkban az utolsó versszak olyan, mintha egy élő személy halálát jelenítené meg. Véleményünk szerint ennek a történetnek a szereplői a fa ellen végrehajtott szimbolikus árulás miatt lelkiismeret-furdalást érezhettek, ugyanakkor büntudat is emészthette őket. Történetük a ballada műfajára emlékeztet, ahol a hős bűnbeesését törvényszerűen büntetés követi. A mészégetők esetében az ég kékjének színvesztése (elvesztése) tekinthető büntetésnek, ami azt jelentheti, hogy a jegenyét kivágó, mélyen vallásos férfiak elveszthették az életük fölötti isteni gondviselést. A költői képek értelmezése azonban az értelmezői látószög függvényében sokféle lehet. Birtokunkban van Kormos

Kormos Sándor: Jegenye

Gyönyörű pilisi völgy fölött
hatalmas jegenye termett,
mésztermő kemence füstölög,
belepi korom és pernye.

Egyszer a jegenyét kivágták,
tűzéből lángrózsa lobbant,
mészfehér lélekkel kívánták:
éljenek naponta jobban.

Ápolván tölgyerdők életét
vágják a csökevény aljat,
mindent, mi fölösen sarjadt.

mindent, mi fölösen sarjadt.
lenne több kenyerek végre,
megfakult égük kékje.

(Fuhl Imre fordítása)

Sándor önreflexiója a versről, melyből néhány gondolatot idézünk.

„A kék szín a versben a szlovákság szimbóluma, mint a szlovák nemzeti zászló egyik színe, mely megkülönbözteti a magyar zászlótól. Itt rejlik a költői vallomás másik jelentése is: az ég kékje elvesztésének egyik oka az életszükségletek biztosítása, a nagyobb karéj kenyér iránti vágy. A második versszakban el vannak rejtve a magyar trikolor színei is: (tűzrózsa) égő rózsaláng; olyan fehér mész, mint a lélek; a jegenye (elképzelte zöld színe), melyekből a piros és a zöld szín a magyar zászló színei. A piros és a fehér közös a két nemzeti zászlóban.”

A költő a színszimbolikát alkalmazta, melyben felismerhető a közös történelmi múlton nyugvó, két nemzethez, a szlovákhhoz és a magyarhoz fűződő kiegyensúlyozott viszonya. Ezt az összetartozást a két közös szín, a piros és a fehér, míg a különbségeket a kék szín jelképezi.

A jegenyefa története azonban magával a költemény megszületésével nem záródik le. Az évtizedekkel később, 2009-től évente megrendezett, a Közös ösvényen nevet viselő, a Pilis-tetőre szervezett, a hazai és anyaországi szlovákság közötti kapcsolatot elmélyítő kulturális gyalogtúra lehetőséget nyújt az elődökre való emlékezésre is. Az új hagyományként értelmezhető rendezvény alkalmat kínál arra, hogy az elődök leszármazottai felélesszék a kivágott jegenye emlékét és jóvátegyék őseik hibáját. Ez a törekvés a jegenye sorsáról szóló vers közös eléneklésével és ünnepélyes faültetéssel válik a nemzedékek közötti megbékélés jelképévé.

Maruzsné Sebó Katalin

Tanulmánykötet a magyarországi németek elmúlt száz évéről

Tóth Ágnes és Eiler Ferenc kisebbségkutató szerkesztésében megjelent egy, a magyarországi németek történelmének elmúlt száz évét tárgyaló kiadvány*, ami eddig kevésbé kutatott nézőpontból, a helyi szintre, a hétköznapok világára összpontosítva tekinti át az adott időszakot. A szerkesztők a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete, valamint a Pécsi Tudományegyetem Német Alapítványi Tanszéke által szervezett, 2018. október 8-án megtartott konferencia előadásainak bővített, tanulmánnyá formált szövegeit gyűjtötték össze. A témakörök kiválasztásánál meghatározó volt, hogy az írások együttesen fedjék le a vizsgált száz esztendőnek a nemzetiségi lét szempontjából kiemelt jelentőségű kérdéseit. A tanulmányok rövid ismertetőivel az érdeklődés és az elmélyült olvasási kedv felkeltését kívánjuk szolgálni.

Eiler Ferenc:

Magyarország nemzetiségpolitikája (1918–1989)

A tanulmány felvázolja a magyar kormányzatok nemzetiségpolitikai törekvéseit és gyakorlatát az 1980-tól 1989-ig terjedő időszakban. Az elemzés az állami politikára helyezi a hangsúlyt, de nem hagyja figyelmen kívül az anyaországok s a Magyarországon működő kisebbségi szervezetek állami politikára gyakorolt hatását sem. A vizsgálat kiindulópontja a magyar nemzet fogalma tartalmi változásának és az első világháborús veszteség társadalomra gyakorolt hatásának elemzése. A tanulmány az 1945 előtti és utáni időszakot külön-külön tárgyalja. Mindkét időszakban számba veszi a nemzetiségpolitika formálóját s az azok rendelkezésére álló eszközöket, majd pedig a nemzetiségpolitika hangsúlyos témáit és a kisebbségi társadalmakra gyakorolt hatásait is.

Marchut Réka:

A helyi közigazgatás viszonya a német kisebbségi törekvésekhez (1920–1940)

A két világháború közötti magyarországi kisebbségi jogalkotás gyakorlatba való átültetése több akadályozó tényező miatt nem valósult meg. E tényezők közül a tanulmány a helyi közigazgatás szerepét vizsgálja olyan Budapest környéki települések példáin keresztül, amelyekben jelentős számú német kisebbség élt. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy a magyarországi németek történetének sorsfordulói milyen válaszokat adott a helyi közigazgatás, s hogy időszokról időszakra érzékelhető-e egyáltalán valamilyen változás a német kisebbségi törekvésekhez való viszonyulásban.

A helyi példákon keresztül azt látjuk, hogy a magyarországi németiség történetében fellelhető cezű-

rák a korszak nagy részében nem jártak együtt a helyi közigazgatás viszonyulásának megváltozásával, amelynek képviselői csupán 1939-1940-ben kezdtek differenciálni, de akkor az már késő volt.

Grósz András:

Keresztutakon

Adalékok a katolikus egyház és a magyarországi németiség két világháború közötti kapcsolatához

A trianoni Magyarországon élő németek döntő része római katolikus vallású volt, így a klérus és a hazai németiség között szükségszerűen alakultak ki érintkezési területek. Elsősorban az önszerveződéssel és az anyanyelvhasználattal kapcsolatosak, amelyek kezelése Trianon után – a nemzetiségi kérdés előtérbe kerülésével – gyakori vitákat eredményezett. A nyelvi és kulturális jogokat felkaroló magyarországi német mozgalom törekvéseit az egyház általában bizalmatlanul szemlélte, ugyanakkor sok esetben – így például a szertartási anyanyelvhasználat ügyében – figyelembe vette a nemzetiségi szempontokat is. Az országos és helyi nemzetiségi konfliktusok megoldását nemcsak a kül- és belpolitikai körülmények, hanem az egyházmegyét vezető püspökök és az egyházközségek élén álló plébánosok hozzáállása is befolyásolta.

Somlai Péter Ferenc:

Az anyanyelvi oktatás kérdése

Tendenciák és nézőpontok a főváros környéki német településeken (1919–1945)

A tanulmány a két világháború közötti kisebbségi iskolaügy, azon belül elsősorban a népiskolai oktatás helyzetét vizsgálja a főváros környéki német településeken. Röviden bemutatja a legfőbb döntéshozók, azaz az állami kisebbségpolitika irányítóinak mo-

* Eiler Ferenc, Tóth Ágnes (szerk.): **A magyarországi németek elmúlt 100 éve: Nemzetiségpolitika és helyi közösségek.** Budapest: Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum Kiadó (2020). A kötet kedvezményesen megvásárolható az Argumentum Kiadó webáruházában.

tivációit, mindvégig szem előtt tartva a nemzetközi kontextust. A legnagyobb teret a regionális és helyi hatóságok, illetve az iskolafenntartók működésének szenteli. Mivel a korszakban a Budapest környéki német kisebbségi iskolák mintegy fele egyházi oktatási intézmény volt, részletesen foglalkozik az egyházi vezetés és az alsópapság álláspontjával is. Természetesen nem kerüli meg a magyarországi német mozgalom különböző irányzatainak vizsgálatát sem. Helyi példákon keresztül azt is bemutatja, hogy a kormányzat által hozott kisebbségpolitikai döntések hogyan valósultak meg a gyakorlatban, így az egyes oktatási intézmények és az ott dolgozó pedagógusok szintjét is megjeleníti. Végül, de nem utolsósorban kísérletet tesz az érintett kisebbségi lakosság, elsősorban az iskoláskorú gyermekeket nevelő szülők szándékainak, álláspontjának rekonstruálására.

Spannenberger Norbert:

A magyarországi németek politikai mobilizációja (1920–1945)

A nemzetiségi kérdés Magyarországon a dualizmus óta eredendően politikai kérdésnek számított. A trianoni békeszerződés után a Bethlen-kormány által engedélyezett Magyarországi Német Népművelődési Egyesületnek bár kezdettől fogva politikai céljai is voltak, azt azonban csak a „kulturális egyesület” keretein belül fogalmazhatta meg. A szervezet tevékenysége a kormány szándéka szerint is csak kulturális, nyelvi kérdésekre fókuszálhatott, s emellett elvárták tőle, hogy a választások alkalmával a mindenkor kormányzó pártot támogassa. A Volksbund működését 1938-ban gyakorlatilag hasonló koordináták mentén engedélyezték. A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen módon tudták ezek a szervezetek a németeket helyi szinten mobilizálni, hiszen a regionális és helyi politikai elit mindvégig leküzdendő ellenséget látott bennük. Milyen (politikai) jelszavakkal és szervezési módszerekkel mozgósították a német szervezetek elitjei? Milyen, a magyar politikai elit által szabott határokat léptek át, s ezzel miként hatottak a német kisebbség tagjaira?

Vitári Zsolt:

Generációs szocializáció és/vagy etnikai mobilizáció

Magyarországi német fiatalok a Volksbundban és a Német Ifjúság előkészítése

A mai napig kényes témának minősül a magyarországi németek két világháború közötti története, amelyben meghatározó szerepet játszott a jobban ismert, ámbar máig démonizált Volksbund és annak szinte ismeretlen ifjúsági szervezete, a Német Ifjúság. Miközben a kutatás az utóbbi harminc évben számos új eredménnyel állt elő, még mindig adós maradt e szervezetek „belső” történetével, vagyis

azzal, hogy miként működtek a mindennapok világában, s tagjaik milyen tevékenységet folytattak. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy a Volksbund „belső történetének” egy meglehetősen fontos szeletét, a fiatalok szerepét és megszervezését járja körbe az ifjúsági szervezet megalapításig. A hazai német ifjúság mobilizálását, politizálódását, uniformizálódását állítja középpontba. Ezek kétségkívül feltűnő jelenséget képeztek az addig apolitikus, mozgalmakra nem fogékony, gazdaságcentrikus német közösségekben.

Márkus Beáta:

A „német származás” értelmezései a magyarországi németek „malenkij robot”-ra hurcolása helyi végrehajtása során (1944–1945)

A Magyarországot megszálló Vörös Hadsereg 1944. december közepétől 1945. január végéig német származásuk miatt több mint harmincezer főt – nőket és férfiakat – deportált sokéves ún. jóvátételi munkára a Szovjetunióba. A tanulmány ezt az eseményt elemzi elsősorban lokális levéltári források, a korabeli magyar közigazgatás iratanyaga alapján. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy egy alapvetően egységesen kiadott szovjet rendelet végrehajtásában miért lehettek nagy különbségek az ország egyes érintett régióiban. A felmerülő tényezők közül a tanulmány a szovjet rendelet „német származásra” vonatkozó kitételét, illetve annak értelmezési lehetőségeit hasonlítja össze. Az eddig javarészt feltáratlan forrásanyag új ismeretekkel és nézőpontokkal szolgál, emellett betekintést enged abba is, hogy mekkora és milyen volt a deportálásban közreműködő személyek mozgásteret 1944 és 1945 fordulóján.

Bednárík János:

Tempora mutantur...

A svábok kitelepítése és a katolikus alsópapság – Buda környéki példák

A tanulmány a német többségű római katolikus települések kapcsán járja körül a kérdést, hogy milyen attitűdök jellemezték az adott községek plébánosait a kitelepítések idején, és milyen lehetőségeik voltak az események befolyásolására. Az általános áttekintés után a szerző két plébános alakját állítja egymás mellé. Folláth Ádám és Hufnagel Ferenc alapvető adottságaikban hasonlítanak egymáshoz: egy-egy Buda környéki sváb település – Zsámbék és Solymár – plébánosai, egyben kerületi esperesek és mindketten német származásúak. Személyes hozzáállásukat és a ki- és betelepítések idején, 1946-ban követett stratégiájukat vizsgálva ugyanakkor két ellentétes történet bontakozik ki az olvasó előtt. A tanulmánnyal a szerző arra kíván rámutatni, hogy az alsó szintű egyházi élet forrásainak vizsgálata

új színekkel árnyalhatja a magyarországi németiség XX. századi sorsfordító éveivel kapcsolatos tudományos és közéleti diskurzusokat.

Tóth Ágnes:

Emberek – sorsok – hivatalok – eljárási módok

A magyarországi németek családgyejesítésének és/vagy visszahonosításának lehetőségei (1948–1953)

A kitelepítés és a háborús események következtében 1948 végén a magyarországi német közösség tagjainak jogi helyzete rendkívül eltérő volt: a teljes jogfosztottságtól a diszkriminált állampolgársági létig terjedt. A Németország különböző megszállási övezetébe telepítettek viszont az új hazába való beilleszkedés nehézségeivel és bizonytalanságaival küzdöttek.

A magyar kormány 1949 ősze és 1950 tavasza között részben politikai megfontolások, részben a gazdasági kényszerek hatására fokozatosan megteremtette a német nemzetiségűek alapvető jogegyenlőségét, de a hatalom a kollektív bűnösség stigmáját látens módon továbbra is alkalmazta velük szemben. A szétszakított magyarországi német nemzetiségű családok ismételt együttélésének rendezése az egyik legfontosabb eleme volt e szétzilált közösség mind magyarországi, mind németországi integrációjának. A tanulmány a magyarországi németek családgyejesítése kapcsán a két német állammal folytatott hosszadalmas és meddő, sok esetben süketek párbeszédére emlékeztető tárgyalások egész sorozatát mutatja be, s arra is rámutat, hogy az érintett felek a kérdés kapcsán nem elvszerű álláspontot, hanem napi politikai érdekeket, presztízsszempon-tokat követtek.

Slachta Krisztina:

A magyarországi és a kitelepített németek kapcsolatai és állambiztonsági ellenőrzésük az 1960-as években

A kitelepítés következtében szétszakított családok, rokonok, helyi közösségek kapcsolattartása a hidegháború idején nagy nehézségekbe ütközött. A rokonlátogatások, illetve a rokonlátogatók is a magyar állambiztonság célkeresztjébe kerültek.

A tanulmány a magyarországi németek elleni állam(biztonság)i intézkedés-sorozat céljait, gyakorlati megvalósítását dolgozza fel, amit alapvetően meghatározott az 1944-től összegyűjtött iratokban formálódó, illetve azokat meghatározó ellenségkép. Az 1960-as években az egyre nyitottabb utazási lehetőségek révén a kitelepített magyarországi németek már rokonlátogatóként vagy turistaként érkeztek az országba, ahol a nyugati fogyasztói társadalom értékrendjét és tárgyi kultúráját közvetítették a szocialista vidéki Magyarország felé. Az állambiztonság számára ezek a nyugati állampolgárok a kémtevé-

kenységgel gyanúsítható, ún. „külső ellenségek” körébe tartoztak. A kémtevékenység gyanúja mellett a beutazó nyugati turisták létszámnövekedése legfőbb veszélyének a nyugati „diverzió terjedését, a fellazító politikát” tekintették, ami alapvetően a nyugati életstílus csábításaként jelent meg a rokonlátogatók esetében is.

Dobos Balázs:

Német nemzetiségi önkormányzatiság Magyarországon

(1994–2014)

A tanulmány a magyarországi németiség rendszer-váltás utáni, és különösen a létrejövő kisebbségi önkormányzati rendszer keretei között kibontakozó aktivitását vizsgálja, elsősorban a lokális, települési és fővárosi kerületi szinten, 1994 és 2014 között. A történeti és az intézményi háttér felvázolását követően, elsőként arra keresi a választ, hogy az önkormányzati rendszer mennyiben képes elérni és lefedni a magukat németnek vallókat, valamint mennyiben ösztönzi őket a választási regisztráció-ra és részvételre. A helyi szintű aktivitás kapcsán kitér a testületek és a képviselők újraválasztására, valamint az esetleges választási verseny kérdésre is. Az elemzés részeként vizsgálta azt is, hogy a német nemzetiség miként reagált a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatban felmerült hiányosságokra, problémákra és kihívásokra, az intézményi környezet változásaira, a kisebbségi törvény és a választójogi szabályok többszöri módosításaira, amelyet a 2000-es évek közepétől kezdve választott testületein keresztül ő maga is igyekezett befolyásolni.

Milosevits Péter

Lerjano, perjano

Ez az első karácsony édesapám nélkül. Szenteste van, nekem kell bevinnem a betlehemi jászlat jelképező szalmát. Gyerekkoromban az egész konyhát felszórtuk. Most egy maréknyit viszek.

Hezitálok, hogy elsüssem-e a régi kalázi poént:

- Jó estét kívánok.
- Jó estét. Mi jót hozol?
- Nem látod? Szalmát.

Kacagás, kuncogás, végül valaki bemondja a helyes választ:

– Egészséget és boldogságot.

Nem tudom, illik-e a gyászév karácsonyán felidézni ezt a klasszikus tréfát. Jó megoldás nincs, nevetni nem fogunk, ha viszont kihagyom az anekdotát, édesanyám rám süti, hogy megszegem a tradíció kontinuitását. (Jó, ő nem azt mondaná, hogy „a tradíció kontinuitását”, hanem „minden odalesz, ha én meghalok”).

Kanalazzuk a halászlét, s dicsérjük a pontyot. Vagyis engemet. Mert nem könnyű jó halat venni; régebben a nagyfater dolga volt, aztán apámé lett, most én rohángáltam a piacokon. (Ugyanis anyám szerint csakis tükörponty jöhet szóba.)

– Lesz halászlénk újévig – jósolja.

Halbeszerző elődeimtől tudom, hogy jó halászlét csak drabális halból lehet főzni, ezért egy bálnát választottam a pontyok közül. Anyám persze a család megfogytakozott létszámára céloz.

– Majd megkocsonyásodik – utalok vigasztalóan a nagyapámra, aki rajongott a halkocsonyáért.

Jön a mézzel locsolt diós tészta, aztán családunk első zongoristája felemlíti, hogy a nagyapja (az én apám) szentestén, improvizált rítusként, mindig evett befőttet.

– Engem is tömött vele.

– Milyet akartok? – szól vissza anyám már a spájzból. – Ószibarackot vagy meggyet?

– „A meggyfán meggy termett...” – dúdolom a régi kalázi dalt.

A fiam folytatja:

– „Lerjano, perjano.”

Anyám csodálkozva néz az unokájára:

– Te is tudod ezt?

– Én is kalázi zenész vagyok.

Fiammal felváltva fújjuk a nóta végét:

– „Vajon hány meggy termett?”

– „Hét meg öt és kilenc.”

– Tovább?

– Nincs tovább. Ennyi az egész.

– Majdnem haiku.

– Üzenetnek hangzik.

– Vagy jóslat.

– Esetleg varázsige.

– Mindenható bűvös szó.

A „Lerjano, perjano” jelentésének megfejtéséhez nincsen kulcsunk, viszont a számokról családunk első zongoristája elmondja, hogy a zenei ötös hangzatban egyszerre szól az alaphang, a terc, a kvint, a szeptim és a nóna, vagyis öt hang egyszerre: az első, a harmadik, az ötödik, a hetedik és a kilencedik hang.

– Ebben az értelmezésben a „hét meg öt és kilenc” zenei jelentéssel rendelkezik, ami teljesen logikus egy zenészfaluban.

– Jó! – vágom rá automatikusan, aztán továbbszövöm a gondolatmenetet. – Egy törökkori adóívből tudjuk, hogy Kalázt kilenc család alapította: *Milosevics, Mirkovics, Jurkovics, Adasevics, Radonics, Jankovics, Sztanics, Gyukics, Zsivkovics*. Szerintem hét zenész, plusz az énekesnő és egy kocsmáros. A dalbeli „hét” talán a falut alapító tamburazenekar létszámát definiálja, míg a „kilenc” az őslakosok bruttó lélekszáma. Az „öt” pedig a zenei ötös hangzatot jelenti.

Váratlanul, a szenteste meghittségét sértő módon, megcsörren a telefon. Anyám tartózkodó udvariasággal felelget valakinek:

– Jó estét... Nem emlékszem. Talán a sufniban... Megnézem. Ha nem rágták szét az egerek. Minden jót.

– Ki volt az?

– A betlehemesek. Kéne nekik a régi bekecs, amiben pásztort játszottál. Kérik a csillagot is. Fityiszt az orrukra.

– A csillagot?

Mindnyájan emlékszünk rá, hogy az ősz hajú számtantanár milyen gondossággal szerkesztette unokája karácsonyi fellépésére a betlehemi csillagot. Körző, vonalzó, olló, kartonlap és ezüstpapír.

– Soha még betlehemesek nem mászkáltak olyan precíz csillaggal, mint mi – hetvenedik családunk első zongoristája. – Igazi pentagramma volt. Ötágú csillag. Tehát az öt...

Csend.

Fiam a tányérba bámul, úgy mondja:

– Itt van a kulcs.

– A tányérban?

- A csillagban.
- Megmondtam, hogy fityiszt az orrukra. A csillagot nem adom.
- Oda kell adni. A csillagnak járnia kell.
- El fogják hagyni a taknyosok.
- Nem lehet elhagyni. A csillagot őrzi a dal: „hét meg öt és kilenc”. A hét tamburást és az énekesnőt meg a kocsmárost, vagyis a falualapító kilenc családot egy ötágú csillag vezette Kalázra.
- Tehát a számsor nem az ötös hangzat jelképe?
- Mért ne lenne az? A tamburások az énekesnővel és a kocsmárossal követték a csillagot, s közben ötös hangzatban muzsikáltak.
- Rendben. De még mindig ott a rejtély, hogy mit jelent a „Lerjano, perjano”.
- Megmondtuk, hogy mindenható varázsigé.
- És mit jelenthet?
- Nyilván mindent, hogyha mindenható.

*

Remélem, jó nyomon járok, s a régi dallal nem égetem le magamat, mint saját verseimmel. Ugyanis néha elszalad velem a ló, és verset írok. Kizárólag kézzel! Minden mást számítógépen, de verset csakis kézzel, tollal, papírra.

Így érdekes költemények is születnek. Például éjszaka, sötétben, az ágy mellé helyezett noteszban. Vagy zötyögő villamoson. Utólag néha azt sem tudom eldönteni, milyen nyelven remekeltem. Olykor a cirill vagy latin betűs alternatíva sem eldönthető. (Leginkább az ékírás jöhetne szóba, azt azonban akkor sem tudnám elolvasni, ha el tudnám olvasni.)

Most egy dalszöveg ritmusának ellenőrzéséhez kérem a fiam segítségét. Családunk első zongoristája figyelmesen böngészi a gyűrt cetlit:

- Ez cirill vagy latin betű?
- Nem mindegy? Te csak énekelj.
- „Májás abonya...”

Boldogan írnám azt, hogy a „Májás abonya” egy misztikus varázsigé valamilyen titkos nyelven. Mint a „Lerjano, perjano”.

Ám jól tudom, hogy a „Május alkonya” című dalszövegem refrénjéről van szó.

Ebből persze nem következik az, hogy a „Májás abonya” nem jelent semmit. Nyilván jelent valamit, csak nem tudni, mit.

(Részlet a szerző „Kaláz parazsa” című, megjelenés előtt álló regényéből.)

Varga Ilona

Joka II.

(részletek)

A megülés

Janó gondolataiba mélyedve lépegetett, s egyre az a megaláztatás járt az eszébe, amit nem sokkal korábban kellett elszenvednie. Az a gyalázat égette belül, ahogyan a bíró bánt vele.

– Azt se tudta, hogy ki vagyok, mégis azonnal pocskondiázott. Nem ismert és mégis gyalázott. Túcámat is szájára vette... Mert ő a bíró? Azt hiszi, hogy bármit mondhat, bárhogy bánthat, mert felettem áll. „Nem látod, hogy cigány?” – förmedt az írakra is. Őt is lekisebbíti, pedig nem is miközülünk való... Mivel érdemeltük ki ezt a sorsot? – nézett fel az égre.

Újra a falu utcáit járta faáruival, ám hiába akart szóba elegyedni más járókelőkkel, nem adódott erre lehetősége. Az első szembejövő ember – bár még jócskán messze volt – áttért előle a túloldalra. Így járt másod-, majd harmadízben is. Egy kerítés túloldalán, amikor odaért, egy sikkantást hallott. Egy ijedt anyuka, arccal maga felé fordította kisfiát, és átölelte.

– Rá ne nézz, mert eltörik a lábad! – hallatszott a figyelmeztetés.

Ezt még nem hallottam – merengett Janó. A „ha nem teszed ezt vagy azt, elvisz a cigány” és a „ha ilyen rossz vagy, odaadlak a cigánynak” – ezek a gyerekefedések már többször is felvérezték a lelkét. Ezek szerint – most ismét ilyen vidékre értem, itt is ilyenekkel ijesztgetik a gyerekeket. Hát ezért menekülnek előlem, ha meglátnak – jött rá Janó az igazságra. Szörnyen elkecseregett.

– Sem a földön, sem az égben nincs igazság a cigánynak! – sóhajtott nagyot.

Éppen csak, hogy kisóhajtotta, Mamó szavai jutottak eszébe: üld meg az utat! Morfondírozott, hogy mit jelenthet, mert nyilván jelent valamit, különben nem adták volna tovább a cigányok nemzedékről nemzedékre. Meg aztán azt is mondta Mamó, hogy akinek ezt a tanácsot adták, valahogy mindnek jobbra fordult hamarost a sorsa.

Míg ezen gondolkodott, megenyhült a dühe.

– Leülök az út közepére valahol – döntötte el.

Úgy is tett, de amikor egy szekér közeledett feléje, belátta, hogy ez bolond ötlet. Felállt és tovább ment, amíg egy keresztúthoz ért. Ott, közvetlenül az

utak összefutása mellett talált egy kis dombocskát, amelyre két ölelkező törzsű fa lombja vetett árnyat. Most odaült, és örült a pompás lehetőségnek: három irányban is hosszan ellátott.

– Rá kell, jöjtek – gondolta magában –, miben lát-nak hiányt a falubeliek. Ami hiányzik, azt kell nekik kínálnom. Arra bizonyára megnyílik a tehetősek pénztárcája, de a szegények szíve is.

Egy ideig más egyebet se tapasztalt, mint azt, hogy hiába emeli meg tisztességtudón újra és újra kalapját a járókelők felé, azok nem fogadják, nem viszonzoz-zák a köszönését. Átnéztek rajta, vagy félrefordítot-ták a fejüket. A kíváncsibb gyerekeket, szüleik vagy testvéreik rángatták el a közeléből. Tisztes távolban azonban ketten-hárman összehajoltak, és egész bi-zonyos, hogy őt vették a szájukra, mivel hogy néha ujjal mutogattak rá és szemüket is felé forgatták.

Mindezekre egy idő óta már nem is ügyelt. Fel sem vette a gúnyolódást, pedig azok ott szemközt nagy nevetve a kalapemeléseit is utánozni kezdték. Ennek ellenére, továbbra is, szinte gépiesen kalapot emelt, ha valaki elment a közelében.

Feltűnt messze egy idős anyóka, talán Mamóval egykorú, aki két nagy kosarat is cipelt. Sűrűn le-le-tette. Ott siettek el mellette a süldő legények, de egy-nek sem jutott eszébe, hogy segítsen neki. Pedig leg-alább egy kis darabon könnyíthettek volna a terhein. Látott férfiakat kétszer, háromszor is elhaladni, oda s vissza az úton. Elfele súlyos zsákkal görnyesztve a válluk, vissza pedig szabadon. Ilyenkor cimbo-rákkal is találkoztak. Örömködtek egymás láttán, összeborultak, paroláztak, s beszédbe elegyedve mentek tovább. Legközelebb azonban megint csak egyedül görbedtek a teher alatt. Képtelenségnek tet-szett, de úgy tűnt, mintha egyáltalán nem ismernék sem a talicskát sem a kétkerekű gyalogtaligát. Min-dent kézben és vállon hordanak. Ezen felvidámod-ván nézdegélt tovább. Aztán megint elkomorult. Egy rozszant fekete gebécske húzott egy csaknem széteső, csikorgó szekeret. (Csoda, hogy a kopott tengelyein ide-oda dülöngélő kerekeit el nem hagy-ta valahol út közben.) Rajta egyetlen, kevés gonddal összeütött durva deszkaláda volt. Csak akkor jött rá, hogy micsoda terhet kísér a nagy nyikorgás, és mi is az láda, amikor a jármű mögött lépegető és zoko-gó, feketébe öltözött két asszonyt meglátta. Halottat visznek, s az ott fenn a koporsó! – döbbsent meg. Fel-állva, tisztességgel, kalaplevéve kísérté őket szem-mel, amíg elhaladtak mellette. Anya és lánya, előbb hálásan tekintettek felé, majd még erősebb zokogás-sal fordultak el tőle. Egy teremtett lélek sem volt, aki legalább egy időre beállt volna melléjük, osztozott volna gyászukban, velük együtt vonult volna.

– Arra van tehát a temető – véste emlékei közé –, legközelebb oda is el kell mennem. Apám azt mon-dta mindig, ha valahol sátrat vertünk, hogy a temetőt is nézzük meg. Az sok mindent elárul. Ahol nem becsülik meg a halottakat, ott az élők is veszélyben vannak. Meg kellett volna már néz-nem, csak azért

nem jutottam el addig, mert arrafelé még nem ka-nyarodtam.

Ahogy szemlélődött tovább, távolabb kóbor ku-tyákat látott kódorogni. Gyerekeket is észrevett, akik kavicsokkal hajigálták, botokkal kergették, csúz-likkal lövöldözték ezeket az ebeket. Némelyik fáj-dalmas nyüsztése, hozzá is elhallatszott. Az egyik üldözött kutya egyszerre csak őfelé vette az irányt. Egész közel jött hozzá, alaposan körbe szimatolta, majd mellételepedett. Kilátszottak a bordái, az egyik fülén friss seb éktelenkedett.

– Menj tovább, komám! – mondta Janó. – Ide ugyan nem jó helyre jöttél. Megtaláltad az egyetlen sze-mélyt, aki még egy korty vizet sem tud adni neked, nem hogy valami fogad-ra valót. Na, menj szépen, eredj innen! – kérlelgette tovább, de a kutya rá sem hederített arra, amit mondott, a lábához dörgölözött, nem tágitott mellőle. Sőt attól kezdve, hogy megsi-mogatta, még érdekesebb dolgot művelt. Ahányszor csak Janó köszönésre emelte kalapját, ökelme is vak-kantott egy hangosabbat.

– Na, komám, te legalább ismered az illetet, az itteniek sokat tanulhatnának tőled.

A háta mögül, az egyik ház felől, ahová nem látott el, énekszót hallott. A szöveget ugyan nem értette, de a dallamon érezte, hogy az illető hölgy épp vala-mi nagy bánatát dalolja ki.

– Látod-e, komám – magyarázta a kutyának – most már biztosan tudom: élnek itt szerencsére jó emberek is. Hogy honnan tudom? Onnan, hogy rossz emberek nem énekelnek egymagukban... A rosszak vagy sehogy, vagy csak falkában énekelnek. Többnyire, ha menetelnek valahová, vagy valaki el-len. Nekem elhiheted.

Békésen üldögéltek még egy ideig. Janó tett még néhány felfedezést, de csupa olyat, ami újabb fejcso-válásokra készítette. Látott például két szomszédot, akik a közös kerítésük mentén veszekedtek egy-mással. Nagyon járt a szájuk, látszott: kiabálnak. Sokszor egyszerre is. Még az ökleiket is rázták egy-másra. Aztán a kerítés innenső és onnansó oldalán is felsorakozott szép lassan mindkét férfi háza népe. Az asszonyok előbb csípőre tett kézzel sorolhatták sérelmeiket, majd olyan mozdulatokat tettek, mint-ha átkot szórának egymás fejére. Az sem zavarta őket, hogy már gyerekeik is ott toporognak köröt-tük. Nem léptek közbe akkor sem, amikor kavicsok-at hajigáltak innen oda, onnan emide. Talán még egy ablaktábla is betört.

Látott később két nőt beszélgetni egy másik utcá-ban. Azon, aki az utca felől beszélt, egy háti kendő-ben kisbaba mocorgott. Láthatóan kényelmetlenül érezte magát a kicsi, mert igencsak izgett-mozgott. Az anyja időnként hátranyúlt, igazított valamit a kendőn-babán, de el nem indult volna. Nagyobb ide-ig ő beszélt, néha meg felnevetett azon, amit hallott.

– Látod, komám, hogy nevetgél? – fordult a ku-tyához. – Csak pletykálkodik, és nem érdekli, hogy a babája szenved ott a hátibukiban.

Feltűnt egy házaspár is. Bizonyára piacon járhat-
tak. Az asszony egy-egy cekkert cipelt a kezében,
egy kosarat a karjára fűzve, és egy kisebb dobozt
a hóna alá szorítva kínlódott hazafelé. A férje üres
kézzel kísérte, pipafüstöt eregetve.

Egyszer csak, Janó háta mögül, a fák felől egy
előkelő öltözetű idősebb hölgy lépett elő. Nagyon
megréműlt, amikor hirtelen meglátta őt. Ciigááány!
– suttogta merev szemmel maga elé, majd gyorsan
keresztet vetett és sietve visszafordult. Ha hallotta
még Janót – márpedig bizonyára hallotta – tán még
futni is kezdett ijedtében. Janó ugyanis a kereszt-
vetést látván, nagyot rikoltva talpra szökött, s ug-
rándozni kezdett. „Megvan! Megvan!” – kiáltozta
többször is. Örömeiben még a kutyát is magához szo-
rította, az meg védekezéséül – jobb híján – arcon
nyalintotta.

Janó lesétált a magaslatról, és hosszas szemlé-
lésbe kezdett. Nem vette észre, hogy az átelleni sar-
kon kisebbfajta csődület támadt. Előbb csak egyetlen
idősebb férfi figyelte értetlenkedve, később megállt
egy középkorú. A végén már nyolcan-kilencen talál-
gatták, hogy milyen gyanús mesterségben ügyködik
az a cigány fickó.

– Vajon miért néz folyton le-föl-le? A lombot nézi
ilyen tüzetesen?

– Talán gyümölcsöt keres.

– De hisz azok nem is gyümölcsfák!

– Na és? Cigány. Nem tudhatja.

– Ugyan már! Azért annyira egyik cigány sem os-
toba! Jobban tudja mindannyiunknál. Azt is tudja,
melyik, mikor terem. Különben, hogyan lophatná le
mindig jó időben?

Így köszörülték a nyelvüket egy ideig, majd azt
kezdték találgatni, hogy miért lépked többször is
körbe-körbe.

– Mintha a lépteit számlálná.

– Gondolja, hogy egy ilyen képes lenne számolni?

– Mondom, hogy azt csinálja! Láthatja, hogy kavi-
csokat rak le, és újra lelépi.

Amikor Janó a tarisznyájából egy ceruzacsonkot
kapott elő és felírta, hogy el ne felejtse, amit mért,
mindazok, akik odaát szemmel tartották, szinte egy-
szerre hördültek fel.

– Úgy tesz, mintha írna – állapította meg egyikük.

– Ezzel is át akar minket verni – felelt egy másik.

– Hogy hiheti, hogy írni tud? Maga se tud, én se
tudok, hogy tudna akkor egy cigány? – így egy har-
madik.

– Jó van, visszavonom. Biztos csak térképet rajzol...

– Jaj, Istenem, akkor mégis egy holttest elásására
készül. Biztos, visszajön ide az éj leple alatt.

– Valami lopott kincs lehet ott a mélyben. Kirabol-
hatott régen valakit, ide rejthette, amit elszedett tőle,
most azt keresheti.

– Dehogy is! Halottat hoz ide! – vágta földhöz a
talpát az iménti megszólaló.

– Kincset vinne! – toppantott a másik.

– Maga csak ne toppangasson nekem! – kaptak
már-már hajba.

A kutya előbb morogni kezdett rájuk, majd úgy
döntött inkább hangosan megugatja őket. Egyre job-
ban belelovalta magát, Janó meg így csitítgatta:

– Hidd el, komám, nem ér ez ennyit. Hagyd őket
békén! Úgy tanulnak, ha kíváncsiskodnak... Hanem
nekünk most búcsút kell vennünk egymástól. Szer-
vusz, komám. Én most hazamegyek. Te csak maradj!
Tudom, nincs könnyű dolgod ebben a faluban, de
menj tovább te is! Másutt talán szívesebben látnak.

A kutyát azonban sehogyan sem tudta maradásra
bírní. Hiába gyözködte meg-megállva, hogy örül, ha
az otthoniakat el tudja látni, nincs egy fölösleges fal-
lat se a háznál. Azt ugyan belátta, hogy nyugodtab-
ban hagyná magukra őket, ha lenne, aki távollété-
ben is vigyázna rájuk, de az mégiscsak méltatlanság
lenne ezzel a szakadtfülvél, ha semmiért szolgálna.

Egy ponton azonban mégiscsak elkanyarodott
tőle a kutya. Messzire szaladt, majd visszaholt és
a farkát csóválta. Amikor Janó tovább ment volna,
elébe állt, megugatja és szinte kényszerítette a má-
sik irányba. Végre sikerült megértetnie, hogy hívja
valahová.

– Már csak a végére járok, hogy mit akar – gondol-
ta Janó magában, s ment, amerre vezette.

Letértek az útról, fák között haladtak, és egyszer
csak ott találták magukat annál a romos, lakatlan
háznál. Most hátulról érkeztek oda, fák között ha-
ladtak, ezért tűnt ismeretlennek az odaút.

– Köszönöm, komám – simogatta meg boldogan
csaholó barátját. – Láttam már ezt, de hiába akarod,
nem költözhetünk ide. Az igazat megvallva: nem
csak te, én is hiába akarom – tette hozzá keseregve.

A kutya azonban ügyet se vetett arra, amit mond,
egy villám ütötte fa tövéhez rohant, és elszánt ka-
parásba kezdett. A mancsai úgy jártak, mint a mo-
tolla, míg végül egy vastag cupákot ragadott ki a
földből. Azon sárosan odavitte, s szinte dicsekedve
megmutatta Janónak.

– Ez a csont tehát a kincsed? – mosolygott rá. – Kö-
szönöm, hogy megmutattad, én nem élek ilyesmivel,
ásd nyugodtan vissza. Így is adtál valamit. Egy jó öt-
lettel tettél gazdagabbá. – Mondom, hogy nem kell.
Maradjon a tiéd! Amíg újraásod, én el is megyek. Is-
ten legyen veled!

A kutya azonban a vastag csonttal fogai között,
nem hogy vissza nem tért a fa tövéhez, hanem egye-
nesen előrenyargalt. Ott várta Janót, pont azon a
helyen, ahonnan korábban elcsalogatta. Együtt in-
dultak tovább. A kutya alig néhányszor tette le a
csontot, ilyenkor kissé lemaradt, majd újra a fogai
közé kapta, s ott lépkedett tovább Janó oldalában.

Hiába hessegette édes szóval és keményebbel is.
Tuszkolta, megfordította a másik irányba. Kikapta
a cupákot a szájából és visszairányban messze hajítot-
ta. A kutya játéknak vélte. Lába elé hozta, s farkcsó-
válva várta az újrahajítást. Janó hamar megunt, s
végül beletörődött a megmásíthatatlanba.

– Buta vagy, komám! De hát, belátod majd magad
is. Te akartad, nem mondhatod, hogy nem szóltam
időben...

Koma otthonra lel

Mamó épp a gyerekeket tanítgatta. Ő odalent volt, azok meg fent csücsültek egy vastag faágon. Erősen meresztették a szemüket.

– Figyeljétek meg apátok mozgását! Valami azt súgja, hogy mindjárt kibukkan a fák közül. Amíg ideér, azt mondtátok, háromszor is látjátok majd a fák takarása nélkül. Az tehát, ahol ültök kiváló megfigyelő pont. Nézzétek majd meg, hogyan lép! Gyorsan jön-e vagy komótosan! Merre áll a feje-orra? Lógatja-e, előre szegzi-e, vagy a lombkoronát nézegeti? Húzogatja-e a vállát? Jár-e a szája, s ha jár: beszélhet-e inkább, vagy dalolhat? Tekinget-e, s ha igen, sűrűn tekint-e maga mögé? Meglapul-e időnként? Lehajol-e valamiért? Van-e valami a kezében? Követheti-e valaki? Megcsillan-e bármi rajta, nála vagy a nyomában? Figyeljétek mindenre nagyon! Ez is egy komoly cigány tudomány. Nekünk mindig, már messziről tudnunk kell, hogy aki közelít felénk jóindulattal vagy rossz szándékkal igyekszik-e hozzánk. Egyedül jön, vagy rejtekeznek mögötte. Tanácstalan, kétségbeesett vagy magabiztos? Tud-e rólunk, vagy csak véletlenül kódorog felénk? Esetleg menekül-e? Ártani készül vagy védelemre szorul? Van-e nála bármi, amit dugdos, vagy amivel kárt tehetne bennünk? Árulkodik az öltözete is. Bár azzal csak óvatosan, mert az csaphat be, ha ügyetlen vagy leginkább. A rejtett szándékot nem is egyszer fedik el. Ugyanakkor az is igaz, hogy az, amit – és ahogyan – viselnek magukon az emberek, megmutathatja, kik közé tartoznak. No meg azt is, hogy dúskálnak-e a pénzben, vagy elszegényedőben vannak-e (egykor jobb napokat éltek). Hogy, urizáló szegények-e, vagy csakugyan azok...

– Az őseitek is így fürkészték ki az érkezők titkát. Ahol lesátoroztunk, mindig volt egy lesfa. Sikerült is a legtöbb vész elől még jó időben kereket oldaniuk, egerutat nyerniük, vagy felkészülten várniuk a támadást. De más ügyekben is mindig tudni kell, hogy mire számíthatunk attól, aki jön. Még az ismerőst is másként kell fogadni, ha búval bélelt, ha betegség kínozza, ha beszszelt, vagy fenemód vidám. A járása, a lépései, minden mozdulata elárulja már hallótávolságon kívül is. Mondjátok el, hogy mit láttok, és én megmondom majd, hogy miként kell értelmezni!

– Már látjuk! – kiáltott nem sokkal később Flaré, és attól kezdve az öccsével minden újabb észrevételüket közölték.

– Előre néz!... Lehajol!... Visszafordul... Hátrafelé lépdél. Hessegető mozdulatokat tesz. Beszél valakikhez. Futni kezd felénk... Megáll. Lehajol. Csóválja a fejét... Legyint. Megint csóválja... Nagyokat lép. Most meg mintha kerülgetne valakit vagy imbolyna.

– Bolondokat beszéltek – mondta Mamó. – Ne csapjatok be!

– De Mamó! – kiáltott fel izgatottan Flaré – Valaki követi apát... méghozzá kúszva.

– Igen, igen! Én is látom – erősítette meg Mirkó – ide-oda mozognak a tarackszálak mögötte, és csakis arra, amerre ő járt, az ő nyomában. Apa is nyugtalan, talán ő is hall valamit, azért tekinget annyiszor vissza.

Mamó rosszat sejtett. Mondta is:

– Rosszat sejtetek, gyertek le a fáról! Ha csak a fele igaz annak, amit mondtatok, jobb, ha futásra készen fogadjátok, ami, aki jön.

Nyicát is előkiáltotta. Röviden elmondta mi történt. Nyica bólintott, hogy érti. Berohant a kunyhóba, s egy nagyobb batyuval szaladt vissza. Jobbról-balról magához ölelte a két gyereket.

Flaré figyelmeztette öccsét, ha üldöznék őket, lehet, hogy ketté kell majd válnunk.

– Én Nyicával futok, ha így lenne. Ha te is, mi is leráztuk őket, a Tíca-tisztáson találkozunk. Apa fája alatt.

Határtalan volt az öröm, amikor kiderült, hogy egy kutya a váratlan, a magas gáztól mindaddig láthatatlan vendég.

– No, komám, megérkeztünk – fejezett be Janó egy iménti társalgást. – Ők itt a családom, ő meg itt... alighanem egy új családtagunk.

– Ez mindent megmagyaráz! – nyugodott meg Mamó, s elbeszélte Janónak, hogy mi oka volt a nagy összekapaszkodásnak. A gyerekeket is megdicsérte, mert ezek szerint valamennyi megfigyelésük helytálló volt.

Koma – merthogy Janó így szólította, s azontúl a többiek is így nevezték – illendően megnyalintott mindenkit. Először Mamót, a legidősebbet.

– Látjátok, milyen illemtudó? – figyelmeztette a gyerekeket Janó, de Koma rögvest rácáfolni látszott a dicséretre, mivel Mamótól egyből a gyerekekhez szaladt.

Úgy járt a farka örömeiben ide-oda, hogy azt szemmel követni szinte képtelenség volt. Játékosan évődött velük. Előre-hátra ugrándozott, kikövetelve az ismétlődő simogatásokat. Nyicához csak ezután futott, akkor viszont megint csodálkozásra készített mindenkit. Felugrott és két mellső mancsát a lány combjaira tette. Nyica közel hajolt hozzá, mire Koma megnyújtva a nyakát szinte az arcába nyomta a maga orrát. Olyan közel került a szemük, hogy Koma is bandzsítani kezdett. Hosszú percekig néztek így némán, rezzenéstelen tekintettel és mozdulatlanul egymásra.

– Olvasnak egymás tekintetéből! – suttopta Mamó elképedve. – Szinte megszólal ez a kutya.

Volt ebben valami megrendítő. Úgy ért véget a dolog, hogy Koma egyszerre nyalni kezdte Nyicát. Nyalta az arcát jobbról, balról, alulról, felülről, átlósan és mindenféle irányból. Egy merő nyálcsatak lett a lány arca. Még a szemébe is bőven került (később nem győzte kidörzsölni). Ő azonban, mit sem törődve ezzel, úgy ölelte a kutyát, mint fuldokló szokott bármit, ami keze közé kerül. Koma egész este, bármerre ment, ő mellette lépdelt. Amikor lefeküdtek, első szóra megértette, hogy nem mehet be a kuny-

hóba. Odaoldalgot Janóhoz, aki kinn maradt még egy kicsit Mamóval, hogy a holdvilágos és enyhe éjszakát kihasználja. Nem akart reggelig várni azzal, hogy részletesen beszámoljon mindarról, ami Bötönyén történt vele. Elmesélt mindent, amit ott látott, amit megfigyelt. Amikor kutya került szóba, Koma hegyezni kezdte a fülét.

– Nézd, milyen okos, tudja, hogy róla beszélsz – mondta Mamó, s magához húzta az állatot. Hátranyúlt az egyik odakészített tégelyéhez, és egy gyógykencéjével óvatosan bekenegette a sebet. Koma békésen hagyta, pedig összehúzott szeme és egy-egy halk felnyikkanása elárulta: nagyon fáj neki, amikor hozzáért. Mamót egészen meghatotta ez a bátorság, ezért egy lágy pusztit nyomott a kobakjára.

– Fúj, de büdös a bundád! – jelentette ki. – Holnap majd szólok a szerelmednek, hogy fürdessen meg alaposan – fenyegette meg vidáman, de azért folyamatosan simogatta azt a büdös bundát. – Hős vagy – súgta az ép fülébe.

Janó folytatta a történetet, s miután a végére ért így szólt:

– Rájöttem, hogy miben szenvednek hiányt.

– A szeretetben – jelentette ki Mamó azonnal, amin Janó fölöttébb meghökkent.

– Csakugyan! Teljesen igazad van. Ezért is szeretlek annyira. Tisztábban látod a történeteket, mint aki megéli... Bennem a sok megfigyelés ezek szerint nem ülepedett le a lényegéig... Ennekem, amikor keresztet vetett rám az az asszony másvalami jutott az eszembe. A kompániánkkal sokféle vetődünk, sokat láttunk, te persze még nálamnál is többet. Emlékszel, hogy az olyan nagy keresztutak mellé, ahova én is leültem, nagyon sok helyen feszületet láttunk? Hogyne emlékeznél? Bötönyén viszont nem állított senki. Azt találtam ki, hogy viszek oda két megfelelő fatörzsdarabot, és kifaragom előttük a fakeresztet... Azért kell előttük dolgoznom, mert azt hiszik, hogy úgy terem a fakanál, a szakajtó, a kosár meg a teknő, mint barackfán a gyümölcs. Azért mondhatják, és azért hihetik, hogy a cigányok dolgoztalanok, mert csupán a termékeinket látják. Az izzadsággal, izomfeszüléssel – ami szüli őket – sosem szembesülnek. Megérteni pedig csak azt lehet, amit ismerünk. Hát most majd láthatják. Talán így arra is ráébrednek majd, hogy jó szándékkal érkezénék közéjük. Könnyebb lesz így befogadniuk... Hátha befogadnak.

– És honnan viszed a fát? Innen nem viheted, mert belepusztulsz, amíg odaérsz...

– Meg nem is a miénk az erdő – egészítette ki a mondatot Janó. – Láttam, nem messze, ott az üres, romos háznál – amiről már beszéltem neked – egy villámsújtotta fát. Koma pont az alól ásta ki a csontot, amivel érkezett. Meg is köszöntem neki, hogy megmutatta. Azon a fán már Isten keze munkált. Jócskán megpörkölte, telifüstözte a villám, de úgy találtam, maradt benne elég használható rész. Az egy halott fa, kidőlésre kész, senkinek se fájhat, ha belevágok...

– Ez is nagy okosság. Csak egy ilyen okos, melegszívű, igazi jó embernek juthatott eszébe – mondta Mamó, és óvatosan megszorította Janó kézfejét.

E minősítéssel Koma is egyetértett. Helyeslőleg vakkantott néhányat, s felágaskodott és váratlanul előbb Janót, utóbb Mamót nyalintotta arcon, majd gondolt egyet, megfordult és elloholt valahová.

– Most meg hova szalad? – értetlenkedett Mamó.

Választ persze nem kapott, hisz Janó sem tudta mire vélni. Csak akkor tudták meg a választ, amikor Koma azzal a bizonyos méretes csonttal a fogai közt érkezett vissza. Látták, hisz a kutya nem csinált titkot belőle, hogy a kunyhó sarkánál kaparta el mélyen. A lócáról mindketten figyelemmel kísérték a műveletet.

– Megérkezett – szólaltak meg szinte egyszerre, amin elmosolyodtak.

– Talán meghozta vele a szerencsénket is.

Beszélgettek még egy ideig. Amikor aztán a kunyhóba tértek, Koma már az igazak álmát aludta. Az ajtó mellett heveredett le. Elégedetten mormogott álmában.

Másnap mindenki örömmel ébredt. A gyerekek Komával kergetőztek. Amikor kiderült, hogy apjuk lefekvésig nem megy sehová, otthon dolgozik majd, ugrándozi kezdtek, amit a kutya is utánozni kezdett.

– Ezt meg kell ünnepelni! – jelentette ki Mamó, s most kiterelgette Nyicát a többiek közé. – Ma én sütök punyét. Ha van kedved, hozz hozzá valamit a híres kertedből.

– Mit nem adnék, ha én is láthatnám – sóhajtott föl tréfásan Janó.

Ő lepődött meg leginkább, hogy Nyica földre süttött szemmel odament hozzá és – se szó, se beszéd – kézen fogva maga után húzta a fák mögötti titkos területe felé.

A gyerekek is szaladtak volna utánuk, de Mamó megálljt parancsolt nekik.

– Benneteket nem hívott!

Mirkónak ez nem esett jól, mert amikor Mamó ébersége lankadt, ő megpróbált mégiscsak utánuk sompolyogni, de Koma hátulról a nadrágjába kapott. Finoman, de határozottan visszahúzta Mamó elé. Mirkó ugyan kézzel-lábbal tiltakozott, sivalkodott is egy kicsit, de Mamó megnyugtatta:

– Legközelebb majd a bőrödnél, vagy a fülednél fogva húz. Ne légy szófogadatlan!

Mirkó rövidesen mégiscsak megtudta, miről maradt le. Nyica kosárkája ezúttal uborkával, paprikával, paradicsommal, retekkal és zöldhagymával volt megrakva. Apja pedig nem győzött áradozni. Bab is lesz, borsó is lesz, tök meg dinnye is készülődik. Káposzta- és kelkáposztafajok nőnek. Fokhagymát, hagymát és kaprot is nevel ez a lány. Krumplisorokat is mutatott. Lesz karalábé, zeller...! Annyi répa nő, hogy nem leszünk szűkében. Szerszámokat eszkábált magának fából, botokból készített gereblyét, faágakból ásót, meg kapát...

– Képzeljétek – ölelte magához az azonmód lángvörössé lett Nyicát –, a csermelytől egy kis csatornát ásott, azon jön a kertjébe a víz. De csak, ha akarja, mert egy elzárót is tett a távolabbi végébe. Nem is értem, hogy volt ideje erre. Kérdeztem, honnan szerzett magot, palántát, dughagymát, de erre csak felvonta a vállát és rejtelmesen belemosolygott a képembe.

Nyica a többieknek is megmutatta, hogyan húzta fel a vállait és hogyan mosolygott. Olyan mulatságos volt, hogy mindenkit nevetésre készítetett. Koma félreérthette a dolgot, mert a lány elé állt, szembe fordult a többiekkel és vad ugatásba kezdett. Mamó szólt rá:

– Ne csacsiskodj, Koma, nem rajta nevetünk, hanem velem!

– Ezentúl ti is segítetek neki! – zárta le a beszélgetést Janó. – Nem járja, hogy megszakad a munkában. Megsimogatta Nyica karját, majd ott hagyta a társaságot.

Janó nem reggelizett. Ebédig egy nagy talicskát készített magának. Fúrt, faragott, csiszolt, illesztett és szögelt. Mirkó adogatta a szerszámokat, és leste apja mozdulatait, aki rendre elmagyarázta, hogy mit, hogyan, és miért éppen úgy csinál.

A kész talicska rögtön játékszer lett. A gyerekek vették birtokukba. Egymást tologatták, de Koma is utaskodott a talicska öblében. Janó minden szerszámát gondosan rendbe szedte, s bekészítette másnapra az általvető szerszámartójába.

A vacsorát együtt fogyasztották. Finom lecsó került az asztalra. Mamó énekelni kezdett. Régi cigányok szívbemarkoló dalain merenghettek. Komát mártogatott kenyérral kínálták, s örültek, hogy elfogadta. Ízlett neki.

– Na, Komám, hát mégse maradsz éhen.

Amikor minden elcsitult megint csak ketten maradtak hátra, s beszélgettek a lócán. Janó tenyérnyi fadarabokból elkészítette a fakereszt mintáját, s mutatta Mamónak, hogy miként fogja összeilleszteni a két részt.

– Ha már áll, azt hiszem az lesz a legjobb, ha többihez segítséget kérek. Talán meg tudnám faragni – semmiképp se szépen – Jézus urunkat is, de az méltatlan lenne hozzá. Nem tudok emberalakot faragni. Hányszor, de hányszor megkíséreltem szegény Tí-cám arcát is... Hogy a gyerekek is láthassák, hisz alig emlékezhetnek már rá. De nem ment, sehogyan sem. Képtelen vagyok rá.

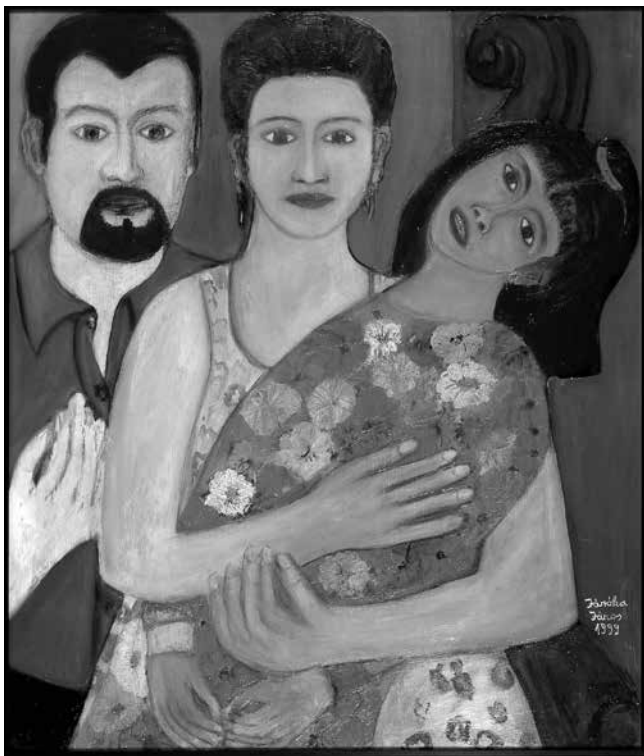
Ezen bánatosan elmerengett egy ideig, majd visszakanyarodott oda, ahol az imént eltérült.

– Az a szándékom, hogy a Jézus-faragásban segítséget kérek. Hátha lenne valaki, aki képes rá... De bádogra festve se lenne rossz. Láttunk olyanoikat is. Az lenne jó, ha valahogy ez az egész közös üggyé válna, s beszélgethetnénk is... Akkor ismernék meg igazán, s egy ismerősre már más szemmel néznék. Megyek is pihenni. Sok dolgom lesz holnap.

Mamó biztatón megszorította a vállát, mire Janó, némán megsimogatta a dagadozó kézfejét és megcsókolta homlokát. Alig ment el, Koma furakodott Mamó ölébe, s a sebes fülét nyújtogatta felé.

– Erről meg egészen megfeledkeztem – nyúlt a kenőcséhez, majd röviddel később így folytatta: – És erről is: még mindig szörnyen büdös vagy... No, kész vagyunk, te is mehetsz. Jobb, ha alszol.

– Ugye elkíséred? – kérdezte még a távozó kutyát. – Vigyáznod kell rá, hősöm!

Járóka János: Család

Járóka János: Marokkó

Kalányos Mónika versei

Mementó

Ködben tanított
járni e földön
engem
a hajnali derengés.
Bíborba burkolt,
Fény közeli
teste
oly könnyen feledtette,
hogy melegért könyörög
az ördög is
e tél ette,
világtalan kertben

Március

Kerted földjének
adnám a testem,
mikor csillagokat sírnak
benned az éjszakák.

Lennék én
a lehulló könnycsepp
fényéből, véreből
teremtett virág.

Szívedbe égett
párosult magány,
mikor csillagokat sírnak
Benned az éjszakák.

Látomás

Arcod
Finom karcolata,
Mint barlangok
Falára égetett
Rajza
Túlvilági lángok
Visszavert fényének, remegő
Fényével éjemben
Megjelent
Ósrégi koroknak lobogó
Hitével szívemre kövesedett
Hasonlíthatatlan
Szépségben

Én

A téli éjszakák
havas leheletébe
burkolom a lelkemet.

Sűrűn hulló hópihék
zuhanó zenéjét halkán,
hangtalan követem.

Letűnt esték
és újholdak harca
villózik át a pocsolyán.

Üres űrt
szőnek agyam szálaiból
a Bűn, a Vágy és az Árulás...

És az erősen font
rostok ideghártyáján
nem sejlik át a dallam-

hangszikra, mely fellobbanva
célját lelvén megmutatja, hová,
mi mögé rejtettem dalomat...

Ezerfényű hangjával hősín
hárfáján álmodhatna
és felébreszthetné

a téli álmába fagyott
önbecsülésem
józan istenét.

Frigy

Gyötrelmes vággyal lobogj
felém. Rohanva kedves,
rohanva, rohanva. Mint ki
föld alól jött, hogy álmomat
fölrázza és vergődve lázban
rám kiáltsa: darabokra
rongyol kívánatos arcod titka

és fonja takaróját lebontott
hajamból, míg sorsomra tanít;
sorsomból kibont – meséli: ez
véd meg, e nyitott kalitka.
Kuporodj alá, itt vesd meg
ágyadat és feszítsd magad
köré hálomat az éjben –

madarak szabad tánca az égen
tiéd s enyém lesz; csak légy
te is ébren, hogy néma jelét
kicsinyke istenarcodnak
nehogy eltörje, szemedből
ki ne törölje bennem
egy hirtelen pillanat.

800 év horvát-magyar hagyatéka

„*Ars et Virtus. Horvátország – Magyarország. 800 év közös kulturális öröksége*” – ez a teljes és hivatalos elnevezése annak a nagyszabású kiállításnak, melyet a zágrábi Galerija Klovičevi Dvori szeptember 24. és november 22. között mutat be. A folytatás a Magyar Nemzeti Múzeumban december 16-tól március 15-ig tart majd. Az összesen 308 műtárgyból 106 magyart kilenc hazai közgyűjtemény kölcsönzött. A horvát főváros kiállításával párhuzamosan az MNM honlapján, az intézmény reprezentív tereiben (Kupola- és Díszterem, Kandallótermek) egy virtuális, hatvan műtárgyat bemutató válogatás is megtekinthető. Ezeket részben időrendben, részben témák szerint csoportosítva, nyolc blokkban láthatjuk, tetszés szerint választva magyar, angol vagy horvát szövegkísérettel. Mi most ebben az online változatban tallózunk.

Dmitar Zvonimir horvát király 1089-ben bekövetkezett halálakor özvegye, Árpád-házi Ilona, I. Béla magyar király leánya – a horvát előkelőségek egy részének támogatásával bátyját, egyben az elhunyt király sógorát Szent László magyar királyt hívta be az országba. A magyar uralkodó hadsereggel érkezett meg horvát földre, dinasztikus jogainak érvényesítésére. Az első kép a világhálón Zvonimir és Ilona esküvőjét idézi fel, a müncheni akadémián végzett Mato Celestin Medović horvát festőművész 1907-ben készült nagyméretű alkotásával. Egy másik, barokk képen Ilona halálos ágyán Szent Lászlóra testálja a horvát királyságot. Ezt Gioacchino Pizzoli festette 1700-ban a bolognai Collegium Illyricum-Hungaricum dísztermének mennyezetére. (Az intézményt 1533-ban Szondi Pál zágrábi segédpüspök alapította a nemesi származású magyar és horvát papnövendékek képzésére.) A boltozat sarkain magyar és horvát pártfogó szentek láthatók, így Szent István és fia, Imre herceg a „Dux Slavoniae” felirattal, vagyis Szlavónia hercege címmel.

Meghatározó esemény volt Könyves Kálmán 1102-es megkoronázása, amellyel létrejött a nyolcszáz évig fennállott horvát-magyar perszonálunió. A reneszánsz korában az itáliai humanizmus erőteljesen hatott mindkét ország területén, már csak a földrajzi közelség miatt is. Mátyás király visegrádi palotájának vörös márvány szökőkútjából a bájos puttó-fej, vagy az esztergomi bazilika Bakócz-kápolnája és Szegedi Lukács síremléke is erre emlékeztet. Szegedi 1500-ban lett zágrábi püspök. Giovanni Fiorentino 1510-ben az Esztergomhoz közeli Gerecséről való vörös mészkőből faragta azokat a töredékeket, amelyeket épen maradt portréjával együtt jelenleg a zágrábi Horvát Történelmi Múzeum gyűjteményének része.

A zágrábi székesegyház már a XII. század végétől őrzi Szent István király – az egyházmegye patrónusa – koponya-ereklyéjét, amelyet a főoltár aranyozott mellszobrában tartottak. Az 1593-as sziszeki csata után a hermát beolvasztották, hogy a zsoldos katonákat kifizethessék. Ennek egyméteresnél is magasabb utódját ezüstből és aranyozott rézből 1635-ben készítette el a római Francesco Spagna pápai ötvös-

Gutkeled I. István báni dénárja (XIII. század második negyede) MNM Éremtár

műves, feltehetően Marnavics Tomkó János bosnyák püspök és zágrábi kanonok kezdeményezésére, aki a pápai állam illírüggyi referense is volt. Feljegyzései szerint a pápai tiarára emlékeztető fejdísz „a magyar angyali, apostoli Szent Korona” mintájára készült (jelenleg a Riznica Zagrabacke Katedrale tulajdona). E katedrális mellékszentélyében állt Johannes Eisenhardt 1690-ben olajjal és temperával 168x109 cm-es fatáblára festett oltárképe, melyen Szent László kelyhet és szentségmutatót ajándékoz Duhnak, Zágráb első püspökének. A kora újkorban a duális államközösség, a szoros kapcsolat a díszkiadású könyvek és érmék címerein, domborműves portréin is minduntalan tükröződött.

Külön fejezet a mindkét országban szerteágazó rokonságú, kettős hazafias kötődésű Zrinski-Zrínyi főnemesi família nemzedékeinek ismertetése. Zrínyi Péter az adriai Quarnero-öböl partján 1650-53 között építtette reneszánsz stílusban négy saroktoronyos fellegvárát. A portoréi Újvár (ma Nova Kraljevica) melletti kastély a korabeli források szerint márvány padlókkal, ajtó- és kandallókeretekkel épült, falfülkéit pedig történelmi személyiségek mellszobrai díszítették. A tenger felől, madártávlatból ábrázolt külsejét egy régi postai levelezőlap idézi, a Zágrábi Művészeti és Iparművészeti Múzeum jóvoltából. Oton Iveković horvát festőművész a múlt század fordulóján a Zrínyi testvérpár (Miklós és Péter) életéből vett jelenetek megörökítésének szentelte egész akadémikus munkásságát. Több változatban is elkészítette Zrínyi Péter és hitvese, Frangepán Katalin búcsúját a kastély-

Römler & Jonas: Fiume, Magyarország egykori tengeri kikötőjének látképe (1910 k.) MNM Történeti Fényképtár

lépcső alján ölelkező párral, a havas udvaron lovakat nyergelő szolgálkkal, amint Zrínyi a végzetes, bécsúj-helyi bebörtönözéséhez és kivégezéséhez vezető útjára indul. Ennek 1901-es olaj-vászon eredetijét a zágrábi Horvát Történeti Múzeum őrzi, de olajnyomatban sokszorosított másolata országsszerte rendkívül népszerű lett, sok-sok otthon falát díszítette.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést és a kettős monarchiát többek között az eszéki (Osijek) születésű *Majláth Györgyné* (Prandau-Hillebrand Stefánia) Erzsébet királyné budavári koronázásán viselt magyaros díszruhája idézi. 1868-ban Magyarország és Horvátország alkotmányos viszonyának rendezésére is megtörtént, melynek értelmében egy államközösséget képeztek, ám ezen belül a horvátok külön felségterülettel bíró politikai nemzetet alkottak, saját országgyűléssel és belpolitikai önállósággal. A kiemelt jelentőségű Fiume, Magyarország egyetlen tengeri kikötője, a mindenkor magyar kormányzó fennhatósága alá került. Az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Rt. 1881-ben alakult, megtörve az osztrák Lloyd Rt. addigi egyeduralmát, megteremtve a hazai tengerhajózás alapjait. Első székháza a ma is álló Adria-palota Fiumében (ma Rijeka), jelenleg a Horvát Hajózási Társaság, a Jadrolinija központja. Az épületet tervezője és 1894-97 közötti kivitelezője *Freund Vilmos* volt. Az épület mindkét főhomlokzatát *Ligeti Vilmos* négy-négy szobra díszíti, címerében jelmondata „Hazádnak használj!”

A „boldog békeidők” gazdasági fellendülését a kiterjedt Habsburg-birodalomban az 1885-ös és az 1896-os reprezentatív budapesti kiállítások hirdették, előbbi nemzetközi részvétellel (Országos Általános Kiállítás – *a szerk.*), utóbbi kizárólag országos jelleggel az ezredévi ünnepek alkalmából. Horvát-Szlavónország mindkettőn önálló pavilonban képviseltette magát (a korabeli, nagyméretű, rendkívül mutatós plakátok már számos bemutatón szerepeltek, ezért eléggé közismertek). A kulturális részleget dr. *Iso Kršnjavi* politikus, történész, író mellett – akit 1895-ben háromnegyedes álló alakban, historizáló nemzeti díszruhában olajképen is megörökített – *Vlaho Bukovac* horvát festő szervezte. Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket! (1888) című munkájának, amellyel a Párizsi Szalon egyik díját is elnyerte, *Munkácsy Mihály* Krisztus-trilógiája volt az ihletője. Budapestre *Dubravka* (1894) című vásznát hozta, amelyen Horvátország, Szlavónia és Dél-Dalmácia összetartozását szimbolizálta híres

történelmi személyiségek révén, akik Ragusa rektori árkádsora alatt *Ivan Gundulić* 1635 körül írt barokk mitológiai pásztorjátékát élvezik. A festmény érdekessége, hogy a nézőtéri erkélyen saját magát és baráti körét is megörökítette múlt századfordulós öltözetben. Az olajképet a magyar állam megvásárolta, jelenleg a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona.

A tallózás végén utaljunk még Abbázia (ma Opatija) szerepére, amely a XIX. század végére a kiváló vasúti összeköttetés nyomán a Monarchia második legnépszerűbb üdülőhelyévé vált az osztrák és magyar arisztokraták meg az őket követő nagypolgárság köreiből. Közkezdveltségéből mindmáig nem veszített...

A két esztendő előkészületek nyomán mindkét oldalról több kurátor közreműködésével létrejött, két országra szóló rendezvénysorozatot tartalmazó katalógus kíséri, négyszáz oldalon huszonegy tanulmányal.

W. I.

Göttmann és Mérő, Monaszterly és Kuzmik Utódai: *Majláth Györgyné* díszruhája (1867 és 1896 k.) MNM Textilgyűjtemény

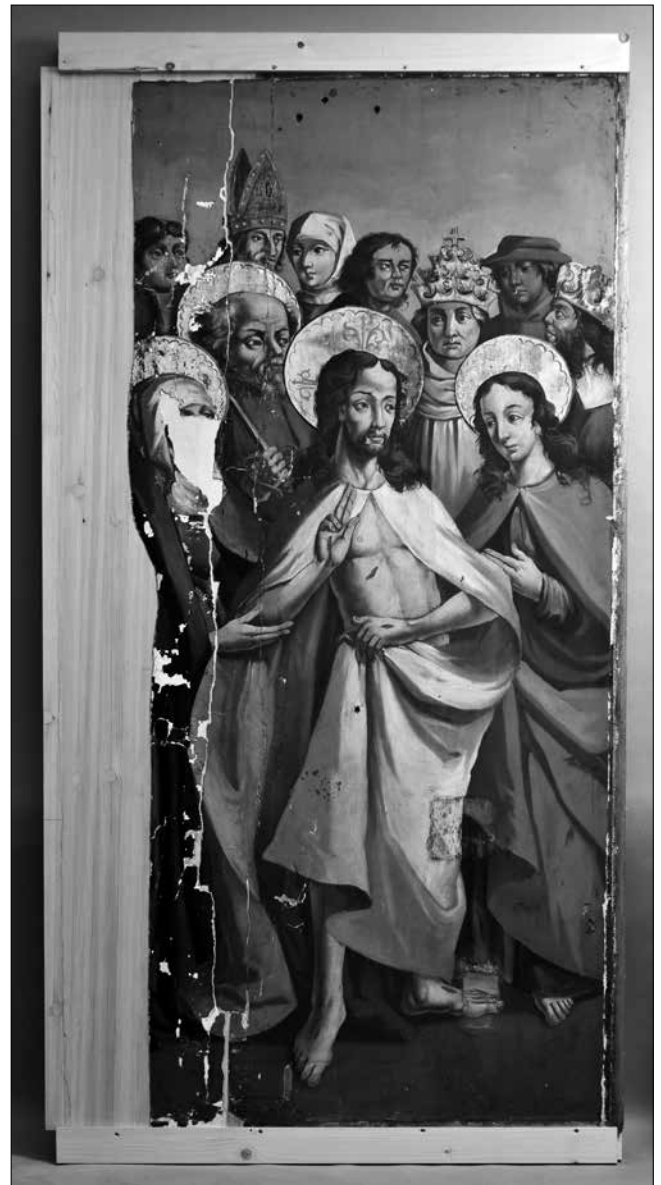
Hetvenöt év után ismét áll a kisszebeni főoltár

A középkori Magyar Királyság egyik legnagyobb és legszebb gótikus szárnyas oltára 1496 és 1896 közt a felvidéki *Kisszeben* (ma: *Sabinov*) Keresztelő Szent Jánosról elnevezett plébániatemplomában állt. A millenáris ünnepekre a fővárosba szállították és máig itt maradt. Kezdetben, 1909-ig az Iparművészeti Múzeumban vendégeskedett, majd a Szépművészeti Múzeumban állították ki (előbb a Román Csarnokban, 1928-1944 között pedig a Márvány Csarnokban volt látható). Budapest bombázásakor, 1944 novemberében szétbontották és az épület pincéjében tárolták. A sérült táblaképek restaurálása 1954-ben kezdődött és folytatódott a hatvanas években, végül az oltár darabjai 1973-ban a Régi Magyar Gyűjtemény átadásával a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonába kerültek, amely akkoriban költözött a Kossuth téri, egykori Kúriából új székhelyére, a budai Várba. Az egyes darabok helyreállítása a nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek végéig folytatódott, de a teljes főoltár felújítása csak most fejeződött be, *Dabronaki Béla* restaurátor irányításával és kitartó közreműködésével. Hetvenöt évi kényszerű rejtőzködés után a lenyűgöző remekmű most frissen restaurálva, ismét a régi fényében ragyog a Budavári Palota D épületének első emeletén. A Késő gótikus szárnyasoltárok állandó kiállításán, amelynek *Poszler Györgyi* művészettörténész a kurátora.

Az oltárszekrényben három fából faragott, festett és dúsan aranyozott szobor áll: középen a Madonna – akinek a feje fölött lebegő két angyal valaha díszes koronát tartott, amely időközben elveszett –, balról a névadó Keresztelő Szent János, jobbról pedig Szent Péter. A keretező négy fülkében a hagyomány szerint a korabeli közkedvelt vértanú szüzek, a főalakokhoz képest fele méretű szobrai sorakoznak. A szekrény két kitárt ajtaján, a belső, ünnepi nézetben, a nyolc táblaképen a védőszent legendájának nyolc epizódja tárult a hívek elé, finoman faragott, lombdíszítményekkel övezett keretekben. Az oromzat eredetileg több emelet magas volt, de mára csak töredékeiben maradt fenn, gótikus fiatornyokkal és növényi ornamentikával, a Fájdalmas Krisztus szobra fölött feszülettel. Az oltárszekrényt az úrasztal lapjával összekötő talapzat – az ún. predella – csipkészerűen áttört, jelképes bibliai gyümölcsökkel (szőlőfürt, gránátalma), leveles ágakkal, virágokkal, madarakkal zsúfolt, kétoldalt patinás címerpajzsokkal és más heraldikai elemekkel kiegészítve. A főoltár belső része a legékeesebb és az egyházi évben a hívők csak ünnepi alkalmakkor láthatták, amikor az oldalszárnyakat teljes egészében kitárták. Szokványos hétköznapiokon a „szekrényajtók” huzamosan zárva maradtak, de az istentiszteletek résztvevői ekkor sem maradtak vizuális „lelki táplálék” nélkül, mert a szárnyak becsukása után láthatóvá váló ti-

zenhat kép sorozata balról jobbra „olvasva” a latin Credo (magyarul a „Hiszekegy”) szövegét pontosan követhető tételekkel szemlélteti. Az apostoli hitvallásnak ilyen szabatos és részletes ábrázolása a hazai egyházművészetben – sőt, ebben a sajátos műfajban akár szélesebb földrajzi régióban is – egyedülálló. A különleges témaválasztás a művészettörténészek feltételezése szerint a meglehetősen tehetős donátor (adományozó – *a szerk.*) kívánsága lehetett. Az illető a korának színvonalából kiemelkedő minőségű alkotást Mátyás király uralkodása végén rendelte meg és a hétköznapi oldalt díszítő képek keretére írt évszám tanúsága szerint „Anno 1496”-ban készen-
átvette...

Wagner István

Az egyik megrongálódott oltárkép – mely az oltár csukott állapotában látszódik – restaurálás előtt (Fotó: MNG)

A kisszebeni oltár szemből, ünnepi, nyitott állapotában (Fotó: MNG)

Karácsonyi, szilveszteri ízek

Karácsonyi káposztaleves szlovák módra
(vianočná kapustnica)

Hozzávalók (6-8 személyre): 40 dkg sertésárja, 30 dkg savanyú káposzta, 20 dkg gomba, 1 vöröshagyma, 15 dkg füstölt hús, 10 dkg füstölt kolbász, 10 dkg füstölt, húsos szalonna, 10 dkg aszalt szilva, 2 babérlevél, só, bors, majoránna.

Egy nagyobb fazékban zsírjára sütjük a kockára vágott szalonnát. Rátesszük a finomra vágott hagymát és üvegesre dinszteljük. Hozzáadjuk az egyforma kockákra vágott füstölt húst és tarját, majd az egészet néhány percig együtt piritjük. Fűszerezzük babérlevéllel, frissen őrölt borssal, majoránnával, s felöntjük annyi vízzel, ami bőven ellepi. Addig főzzük, amíg a hús megpuhul. Ekkor hozzáadjuk az aszalt szilvát, a vékonyra szelt gombát, a karikára vágott kolbászt és a levétől kissé lecsepegtetett savanyú káposztát, amit előzőleg rövidebb szájakra vágunk.

Ha szükséges, felengedjük még vízzel, ízlés szerint sózzuk és készre főzzük a levest. Melegen tálaljuk, tejfölt és frissen sült kenyeret kínálunk mellé.

(konyhaninmenkertentul.blogspot.com)

Ciorba de perisoare

Hozzávalók: 40 dkg darált sertéshús, 4 sárgarépa, 2 fehérrepa, fél zeller, fél karalábé, 5 dkg rizs, 1 citrom, 1 tojás, 1 csokor petrezselyem, 2 szál lestyán, fél kávéskanálnyi fűszerpaprika, fél kk. bors, 1 csipet cukor, ételízesítő ízlés szerint, olaj.

A közepes méretű zöldségeket felaprítjuk: a répákat karikára, a zellert és a karalábét kisebb darabokra vágjuk. Egy fazékban olajat hevítünk, rádobjuk a zöldségeket, és kevergetve megfuttatjuk rajta. Felöntjük annyi vízzel, hogy bőven ellepje, felforraljuk, majd lefedve kis lángon 15 percig főzzük. A darált húst és a megmosott rizst a tojással összedolgozzuk, sózzuk, borsozzuk, pirospaprikával fűszerezzük. 5-10 percre félretesszük. Apró gombócokat formálunk belőle, a leveshez adjuk, és továbbra is kis lángon 30 percig főzzük. Közben finomra vágott petrezselyemmel és ételízesítővel ízesítjük. Végül hozzáadjuk a citromlevet, cukrot és a finomra vágott lestyánt is, majd kb. 10 perc alatt készre főzzük. Levéve a tűzről, legalább fél óráig fedő alatt hagyjuk, hogy az íze összeérjenek. Érdemes előző napon elkészíteni, mert úgy még finomabb. Román karácsonyi étel.

(nosalty.hu)

Mince-pies
(amerikai karácsonyi pástétom)

Hozzávalók: 25 dkg kemény, finomra vágalt csontvelő, 25 dkg hámozott és apró kockákra vágalt alma, 25 dkg cukor, 25 dkg apró szőlő, 3 dkg héjazott és vágalt mandula, 1,5 dkg gyömbér, finomra törve, 1 kávéskanálnyi só, 1 kávéskanálnyi fahéj, 1 késhegynyi törött szegfűszeg, egy kevés szerecsendió, 1 citrom finomra tört héja és nedve, 1 kis pohár jó bor, melyben 3 deka leveskivonatot oldunk fel.

Ezeket mind jól összekeverjük, azután tortaforma-csákát kenünk ki vajjal és megtöltjük két kézfok vastagságra kinyújtott leveles tésztával, ebbe egy evőkanálnyit teszünk a keverékből, aztán fölvert tojással bekent és a tortaforma alakjára kivágott leveles tésztát teszünk föléje és erősen áttüzesített sütőbe tesszük. E süteményt rendkívül szeretik Amerikában. Leginkább karácsonykor készítik, tálalás előtt megmelegítik és a leves után adják fel. Hosszabb ideig eláll.

Német mákos béles (karácsonyi étel)

Hozzávalók: 4 zsömlé, 20 dkg mák, 10 dkg cukor, 2 dl édes tejszínhab, 1 citrom.

A ledarált mákot főzzük meg a cukorral és a citrom levével, aztán hűtsük ki s keverjük közé egy marék mazsolát. A zsömléket szeleteljünk fel vékony karikákba, s a szeletek egy részével rakjuk ki egy megfelelő nagyságú tál fenekét. Ezekre kenjük egy réteg mákot, erre ismét zsömlészeleteket tegyünk, ismét mákot és így tovább. A legfelső réteg mákból legyen, és erre öntsük az édes tejszínhabot. Az egészet állítsuk hideg helyre. Abban a tálban adjuk asztalra, amelyben készült.

(Ragyogó szakácskönyv, Tolnai, 192?)

Dalmát pasticada

Hozzávalók (8 főre): 2 kg marhacomb, 1 liter édes vörösbor, 20-30 dkg lilahagyma, 2-3 sárgarépa, 1 fehérrepa, 1 póréhagyma, 1 karalábé, 1 szelet zeller, 15 dkg füstölt szalonna, 10 dkg parmezán sajt, 4-5 gerezd fokhagyma, 4-5 babérlevél, egy szál rozmarin, 3 evőkanálnyi paradicsomsűrítmény, 2-3 ek. olívaolaj, 1-2 ek. sertészsír, 2 teáskanálnyi koriander, fél tk. reszelt szerecsendió, 2-3 zsályalevél, 2 hüvely kardamom, só, bors.

A fokhagymagerezdeket megfelezzük, a sárgarépát vastag, körülbelül 3-4 cm hosszú csíkokra vágjuk. Sózzuk meg őket! A szalonnát, kb. 2-3

cm-es csíkokra szeljük. Tálba tesszük, rátépjük a rozmaringleveleket és megszórjuk bőségesen őrölt korianderrel, majd jól átkeverjük. Aki szereti, erős paprikával is megszórhatja. A fokhagymát, fehér-répat, zellert, karalábét, szalonnát is apróra vágjuk, hozzáadjuk a lecsepegtetett sárgarépat és a fokhagymát is, majd elkeverjük a sűrített paradicsommal és a tepsibe tesszük. Tegyük rájuk a húst, amit meglocsolunk az olívaolajjal és a felolvasztott sertézsírral, úgy hogy minden oldalára jusson. Süssük meg kissé a durvára vágott zöldségeken és a sűrített paradicsomon. Ezután tegyük át egy edénybe, amelyben a szósszal együtt elfér. Sózzuk meg, és adjuk hozzá a bort, a fűszereket (szerecsendió, a kardamom, babérlevél, zsálya). Forraljuk fel, forráskor azonban azonnal vegyük le tűzről, fedjük le és hagyjuk legalább 12 órán át így.

Másnap az ebben a szószban lévő húst alacsony hőfokon kb. 2,5-3 órán át főzzük, vagy amíg a hús megpuhul. Ügyeljünk arra, hogy a szósz le ne égjen – időnként keverjük meg a mártást, és fordítsuk meg a húst. Amikor a villa könnyen belefut, kivesszük a vágódeszkára, és hagyjuk kihűlni. Utána vékonyan felszeleteljük. A szószot át kell szűrni egy nagyon vastag szitán (a főtt zöldségeket a szűrő falán átnyomva). A húst Dalmáciában nudlival (gnocchi) tálalják. A tál aljára szószot, arra a kifőzött nudlikat tesznek, megszórva frissen reszelt parmezánnal, erre megint szósz következik, amellyel óvatosan összekeverik. Ezután helyezik rá a hússzeleteket, melyeken egyenesen elterítik a maradék mártást.

(kuzinaspogledom.com)

Koljivo (szerb karácsonyi édesség)

Hozzávalók: 25 dkg búza, 10-15 dkg dió, 10-15 dkg cukor, 1 tasak vaníliás cukor, őrölt fahéj, ízlés szerint mazsola.

A búzát előző este beáztatjuk, és másnap cukros vízben megfőzzük. Kiterítjük, hogy egy kicsit megszáradjon, utána a dióval együtt húsdarálón ledaráljuk, belekeverjük a cukrot, a mazsolát, és őrölt fahéjjal ízesítjük. Akkor jó, ha legalább egy napot áll, hogy az ízek jól összeérjenek.

(szekesfehervar.hu)

Karácsonyi torta

Hozzávalók: 15 dkg porcukor, 15 dkg mandula, 15 dkg vaj, 5 tojás, 3 evőkanálnyi rum, fél citrom reszelt héja, cukrozott gyümölcsök, fehér cukormáz.

A vajat habosra kavargatjuk, belevegyítjük egyenként a tojások sárgáját, a porcukrot, az őrölt, hámozatlan mandulát, a reszelt citromhéjat, a rumot, majd a tojások kemény habját. Kikent, meghintett tortaformában háromnegyed óra hosszat sütjük.

Amikor kihűlt, kettévágjuk, vékonyan megkenjük a közepén málna- vagy ribizlilekvárral. Fehér cukormázzal vonjuk be és a tetejét szintén fehér cukormázba mártott apró fenyőgallyakkal koszorúalakban díszítjük, a koszorú közepére pedig cukrozott gyümölcsöket teszünk.

(Magyar Elek: Az Ínyesmester szakácskönyve, 1941.)

Vanília-koszorú

Ez nagyon szapora, kiadós tészta és jó. 14 dkg kemény vajat, 21 dkg lisztet, 8,5 dkg cukrot, kevés porrá tört vaníliát és két tojás sárgáját gyúródeszkán a nyújtófával összegyúrunk, késhátnyi vastagra kinyújtjuk, koszorú-szúróval kivágjuk, a közepén még egyszer kiszúrjuk; azután tojásfehérjével bekenjük, darabosra vagdalt fehér mandulával behintjük. Szép világosbarnára kisütjük. Azután barack vagy másféle ízzel bekenjük és kettőt-kettőt egymásra helyezve vaníliás cukorral behintjük. Ezeket igen jól föl lehet aggatni a karácsonyfára.

(Tutsek Anna: Katóka szakácskönyve, 1913)

Puncs (szilveszter estére)

Hozzávalók: 1,5 liter jó erős, leszűrt tea, 7 dl vörösbor, 0,5 kg cukor, 2,5 narancs, fél citrom, 3 evőkanálnyi rum.

Ha a tea elkészült, a narancsok és a citrom héján ledörzsöljük a cukrot, majd a levüket a cukorra kifacsarva a borral együtt hozzáadjuk a teához. Az egészet néhány percig felfőzzük. Utoljára adjuk bele a rumot. Melegen és hidegen is lehet tálalni.

(A Divat Ujság főzőkönyve, 1909)

Szilveszter-alma

Hozzávalók: 8 db alma, 16 dkg liszt, 1 citrom leve, 7 dkg vaj vagy zsír, 4 dkg cukor, 8 db kockacukor, 7 cl rum, 1 csomag vaníliás cukor, 1 csomag sütőpor, kevés gyümölcsíz.

Az almát meghámozzuk, megtisztítjuk és cikkekre vágva citromos vízben egy percig főzzük. Egy sütédegyben felolvasztunk 3 dkg vajat, az almákat belefektetjük, vaníliás cukorral beszórnak és közepes hő mellett félpuhára pároljuk. Ezután tésztát készítünk 4 dkg vajból, cukorból, rumból vagy konyakból, lisztből és sütőporból, borospohárral kiszagatjuk, és a lapocskákat megsütjük. Mindegyikre egy almacikket teszünk és ezeket az alma levével bekenjük, amibe egy kevés ribizli- vagy barackízet tettünk. Tálaláskor tegyünk minden egyes almászeletre egy rumba, konyakba vagy finomalkoholba mártott kockacukrot, és gyútsuk meg őket.

(August Oetker: Hogyan készül a jó sütemény?, 194?)

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 27. Heft 6.

Unsere nächste Ausgabe ist zugleich die Weihnachts- und die Neujahrsausgabe. Mit dem Titel WEIHNACHTEN DER VÖLKER wurde eine Zusammenstellung über alte und gegenwärtige Weihnachtsbräuche zusammengestellt. Wir haben mit dem Leiter des Staatssekretariats für die Beziehungen zu den Kirchen und zu den Nationalitäten, Miklós Soltész ein Interview über das in jeder Hinsicht besondere Jahr 2020 geführt, das auch die Pläne und die Programme des Staatssekretärs umgestürzt, bzw. verändert hat. Wie wurden die Programme trotzdem verwirklicht und welche Programmpunkte sind ausgefallen – auch darüber haben wir im Interview gesprochen. Mit dem Titel FÜR WINTERABENDE haben wir eine literarische Auswahl aus den Werken von Ilona Varga, Mónika Kalányos, Péter Milosevits, Teodor Radevszki und Imre Fuhl, sowie von den ungarndeutschen Dichtern Angéla Korb und Koloman Brenner zusammengestellt. In der Rubrik BÜCHER werden slowakische und deutsche Neuerscheinungen vorgestellt. In der Rubrik ES GESCHAH IM JAHRE 2020 wird über die im Laufe des Jahres veranstalteten Ereignisse berichtet, die in unseren Ausgaben nicht behandelt wurden: die Jugendlichen der ungarländischen Nationalitäten trafen sich wieder mal in Agárd im Rahmen des V. Jungentreffens der ungarländischen Nationalitäten und in Némethánya/Deutschhütten wurden der Dorfstag und die Kapelleneinweihung mit vertriebenen deutschen Gästen organisiert. Mit dem Titel „Das kroatisch-ungarische Vermächtnis von 800 Jahren“ wurde eine Ausstellung in Zagreb eröffnet und nach fünfundsechzig Jahren steht der Hauptaltar von Kisseben wieder. Schließlich werden Weihnachtsrezepte mitgeteilt. Die Zeitschrift BARÁTSÁG erscheint zum nächsten Mal am 15. Februar 2021.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 27. No. 6

Our December issue entails both the Christmas and the New Year. Titled THE CHRISTMAS OF THE NATIONS we publish an illustrated selection of long gone and present Christmases. We also have an interview with Miklós Soltész, Head of the Ecclesiastical and Nationality State Secretariat of the Prime Minister's Office about the very special year of 2020 that upset and overwrote his plans and programs. How the programs were implemented and which had to be left out – that's what we discussed during the interview. Titled FOR WINTER NIGHTS we prepared a nationality literary selection from the works of writers Ilona Varga, Mónika Kalányos, Péter Milosevits, Teodor Radevszki, Imre Fuhl and also from the poems of ethnic German poets Angéla Korb and Koloman Brenner. We are presenting ethnic Slovak and German publications in our BOOKS column, In the IT HAPPENED IN 2020 selection we are writing about the events held this year that we were unable to cover: young people of Hungarian nationalities met again at the 5th Nationality Youth Meeting in Agárd, a village day and a chapel inauguration was held at Némethánya in the company of German guests who were once evicted from Hungary. An exhibition opened in Zagreb titled The Croatian-Hungarian Heritage of 800 Years and after 75 years, the main altar at Kisseben stands again – we wrote about both events. We close this issue with Christmas recipes. The next edition of BARÁTSÁG comes out on the 15th of February.

Lapzárta: 2020. november 30.

A BARÁTSÁG következő száma 2021. február 15-én jelenik meg.